



Запорізький
Національний
Університет

КОЛЕКТИВНА
МОНОГРАФІЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ



Череп Алла Василівна
Воронкова Валентина Григорівна
Дашко Ірина Миколаївна
Огренич Юлія Олександрівна
Череп Олександр Григорович

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ**

Колективна монографія

 ¹²⁵⁶**1996**¹²³³
LIHA-PRES | Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

Автори:

Череп А. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Запорізького національного університету;
Воронкова В. Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування Запорізького національного університету;
Дашко І. М. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу Запорізького національного університету;
Огренич Ю. О. – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Запорізького національного університету;
Череп О. Г. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу Запорізького національного університету

Рецензенти:

Васильсва Тетяна Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових технологій і підприємництва Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету;
Костишина Тетяна Адамівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії Полтавського університету економіки і торгівлі;
Міценко Наталія Григорівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки Львівського торговельно-економічного університету

*Рекомендовано рішенням Вченої ради
Запорізького національного університету
(протокол № 2 від 03.10.2024 р.)*

*Матеріали колективної монографії подано в авторській редакції.
При повному або частковому відтворенні матеріалів даної монографії,
посилання на видання обов'язкове.*

Представлені у виданні наукові доробки та висловлені думки належать авторам.

Теоретико-методичні основи забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України в умовах діджиталізації бізнес-процесів : колективна монографія / А. В. Череп, В. Г. Воронкова, І. М. Дашко, Ю. О. Огренич, О. Г. Череп. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 202 с.

ISBN 978-966-397-424-8

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-424-8>

Колективна монографія виконана за результатами досліджень у рамках проєкту фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок за темою № 1/24 «Європейські практики діджиталізації як інструмент забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах війни та повосенний період» (державний реєстраційний номер 0124U000600) (01.01.2024–31.12.2026). Колективна монографія присвячена розкриттю питань розробки теоретико-методичних основ, практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України в умовах діджиталізації бізнес-процесів.

Колективна монографія розрахована для студентів економічних спеціальностей, викладачів вузів, науковців, керівників-практиків, підприємців.

УДК 338.246:316.3]:004

© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
-----------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРАЇНАХ ЄС.....	7
---	----------

1.1. Еволюція розвитку цифрових платформ.....	7
1.2. Визначення сутності цифрових платформ та їх основні завдання.....	16
1.3. Генезис використання платформної моделі економіки та підходи до її визначення.....	24
1.4. Становлення та розвиток цифрових технологій у країнах ЄС.....	34
1.5. Особливості використання цифрових технологій, їх переваги та недоліки.....	40
Список використаних джерел.....	46

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКИ ЄВРОПИ І УКРАЇНИ.....	50
--	-----------

2.1. Європейський підхід до цифровізації електронної торгівлі.....	50
2.2. Огляд практичного досвіду використання цифрових технологій в Європі.....	73
Список використаних джерел.....	80

РОЗДІЛ 3. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	88
--	-----------

3.1. Теоретичні основи сутності та змісту управління персоналом як об'єкта управління бізнес-процесами на підприємстві.....	88
3.2. Цифрова трансформація HR-процесів.....	93
3.3. Ефективність діджиталізації бізнес-процесів в управлінні персоналом як фактор забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України.....	116
Список використаних джерел.....	120

РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	125
--	------------

4.1. Вплив цифровізації на стан економіки держав в Європі, загрози та ризики для України.....	125
4.2. Напрямки цифрової трансформації економіки України.....	136
Список використаних джерел.....	155

**РОЗДІЛ 5. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДАТКОВОЇ
ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ.....161**

5.1. Теоретичні основи податкової політики підприємств.....	161
5.2. Аналіз стану податкової політики в Україні та на підприємствах.....	168
5.3. Вплив податкової політики на соціально-економічну безпеку країни...	175
5.4. Напрямки вдосконалення податкової політики як передумови забезпечення соціально-економічної безпеки економіки.....	186
Список використаних джерел.....	196

ПЕРЕДМОВА

В умовах цифрової трансформації важливим питанням є забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України, що впливає на економічну стабільність, стан соціальної системи, рівень конкурентоспроможності та економічне зростання країни. Передумовою підвищення соціально-економічної безпеки економіки є впровадження та використання цифрових технологій в різних сферах діяльності, діджиталізація бізнес-процесів на підприємствах різних форм власності, що підтверджує актуальність теми дослідження. Відповідно, науковцями в монографічному дослідженні розкрито широке коло питань щодо розвитку та використання цифрових технологій в країнах ЄС і Україні, здійснення діджиталізації бізнес-процесів в управлінні персоналом, дослідження впливу цифровізації на рівень соціально-економічної безпеки, формування ефективної податкової політики.

Монографія присвячена розкриттю питань розробки теоретико-методичних основ, практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України в умовах діджиталізації бізнес-процесів.

У першому розділі (автор Воронкова В. Г.) розглянуто еволюцію розвитку цифрових платформ, підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності цифрових платформ та їх основні завдання. Досліджено генезис використання платформенної моделі економіки та підходи до її визначення, а також розглянуто специфіку розвитку цифрових технологій в країнах ЄС. Особливу увагу приділено розкриттю особливостей використання цифрових технологій, визначено їх переваги та недоліки.

Другий розділ монографії (автор Череп О. Г.) присвячено розкриттю особливостей використання цифрових технологій та дослідженню їх впливу на економіки Європи і України. Проаналізовано європейський підхід до цифровізації

електронної торгівлі. Наведено практичний досвід використання цифрових технологій в Європі.

Третій розділ (автор Дашко І. М.) розкриває теоретичні основи сутності та змісту управління персоналом як об'єкту управління бізнес-процесами на підприємстві. Визначено основні особливості цифрової трансформації HR-процесів. Проаналізовано ефективність діджиталізації бізнес-процесів в управлінні персоналом як фактора забезпечення соціально-економічної безпеки.

У четвертому розділі (автор Череп А. В.) представлено результати дослідження впливу цифровізації на рівень соціально-економічної безпеки держави. За результатами дослідження визначено вплив цифровізації на стан економіки держав в Європі, виокремлено загрози та ризики для України. Також сформовано напрямки цифрової трансформації економіки України.

П'ятий розділ (автор Огренич Ю. О.) висвітлює теоретичні основи податкової політики підприємств та результати досліджень стану податкової політики в Україні і на підприємствах. В ході проведеного дослідження оцінено вплив податкової політики на соціально-економічну безпеку країни. Запропоновано напрямки вдосконалення податкової політики як передумови забезпечення соціально-економічної безпеки економіки.

Сформовані, в колективній монографії, теоретико-методичні узагальнення, висновки та практичні рекомендації стануть в нагоді для студентів економічних спеціальностей, викладачів вузів, науковців, керівників-практиків, підприємців, які цікавляться питанням забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України.

Монографія виконана за результатами досліджень у рамках проєкту фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок за темою № 1/24 «Європейські практики діджиталізації як інструмент забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах війни та повоєнний період» (державний реєстраційний номер 0124U000600) (01.01.2024–31.12.2026).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

РОЗВИТКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРАЇНАХ ЄС

Воронкова Валентина Григорівна,
доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри управління та адміністрування
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

1.1. Еволюція розвитку цифрових платформ

Цифрові платформи стали невід’ємною частиною сучасної економіки та суспільства, пропонуючи нові можливості для взаємодії між користувачами, підприємствами, урядами та іншими організаціями. Еволюція цифрових платформ охоплює кілька ключових етапів, кожен з яких відображає значні зміни у технологічному розвитку та соціально-економічних умовах. Еволюція цифрових платформ – це складний процес, який відображає зміни у технологіях, бізнес-моделях та суспільних потребах. Цифрові платформи починалися з простих інструментів для комунікації та взаємодії, але з часом перетворилися на потужні екосистеми, які впливають на різні аспекти нашого життя – від економіки до соціальних відносин, від культури до політики [1].

Етапи еволюції цифрових платформ: зародження цифрових платформ, Інтернет як основа (1990-ті роки)

1. Ранні інтернет-платформи (1990-ті роки): перші цифрові платформи з'явилися з розвитком Інтернету і були орієнтовані на спрощення комунікації (електронна пошта, форуми) та пошуку інформації (перші пошукові системи). Виникли перші електронні торгові майданчики, такі як eBay та Amazon, які створили нові моделі електронної комерції. Початок 1990-х років був відзначений розвитком Інтернету як глобальної мережі, що дозволила користувачам поєднуватися в масштабах планети. У цей час зародилися перші цифрові платформи, які спочатку мали обмежені можливості. З'явилися перші пошукові системи, такі як Yahoo! і AltaVista, які дозволяли користувачам знаходити інформацію в Інтернеті. Електронна комерція також почала розвиватися, зокрема через такі платформи, як eBay (1995) і Amazon (1994), які створили перші онлайн-ринкові майданчики. На цьому етапі платформи були обмежені в своїх можливостях через низькі швидкості Інтернету, недостатню інтеграцію між системами та базовий рівень користувацького досвіду [2].

2. Вибуховий розвиток Web 2.0: соціальні медіа та інтерактивність (2000-ті роки). Перехід до Web 2.0 знаменував собою зміну від статичних вебсайтів до інтерактивних платформ, які дозволяли користувачам створювати та ділитися контентом. Це був період, коли користувачі стали активними учасниками цифрових процесів, що радикально змінило Інтернет. З'явилися соціальні платформи, такі як MySpace (2003), Facebook (2004), LinkedIn (2003), Twitter (2006), що відкрили нові можливості для соціальної взаємодії, професійного спілкування та обміну інформацією. Важливою рисою цього етапу стала поява веб-сервісів та API (інтерфейсів прикладного програмування), які дозволяли платформам взаємодіяти між собою, інтегрувати нові функції та створювати на основі цих платформ нові бізнеси та послуги. **У 2000-ті роки** відбувся перехід від статичних вебсайтів до інтерактивних, що дозволило користувачам створювати

і ділитися контентом (блоги, соціальні мережі). З'явилися платформи соціальних медіа, такі як Facebook і Twitter, які суттєво змінили спосіб взаємодії людей в Інтернеті. Перехід до Web 2.0 знаменував собою зміну від статичних вебсайтів до інтерактивних платформ, які дозволяли користувачам створювати та ділитися контентом. Це був період, коли користувачі стали активними учасниками цифрових процесів, що радикально змінило Інтернет [3].

3. Мобільна революція: взаємодія в режимі реального часу (2010-ті роки): зі зростанням популярності смартфонів з'явилися мобільні платформи, які забезпечили доступ до цифрових послуг у будь-який час і в будь-якому місці. Платформи, такі як Uber і Airbnb, використовували мобільні технології для створення нових моделей бізнесу, що поєднували онлайн-сервіси з офлайн-діяльністю. З масовим поширенням смартфонів цифрові платформи почали переходити до мобільних форматів. З'явилися мобільні додатки для соціальних мереж (Instagram, Snapchat) та месенджери (WhatsApp, Viber), які змінили спосіб комунікації, зробивши її більш персоналізованою та інтерактивною. Це дозволило користувачам отримувати доступ до послуг у будь-який час і з будь-якого місця. Платформи, такі як Uber (2009) і Airbnb (2008), створили нові бізнес-моделі, що об'єднували онлайн-замовлення з офлайн-послугами, як-от транспорт та проживання. Ці платформи використовували геолокацію, мобільні платежі та інші функції смартфонів, щоб запропонувати користувачам новий досвід [4].

4. Платформи великих даних та штучного інтелекту (2020-ті роки і далі). Використання великих даних дозволило платформам накопичувати та аналізувати величезні обсяги інформації про користувачів, що відкрило можливості для більш глибокої персоналізації сервісів та прогнозування поведінки. Платформи почали використовувати штучний інтелект для автоматизації багатьох процесів, від рекомендаційних систем (як у Netflix або Spotify) до автономних транспортних

засобів і систем управління бізнесом. Платформи на базі хмарних обчислень, такі як AWS, Microsoft Azure, Google Cloud, стали основою для цифрової інфраструктури, дозволяючи компаніям і організаціям швидко масштабувати свої сервіси. Використання великих даних та штучного інтелекту дозволило платформам надавати персоналізовані послуги, прогнозувати поведінку користувачів і автоматизувати багато процесів. Розвиток таких платформ, як Google, Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure, надав бізнесам і організаціям можливість використовувати хмарні технології та машинне навчання для покращення ефективності.

5. Децентралізовані платформи та Web 3.0. Розробка децентралізованих платформ на базі блокчейну (наприклад, Ethereum) обіцяла змінити парадигму централізованого контролю, надавши користувачам більший контроль над своїми даними та активами. Наступне покоління Інтернету, Web 3.0, орієнтоване на створення більш прозорого, безпечного та демократичного цифрового середовища. Тут користувачі зможуть володіти своїми даними та мати більшу свободу дій у взаємодії з цифровими платформами. Важливим елементом цього етапу є розвиток розумних контрактів та децентралізованих автономних організацій (DAO), що дозволяють автоматизувати виконання угод та управління спільнотами без потреби в централізованих посередниках. Розробляються децентралізовані платформи на базі блокчейну, які обіцяють змінити парадигму централізованого контролю даних. Платформи Web 3.0 спрямовані на створення більш прозорого, безпечного та демократичного Інтернету, де користувачі матимуть більший контроль над своїми даними та активами [5].

Виклики: безпека даних, конфіденційність, цифрова нерівність, правове регулювання. Зростання обсягу персональних даних на платформах створює виклики щодо їхньої безпеки та захисту від зловживань. Різний доступ до цифрових технологій може поглиблювати нерівність між країнами та соціальними групами. Цифрові платформи часто діють у глобальному

середовищі, що ускладнює їх регулювання та захист прав користувачів на національному рівні.

Можливості: Цифрові платформи відкривають нові можливості для підприємництва, зокрема через економіку спільного користування, краудфандинг та нові форми електронної комерції. Платформи сприяють швидкому поширенню знань, що стимулює інновації та розвиток. Цифрові платформи роблять багато послуг доступнішими для широкого кола користувачів, незалежно від їхнього місця розташування. До можливостей слід віднести: створення нових бізнес-моделей, розвиток економіки спільного користування, підвищення доступу до знань і ресурсів. Еволюція цифрових платформ демонструє, як технології трансформують суспільство і відкривають нові горизонти для економічного зростання та інновацій.

Еволюція цифрових платформ продовжує визначати майбутнє цифрового світу, впливаючи на економічні, соціальні та політичні процеси. У наступні десятиліття ці платформи, ймовірно, стануть ще важливішими, пропонуючи нові інструменти для розвитку суспільства та економіки, але також створюючи нові виклики, які потребують уваги та вирішення [6].

Еволюція цифрових платформ демонструє їхню ключову роль у трансформації глобальної економіки, соціальних відносин та технологічного прогресу. Від простих інструментів для комунікації до складних екосистем, що поєднують мільярди користувачів та безліч послуг, цифрові платформи стали основою сучасного цифрового суспільства. Цифрові платформи революціонізували традиційні бізнес-моделі, створюючи нові форми економічної діяльності, зокрема економіку спільного використання, краудсорсинг, електронну комерцію та інші. Вони дозволяють бізнесам більш ефективно досягати клієнтів, пропонуючи персоналізовані продукти та послуги.

Цифрові платформи змінили спосіб комунікації, самовираження та соціальної взаємодії. Соціальні мережі, мобільні додатки та платформи для обміну контентом стали невід'ємною

частиною нашого повсякденного життя, впливаючи на формування думок, культурних норм і навіть політичних процесів. Цифрові платформи стали рушійною силою технологічного прогресу, сприяючи розвитку штучного інтелекту, великих даних, хмарних обчислень та інших новітніх технологій. Ці платформи продовжують розвиватися, інтегруючи нові інструменти та можливості, що дозволяє бізнесам і користувачам більш ефективно використовувати ресурси.

Разом із можливостями цифрові платформи створюють і значні виклики, зокрема у сфері безпеки даних, конфіденційності, правового регулювання та цифрової нерівності. Майбутнє розвитку платформ потребує збалансованого підходу, який враховує як технологічні інновації, так і соціально-етичні аспекти.

У майбутньому цифрові платформи продовжуватимуть еволюціонувати, зокрема через інтеграцію децентралізованих технологій, таких як блокчейн, та розвиток Web 3.0. Це відкриє нові можливості для користувачів у сфері контролю за своїми даними, розширить доступ до глобальних ринків та сприятиме більш прозорій і справедливій цифровій екосистемі [7].

Загалом, цифрові платформи стали незамінною частиною нашого життя, радикально змінивши те, як ми працюємо, спілкуємося і взаємодіємо один з одним. Їхнє подальше вдосконалення та розвиток сприятимуть інноваціям, але вимагатимуть також вирішення нових викликів, що постають перед цифровим суспільством. Це підкреслює важливість продовження розвитку цифрових платформ, які вже стали рушійною силою інновацій у багатьох галузях. Однак цей розвиток не є безпроблемним і породжує нові виклики, які потребують уваги. Подальший прогрес цифрових платформ повинен враховувати не лише технічні досягнення, але й соціальні, етичні, правові та економічні аспекти, які виникають у процесі їхньої еволюції. Це забезпечить гармонійний розвиток цифрового суспільства, де інновації будуть поєднуватися зі стійкими рішеннями на користь усіх учасників.

Сьогодні є кілька цікавих подій і новин у світі технологій, науки та культури:

1) Швидкий розвиток штучного інтелекту, у результаті чого багато компаній і дослідницьких груп анонсують нові провали в галузі ШІ, включаючи вдосконалені мовні моделі та нові додатки для автоматизації різних аспектів життя.

2) Питання захисту даних стають все актуальнішими, особливо у зв'язку з новими загрозами та атаками на цифрову інфраструктуру в різних країнах.

3) Зростає кількість ініціатив, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату. Обговорюються нові технології, які можуть допомогти у зменшенні викидів парникових газів.

У 2024 році заплановано кілька важливих міжнародних виставок та конференцій, на яких були представлені новітні гаджети та обговорювалися тенденції в технологічній індустрії. MWC 2024 (26–29 лютого, Барселона): найбільша світова виставка, присвячена мобільним технологіям. Це подія, де обговорюють майбутнє мобільного зв'язку, інтернету речей та інших технологій, пов'язаних із мобільністю. IFA 2024 (6–10 вересня, Берлін): одна з найбільших виставок споживчої електроніки та побутової техніки в Європі. Вона традиційно представляє найновіші продукти в галузі телевізорів, аудіообладнання, побутової техніки та інших споживчих технологій. Web Summit 2024 (11–14 листопада, Лісабон): Це один із найбільших технологічних самітів у світі, де збираються провідні фахівці в галузі ІТ, стартапи, інвестори та медіа. На цьому заході обговорюються глобальні технологічні тенденції, зокрема штучний інтелект, фінтех, криптовалюта, і багато іншого. Ці події не тільки демонструють нові технологічні рішення, але й стають платформами для обговорення майбутнього цифрових технологій в Європі. З розвитком цифрових технологій у Європі, де ключові події, такі як IFA в Берліні та Web Summit у Лісабоні, служать майданчиками для демонстрації нових інновацій та обговорення майбутніх тенденцій, стає зрозуміло, що цифрова трансформація продовжує набирати обертів [8].

Ці заходи не тільки дозволяють компаніям показувати свої новітні продукти, але й стають платформами для глобальних дискусій про вплив технологій на суспільство. Подальше вдосконалення та розвиток цифрових платформ і технологій в Європі сприятимуть інноваціям, проте також вимагатимуть вирішення нових викликів, зокрема, у сфері безпеки та етики цифрового простору. Цифрові платформи дійсно стали незамінною частиною нашого життя, суттєво змінюючи спосіб, яким ми працюємо, спілкуємося, навчаємося і споживаємо інформацію. Вони пропонують широкий спектр можливостей для розвитку бізнесу, освіти, культури та соціальної взаємодії. Завдяки цифровим платформам, такі аспекти життя, як покупки, розваги, професійна діяльність і навіть соціальні контакти, стали доступними в будь-який час і з будь-якої точки світу. Ці платформи також відіграють важливу роль у формуванні сучасної економіки, стимулюючи інновації та відкриваючи нові можливості для розвитку різних галузей.

Ці платформи також відіграють важливу роль у формуванні сучасної економіки, стимулюючи інновації та відкриваючи нові можливості для розвитку різних галузей. Цифрові платформи не лише полегшують повсякденне життя, але й стають рушійною силою для економічного зростання. Вони сприяють створенню нових бізнес-моделей, таких як спільна економіка (sharing economy), електронна комерція, а також різноманітні форми віддаленої роботи. Це дозволяє підприємствам адаптуватися до швидкозмінних умов ринку, підвищувати продуктивність та ефективність, а також залучати глобальних клієнтів і партнерів. Крім того, цифрові платформи активно стимулюють інновації через відкритий доступ до інформації, спрощення процесу взаємодії між різними секторами та створення нових можливостей для стартапів і малого бізнесу. Вони також надають значні переваги в управлінні даними та аналітиці, що дозволяє підприємствам приймати більш обґрунтовані рішення і прогнозувати майбутні тенденції [9].

Розгляньмо кілька конкретних прикладів, як цифрові платформи впливають на різні галузі економіки та сприяють інноваціям. Електронна комерція, в контексті якої розвиваються платформи, такі як Amazon, Alibaba, та Shopify, кардинально змінили роздрібну торгівлю. Вони створили глобальні ринки, де продавці можуть легко знаходити покупців по всьому світу. Це дало змогу малому бізнесу конкурувати з великими корпораціями, використовуючи інструменти для автоматизації продажів, маркетингу та управління запасами.

Фінансові технології (FinTech), у контексті яких розвиваються платформи, такі як PayPal, Stripe, та Revolut, сприяли революції у фінансових послугах. Вони полегшують транзакції, інвестування та управління фінансами, пропонуючи швидші, дешевші та більш зручні альтернативи традиційним банківським послугам. Ці платформи також стимулюють інновації у сфері криптовалют та блокчейн-технологій.

Платформи на кшталт Coursera, edX, та Udemу зробили освіту доступною для мільйонів людей по всьому світу. Вони пропонують онлайн-курси від провідних університетів і компаній, дозволяючи студентам навчатися новим навичкам, підвищувати кваліфікацію і отримувати сертифікати, не виходячи з дому. Це сприяє розвитку персоналу і збільшує можливості працевлаштування.

Платформи, такі як Netflix, YouTube, та Spotify, змінили спосіб споживання медіаконтенту. Вони створили нові моделі монетизації та дозволили творцям контенту знаходити свою аудиторію без посередників. Це стимулювало появу нових жанрів і форматів, які раніше не були комерційно життєздатними [10]. Платформи, як-от Airbnb і Booking.com, змінили традиційні підходи до оренди житла і бронювання подорожей. Вони надали туристам більше вибору і гнучкості, а власникам нерухомості – можливість заробляти додатковий дохід. Це також стимулювало розвиток локальної економіки, оскільки туристи тепер можуть обирати менш відомі напрямки для подорожей. Ці приклади демонструють, як цифрові платформи стають ключовими драйверами економічного зростання

і технологічного прогресу, створюючи нові можливості для бізнесу та покращуючи якість життя людей.

1.2. Визначення сутності цифрових платформ та їх основні завдання

Цифрові платформи – це технологічні інфраструктури, що дозволяють взаємодію між різними групами користувачів, наприклад, між покупцями і продавцями, розробниками і споживачами контенту або послуг. Вони служать основою для розвитку цифрової економіки, оскільки забезпечують обмін інформацією, товарами та послугами в цифровому середовищі. Цифрові платформи можна охарактеризувати як динамічні екосистеми, що складаються з трьох основних компонентів:

1) технологічна інфраструктура: програмне забезпечення, апаратне забезпечення і мережеві ресурси, що забезпечують функціонування платформи;

2) користувачі (економічні агенти): це різні групи користувачів, які взаємодіють через платформу. Наприклад, на платформі електронної комерції це можуть бути продавці, покупці, і логістичні компанії [11];

3) правила та алгоритми: набір правил, стандартів, і алгоритмів, які регулюють взаємодію між користувачами на платформі, забезпечуючи ефективність і безпеку транзакцій.

Приведемо приклад визначень різних авторів та джерел. Jean-Charles Rochet і Jean Tirole (2003) у своїй праці “Platform Competition in Two-Sided Markets” визначають цифрові платформи як «двосторонні ринки», де платформа служить посередником між двома групами користувачів, що взаємодіють через неї. Вони підкреслюють важливість балансування інтересів цих груп, оскільки одна група користувачів впливає на попит іншої

групи. Marc Rysman (2009) у статті “The Economics of Two-Sided Markets” визначає цифрові платформи як «двосторонні мережі», де економічна цінність платформи визначається взаємодією між двома різними групами учасників. Це визначення акцентує увагу на тому, що основна мета платформи – забезпечити взаємодію та створити економічну цінність через цей обмін. Alex Moazed і Nicholas L. Johnson (2016) у роботі “Modern Monopolies: What It Takes to Dominate the 21st-Century Economy” визначають цифрові платформи як «бізнес-моделі, що створюють цінність, полегшуючи прямі взаємодії між двома або більше окремими групами учасників». Вони також відзначають, що основною метою платформ є створення та управління потоком інформації, товарів або послуг між цими групами. Annabelle Gawer (2014) у своїй роботі “Bridging differing perspectives on technological platforms: Toward an integrative framework” описує цифрові платформи як «технологічні основи, на яких можуть бути побудовані інші додатки, процеси або технології».

Це визначення розширює концепцію платформи як місця, де відбувається технологічний розвиток і впровадження інновацій. Виходячи з визначень цифрових платформ, до основних завдань цифрових платформ слід віднести:

1) Підтримка взаємодії між користувачами, так як платформи створюють умови для ефективного обміну товарами, послугами, інформацією чи даними між різними групами користувачів.

2) Забезпечення доступу до ресурсів, у контексті яких вони надають користувачам доступ до різноманітних ресурсів, включаючи інформацію, програмне забезпечення, дані і послуги.

3) Монетизація, націлена на те, що цифрові платформи часто працюють за моделлю, що дозволяє монетизувати транзакції або дані, що генеруються на платформі, забезпечуючи дохід для власників платформи.

4) Інновації та розвиток екосистеми, так як платформи стимулюють інновації, створюючи умови для розробки нових продуктів і послуг на базі своїх інфраструктур.

5) Вони сприяють формуванню спільнот навколо певних інтересів або потреб, дозволяючи користувачам взаємодіяти, обмінюватися досвідом і підтримувати зв'язок. Загалом, цифрові платформи стають ключовими гравцями в сучасній економіці, забезпечуючи ефективний обмін і використання цифрових ресурсів на глобальному рівні [12].

Визначення сутності цифрових платформ варіюється в залежності від авторів і контексту, у якому вони розглядають це поняття. Цифрові платформи визначаються як інфраструктури або бізнес-моделі, що забезпечують взаємодію між різними групами користувачів, створюючи економічну або технологічну цінність через ці взаємодії. Вони є центральними для сучасної економіки, оскільки полегшують обмін інформацією, товарами та послугами. Цифрові платформи, хоча й приносять значні вигоди, стикаються з низкою тенденцій та викликів, які можуть вплинути на їх подальший розвиток і стабільність. Ось кілька ключових аспектів:

Тенденції, з якими стикаються сучасні платформи.

Штучний інтелект стає дедалі важливішим елементом цифрових платформ. Наприклад, алгоритми AI використовуються для персоналізації контенту, автоматизації обслуговування клієнтів (чат-боти), аналізу даних та оптимізації операцій. Це підвищує ефективність платформ і покращує користувацький досвід. Технологія блокчейн починає проникати у цифрові платформи, особливо у фінансовому секторі та сфері логістики. Вона забезпечує прозорість, безпеку транзакцій та управління даними, що важливо для довіри користувачів та захисту від кібератак. Платформи активно розширюють свою присутність на глобальних ринках. Вони адаптують свої послуги під місцеві потреби, що дозволяє їм завойовувати нові ринки та залучати нових користувачів. Багато цифрових платформ намагаються створювати екосистеми, які об'єднують різні сервіси в єдиному просторі. Наприклад, Apple, Google, та Amazon пропонують екосистеми, що охоплюють пристрої, програмне забезпечення, контент та послуги, забезпечуючи

інтеграцію для користувачів. Платформи все більше звертають увагу на екологічну відповідальність і соціальну сталисть. Це включає оптимізацію ресурсів, зменшення вуглецевого сліду та підтримку ініціатив з екологічного управління [13].

Виклики:

Масштабне збирання та використання даних створює значні ризики для конфіденційності користувачів. Платформи стикаються з критикою щодо недостатньої прозорості у використанні персональних даних, що може призвести до втрати довіри та регуляторних санкцій. Зростання обсягів цифрових операцій підвищує ризики кіберзагроз. Зломи, витоки даних і кібератаки можуть завдати значних збитків не лише платформам, а й їхнім користувачам. Влада багатьох країн посилює регулювання цифрових платформ, зокрема в питаннях антимонопольного законодавства, податкової політики та захисту даних. Це може обмежити діяльність платформ і змусити їх адаптувати бізнес-моделі до нових вимог. Використання AI викликає етичні питання, зокрема щодо упередженості алгоритмів, втрати робочих місць через автоматизацію, та прийняття рішень на основі AI. Платформи мають знаходити баланс між інноваціями та етичними нормами. Зростаюча конкуренція між платформами може призвести до монополізації ринку, де кілька великих гравців контролюють основні ресурси та послуги. Це обмежує доступ до ринку для нових гравців і може зменшити вибір для користувачів. Деякі платформи можуть негативно впливати на соціальну взаємодію та культурні цінності. Наприклад, соцмережі часто критикують за поширення дезінформації, поляризацію суспільства та вплив на психічне здоров'я користувачів. Ці тенденції та виклики підкреслюють складність розвитку цифрових платформ та необхідність врахування багатьох факторів для досягнення стабільного та відповідального зростання [14].

Врахування цих тенденцій і викликів є критично важливим для забезпечення довгострокового успіху цифрових платформ. Вони повинні адаптуватися до швидко змінюваних умов ринку

та технологічних нововведень, водночас зберігаючи баланс між інноваціями та етикою.

По-перше, компанії повинні постійно інвестувати в безпеку та конфіденційність, щоб захистити дані користувачів і запобігти потенційним кібератакам. Це включає впровадження передових технологій кібербезпеки, таких як шифрування даних, двофакторна автентифікація та регулярний аудит безпеки.

По-друге, важливо враховувати регуляторні вимоги та соціальну відповідальність. Це означає, що цифрові платформи повинні не лише відповідати поточним законодавчим нормам, а й активно сприяти їх вдосконаленню, беручи участь у розробці політик та стандартів, що забезпечують прозорість і справедливість.

По-третє, платформи повинні продовжувати інвестувати в розвиток штучного інтелекту та автоматизації, водночас забезпечуючи етичність цих технологій. Це включає розробку алгоритмів, які враховують різноманітність і недопущення дискримінації, а також підтримку навчання та перепідготовки персоналу, щоб уникнути соціальних наслідків автоматизації.

По-четверте, важливим є підтримання рівноваги між зростанням та впливом на суспільство. Платформи повинні враховувати, як їх діяльність впливає на користувачів, культурні цінності та соціальну згуртованість. Це означає розвиток контентних політик, що сприяють здоровому діалогу та протидіють поширенню дезінформації [15].

Нарешті, платформи повинні залишатися гнучкими, готовими адаптувати свої бізнес-моделі до нових реалій і викликів, зберігаючи при цьому свою конкурентоспроможність на ринку. Це може включати розширення екосистеми послуг, вихід на нові ринки або партнерство з іншими компаніями для створення інноваційних рішень.

Таким чином, для стабільного та відповідального зростання цифрові платформи повинні враховувати комплексний підхід, який поєднує технологічний розвиток, етичні стандарти,

регуляторні вимоги та соціальну відповідальність. Такий підхід дозволяє цифровим платформам не лише зберігати свою конкурентоспроможність, але й зміцнювати довіру користувачів, партнерів та суспільства в цілому. Успішні платформи повинні сприяти технологічному розвитку, дотримуватися етичних стандартів, враховувати регуляторні вимоги та соціальну відповідальність. Постійне впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, та інтернет речей, дає змогу платформам залишатися на передовій. Це також забезпечує їм можливість ефективно реагувати на зміни ринку та потреби користувачів. Платформи повинні дотримуватися високих етичних норм, особливо щодо збору та використання даних, взаємодії з користувачами та впливу на суспільство. Це включає розробку прозорих політик, що сприяють справедливості, рівності та інклюзивності.

Враховання локальних і міжнародних регуляторних норм є необхідним для уникнення юридичних проблем і забезпечення відповідності стандартам безпеки, конфіденційності та конкуренції. Взаємодія з регуляторами також допомагає формувати політики, що сприяють розвитку інновацій і захищають інтереси користувачів. Платформи повинні враховувати свій вплив на суспільство та активно працювати над створенням позитивних змін. Це може включати ініціативи зі сталого розвитку, підтримку місцевих громад, захист навколишнього середовища та сприяння культурному розвитку.

Поєднання цих елементів створює основу для стійкого розвитку, підтримує зростання бізнесу, є необхідним для підтримки конкурентоспроможності платформи.

Приклади реалізації: **Google** активно працює над зменшенням вуглецевого сліду своїх дата-центрів і має на меті стати повністю вуглецево нейтральним. **Microsoft** створила програму для забезпечення прозорості та етики у своїх AI-системах, зокрема для боротьби з упередженістю в алгоритмах. **Airbnb** впроваджує політики для покращення безпеки і захисту користувачів, а також активно працює над дотриманням місцевих норм і законів. Таке

комплексне підходження дозволяє платформам не лише досягти успіху на ринку, але й забезпечити їхню стійкість і позитивний вплив на суспільство [16]. Щоб забезпечити стійкість цифрових платформ та їхній позитивний вплив на суспільство, необхідно впроваджувати стратегії, які поєднують довгострокове планування, інновації та відповідальне управління.

Приведемо приклади ключових кроків для досягнення цих цілей. Замість залежності від одного джерела доходу, як-от реклама, платформи можуть розвивати кілька різних потоків доходів. Наприклад, підписки, преміальні послуги або партнерські програми допомагають зменшити фінансові ризики. Інвестиції в інновації, в основі яких підтримка і впровадження інноваційних рішень, які не лише покращують продукт чи послугу, а й сприяють створенню нових ринкових можливостей. **Прозорість процесів, так як** платформи повинні відкрито комунікувати зі своїми користувачами, пояснюючи, як використовуються їхні дані, яким чином працюють алгоритми та які заходи вживаються для забезпечення безпеки.

Етичне використання даних, в основі яких забезпечення того, щоб зібрані дані використовувалися відповідально, без порушення конфіденційності та прав користувачів. Це включає розробку політик, що захищають дані від зловживань і забезпечують їхню безпеку. Платформи можуть інвестувати в місцеві спільноти, підтримуючи проекти, що сприяють розвитку освіти, охорони здоров'я та екологічних ініціатив. Наприклад, програми з навчання цифровим навичкам можуть допомогти збільшити рівень працевлаштування в місцевих громадах. Платформи повинні розробляти та впроваджувати механізми для виявлення та запобігання поширенню дезінформації, а також сприяти об'єктивному та якісному контенту.

Для досягнення конкретних цілей необхідно зменшення вуглецевого сліду, впровадження технологій, які допомагають зменшити споживання енергії та мінімізувати вплив на навколишнє середовище.

Наприклад, використання енергоефективних дата-центрів або перехід на відновлювальні джерела енергії. Розвиток циклічної економіки, в основі яких підтримка ініціатив, спрямованих на створення циклічних процесів виробництва та споживання, де відходи мінімізуються і повторно використовуються [17]. Залучення користувачів до розвитку платформи, так як платформи можуть запрошувати своїх користувачів брати участь у вдосконаленні продуктів та послуг через зворотний зв'язок, краудсорсинг і бета-тестування. Це допомагає краще зрозуміти потреби користувачів та покращити їхній досвід.

Платформи можуть розвивати програми, що навчають користувачів, як безпечно та ефективно користуватися цифровими технологіями, а також розпізнавати дезінформацію та захищати свої дані. Платформи повинні адаптувати свої бізнес-моделі відповідно до місцевих законодавчих норм і культурних особливостей, щоб забезпечити відповідність та підтримку соціальної стабільності. Співпраця з організаціями, що регулюють цифрові платформи, допоможе розробити стандарти та практики, які сприяють стабільному розвитку галузі.

Платформи повинні регулярно оцінювати свій вплив на суспільство та довкілля, використовуючи для цього як внутрішні аудити, так і зовнішні оцінки. Постійна готовність до змін у відповідь на нові виклики, тенденції та суспільні запити допоможе платформам залишатися актуальними і впливовими. Реалізуючи ці кроки, цифрові платформи зможуть забезпечити не лише свою стійкість, а й створити позитивний вплив на суспільство, сприяючи сталому розвитку та соціальному прогресу.

1.3. Генезис використання платформної моделі економіки та підходи до її визначення

Початок платформної моделі можна віднести до ринкових майданчиків, таких як біржі або торгові площі, де відбувалося посередництво між покупцями і продавцями. З появою Інтернету та цифрових технологій, платформна модель значно еволюціонувала, набувши нових форм, зокрема онлайн-платформ, які полегшують взаємодію між великими групами користувачів. В сучасних умовах платформна модель охоплює різні галузі економіки, такі як торгівля, транспорт, фінанси, освіта та медіа, що призвело до значного впливу на глобальні економічні процеси. Платформна модель забезпечує зв'язок між різними групами користувачів (наприклад, водії і пасажери в Uber, покупці і продавці на eBay), створюючи умови для взаємодії і обміну. Збільшення кількості користувачів платформи підвищує її цінність, що є ключовим фактором для успіху платформ. Платформні моделі мають високу потенційну масштабованість завдяки цифровій природі, що дозволяє швидко розширюватися на нові ринки та збільшувати кількість користувачів. Збір, аналіз і використання даних є центральним елементом платформенної моделі, що дозволяє оптимізувати сервіси та створювати нові продукти [18].

Платформна економіка визначається як економічна система, що базується на використанні цифрових платформ для створення і підтримки взаємодій між різними групами користувачів. Фокус на використанні інформаційно-комунікаційних технологій для створення платформ, які надають інструменти для автоматизації, оптимізації та інтеграції бізнес-процесів. Платформна економіка розглядається як соціальна інфраструктура, що формує нові моделі праці, споживання та взаємодії у суспільстві. Визначення платформенної економіки через призму інновацій, де цифрові платформи виступають каталізаторами технологічного розвитку і трансформації традиційних галузей.

Ключові приклади реалізації платформної моделі економіки. Торговельні платформи (наприклад, Amazon, Alibaba) забезпечують взаємодію між продавцями і покупцями на глобальному рівні, значно спрощуючи процеси купівлі-продажу. Транспортні платформи (наприклад, Uber, Lyft) створюють можливості для мобільності, поєднуючи водіїв і пасажирів, що потребують транспортних послуг. Фінансові платформи (наприклад, PayPal, Square) забезпечують можливість здійснення онлайн-платежів та інших фінансових операцій між користувачами. Освітні платформи (наприклад, Coursera, Udey) забезпечують доступ до освітніх ресурсів, створюючи нові можливості для навчання і розвитку [1].

Платформна модель економіки стала фундаментальним елементом сучасного економічного ландшафту, змінюючи способи ведення бізнесу і взаємодії в суспільстві. Її успіх значною мірою залежить від здатності адаптуватися до нових технологічних викликів і враховувати соціальні та етичні аспекти розвитку.

Платформна модель економіки розвивалася завдяки багатьом технологічним компаніям, інноваторам і дослідникам, які внесли значний вклад у її становлення та поширення. Ось деякі з ключових фігур і компаній, які зіграли важливу роль у розвитку платформної економіки. До головних розробників та піонерів платформної моделі економіки слід віднести. Amazon (Джефф Безос): Amazon стала однією з перших компаній, яка застосувала платформну модель на масштабі, пропонуючи онлайн-маркетплейс для продавців і покупців. Ця модель дозволила Amazon стати глобальним гігантом електронної комерції. Google (Ларрі Пейдж і Сергій Брін): Google створила платформу, яка об'єднує користувачів з рекламодавцями через пошукову систему і сервіси, що базуються на обробці великих даних і алгоритмах штучного інтелекту. Facebook (Марк Цукерберг): Facebook розробила платформу соціальних мереж, яка стала потужним інструментом для взаємодії між користувачами та бізнесами, створивши нові можливості для реклами та маркетингу. Apple (Стів Джобс):

Через iTunes та App Store, Apple створила екосистему для розробників і користувачів, що сприяло поширенню цифрових продуктів і послуг по всьому світу. Airbnb (Брайан Ческі, Джо Геббія, Натан Блечарчик): Airbnb впровадила модель спільної економіки, що дозволила людям здавати в оренду житло через онлайн-платформу, тим самим революціонізуючи туристичну індустрію. Жан Тіроль: Французький економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки (2014) досліджував питання регулювання платформ і монополій, що виникають у результаті платформної економіки. Маршалл Ван Алстайн, Джон Паркер і Сангіт Паул Чаударі, автори книги “Platform Revolution”, яка стала важливим джерелом знань про платформну економіку, її принципи та вплив на різні галузі. Ендрю МакАфі та Ерік Брін'юлфссон досліджували вплив цифрових технологій на економіку та працю, зокрема розвиток платформних бізнес-моделей. Цими авторами було визначено, що платформна модель економіки базується на створенні і управлінні цифровими платформами, які забезпечують взаємодію між різними групами користувачів, наприклад, продавцями і покупцями, розробниками і споживачами, водіями і пасажирями [2].

Основні елементи платформної моделі включають:

1) мережевий ефект, в основі якого зростання кількості користувачів підвищує цінність платформи для всіх її учасників. Чим більше користувачів приєднується до платформи, тим більшою стає її привабливість;

2) посередництво, так як платформи виступають посередниками між різними групами користувачів, надаючи їм інструменти для взаємодії, обміну товарами, послугами чи інформацією;

3) дані та аналітика, так як платформи збирають великі обсяги даних про користувачів, що дозволяє їм оптимізувати сервіси, персоналізувати пропозиції та створювати нові продукти;

4) глобальна масштабованість, так як цифрові платформи можуть швидко розширюватися на нові ринки, залучаючи користувачів з різних країн і регіонів. Таким чином, платформна модель економіки стала невід'ємною частиною сучасного економічного

ландшафту, трансформуючи способи ведення бізнесу, створення вартості та взаємодії між учасниками ринку.

У книзі «Платформний капіталізм» автор Нік Срничек наголошує, що «платформний капітал є продовженням логіки традиційного промислового капіталу, і мета полягає в тому, щоб швидко зайняти ринок, сформувати монополію та отримати прибуток». Отже, платформний капітал також має характеристики традиційного капіталізму, зокрема його орієнтований прибуток характер. У книзі Срничек класифікує різні платформні капітали. Серед них «Хмарна платформа» та «Промислова платформа» більше орієнтовані на виробничу чи технологічну галузь, тому їх моделі отримання прибутку також традиційніші. Найбільш поширені платформи, такі як Uber, Foodpanda та Deliveroo, використовують плату за послуги або комісійні як основне джерело доходу. І тут дуже легко експлуатувати працівників платформи [3]. Крім подібності з традиційним промисловим капіталом, платформна економіка таки має свої відмінні особливості. Срничек вважає, що саме використання платформної економікою «даних» та її залежність від традиційного капіталу відрізняють її від традиційного капіталу.

По-перше, платформи – найкращий спосіб обробки даних. Платформа заснована на великій кількості алгоритмів, збирає дані, а потім систематизує та аналізує їх, щоб зрозуміти переваги споживачів, оптимізувати послуги, що надаються платформою, і навіть відстежувати чи контролювати співробітників.

По-друге, платформа є посередником, що пов'язує всі сторони; чи то виробники (працівники) чи споживачі (клієнт), вся інформація буде представлена іншій стороні через платформу для завершення транзакції. У цьому процесі користувачі можуть знайти найкращий спосіб задоволення своїх потреб через міст, побудований платформою. Ці дві функції доповнюють одна одну, оскільки посередницька платформа може збирати найбільші дані, а платформа також покладається на дані, щоб краще реалізувати роль посередника. Об'єднавши два вищезгадані пункти,

великі платформи завдяки ефекту масштабу зібрали достатньо груп користувачів та величезні обсяги даних, щоб надавати якісніші послуги і навіть формулювати ринкові правила.

Таким чином, капітал платформи має природну тенденцію до монополізації. На ранній стадії він потребує вливання великої кількості капіталу. Як тільки буде сформовано монопольний масштаб, він матиме абсолютні переваги. У сьогодишніх економічних умовах лише капітал монопольної платформи може «грати добре». Платформенна економіка – це нова економічна модель в епоху цифрової економіки. Це не лише модернізація традиційних економічних організацій, а й революція у традиційних економічних формах. Її характеристики здебільшого відбиваються у наступних аспектах [4].

По-перше, це типовий двосторонній ринок. Підприємства платформи стикаються зі споживачами з одного боку та торговцями з іншого. Багато учасників цієї платформи мають чіткий поділ праці. Оператор платформи відповідає за збір соціальних ресурсів та партнерів, а також за рахунок агрегації транзакцій розширює масштаби користувачів. приносить користь усім сторонам, що беруть участь. Максимізуйте цінність платформи, цінність для клієнтів та цінність обслуговування. Однак платформні компанії також можуть скористатися своїм домінуючим становищем на двосторонньому ринку для монопольного ціноутворення, комплексного продажу та інших видів поведінки.

По-друге, існує сильна економія від масштабу. Якщо певна платформна компанія лідирує у виході в будь-яку область або якщо вона займає велику частку ринку в цій галузі завдяки своїм технічним та маркетинговим перевагам, компанія стає все більше і більше через існування міжмережевих зовнішніх ефектів та ефекти якоря, і тим сильніше буде ситуація. У той самий час висока концентрація ринку сприяє зниженню транзакційних витрат продавцям і споживачів, а платформні компанії часто мають сильну економію з допомогою масштабу.

Третій – мати певні громадські атрибути класу. Нинішня платформа економіка включає в основному сфери засобів для існування, пов'язані з одягом, продуктами харчування, житлом і транспортом, а атрибути постачальників державних послуг займають чільне місце. Платформа також має неексклюзивні та неконкурентні характеристики та демонструє певні атрибути громадської інфраструктури. Таким чином, хоча більшість платформних компаній створюються і управляються приватним капіталом, вони мають значні публічні атрибути.

По-четверте, важливість елементів даних очевидніша. Платформенна економіка сягає корінням в Інтернет. Це нова економічна модель, заснована на швидкому розвитку інформаційних технологій нового покоління та використовує дані як фактор виробництва або цінного активу для розподілу ресурсів. Її робота, звісно, генеруватиме великий обсяг даних. При цьому конкуренція серед платформних компаній дедалі частіше проявляється у конкуренції за ресурси даних та алгоритми обчислювальної потужності. Тому кожна платформна компанія надає великого значення накопиченню та кореляції елементів даних, щоб підвищити цінність платформи та отримати конкурентні переваги [5].

Враховуючи вищезазначені важливі характеристики платформної економіки, слід зосередитися на «індивідуальному нагляді», цілеспрямовано розробляти важливі системи нагляду та ключові області нагляду, а також покращувати адаптованість системи та системи нагляду.

По-перше, сприятиме формуванню розумних цін. Послуги, що надаються платформними компаніями мають квазідержавні атрибути, а платформна економіка також має характеристики природної монополії. Тому рівень цін та якість послуг мають ефективно регулюватися. З одного боку, відповідні збори за доступ торговців до платформи повинні ефективно регулюватися для ефективного підвищення рівня обслуговування операторів платформи; Завдяки розумному регулюванню

двосторонніх цін та якості буде сформовано гарне ринкове середовище.

По-друге, сприяння оптимізації корпоративного управління. Платформні підприємства сильно відрізняються від інших економічних організацій та вимагають особливих механізмів управління власним капіталом, моделей управління та операційних кордонів. Зокрема, деякі платформні компанії торкаються таких важливих питань, як забезпечення основних засобів для існування людей, розвиток промисловості та національна безпека. Відповідні департаменти повинні забезпечувати ефективне та відповідне вимогам посібник із структур внутрішнього управління цих компаній та сприяти оптимізації корпоративного управління [6].

По-третє, ефективне стримування монополістичної поведінки. Платформенна економіка, по суті, має певну економію за рахунок масштабу, і хоча розвиток платформної економіки невіддільний від ефектів масштабу та мережевих ефектів, це не означає, що платформні компанії можуть рухатися до монополії. Що вимагає уваги, так це те, що для досягнення більшої економії за рахунок масштабу та мінімальних операційних витрат платформні компанії часто використовують своє домінуюче положення для прискорення розширення, що підвищує ймовірність та швидкість формування монополії. Зокрема, деякі платформні компанії використовують переваги своїх платформ для швидкого розширення в інших галузях та галузях, формуючи міжгалузеві та міжгалузеві монополні позиції, що значно ускладнює виявлення та забезпечення дотримання антимонопольного законодавства та серйозно впливає на ринок. справедливості. Тому необхідно посилити антимонопольне законодавство та впровадити інноваційні антимонопольні інструменти для стримування пов'язаної з ним монополістичної поведінки.

Четверте – ефективне забезпечення безпеки даних. Платформенна економіка природно пов'язана з цифровою

економікою. Якщо платформні компанії хочуть отримати переваги у галузевій конкуренції, єдиним способом є отримання даних, їх розробка та використання. Однак, якщо компанії-платформи неправильно керують або неправильно використовують зібрані дані, виникають відповідні ризики. Таким чином, необхідно здійснювати всебічний моніторинг та повний цикл нагляду за даними підприємства платформи для захисту законних прав та інтересів окремих осіб та організацій, а також захисту національного суверенітету, безпеки та інтересів розвитку [7] .

З погляду довгострокового та здорового розвитку платформної економіки правове регулювання, посилення нагляду та підтримка розвитку не суперечать один одному, а доповнюють та підкріплюють один одного. Тільки заохочуючи інновації та здійснюючи ефективний нагляд, ми зможемо сприяти здоровому та сталому розвитку платформної економіки з добрими законами та хорошим управлінням. Нова платформа економічного порядку чесної конкуренції, інноваційного розвитку, відкритості та спільного використання, безпеки та гармонії забезпечує важливі інституційні гарантії [8].

По-перше, це оптимізація комісій за обслуговування торгових точок платформи та відповідних правил стягування плати. Рекомендується якнайшвидше запровадити правила поведінки цін на платформах, видати керівні принципи управління комісією за послуги торговців для різних галузей, прагнути стандартизувати поведінку платформ стягування плати та спрямовувати платформи для розумного зниження комісій за послуги торговців. У той же час необхідно також вивчити та сформулювати заходи щодо управління цінами та якістю товарів та послуг, що продаються на платформі, для ефективного захисту прав та інтересів споживачів.

По-друге, необхідно вивчити та покращити політику, пов'язану з управлінням та управлінням платформним підприємством. З точки зору стандартизації роботи платформних підприємств та виходячи з характеристик платформної економіки

рекомендується якнайшвидше сформулювати думки та рекомендації щодо моделей управління платформними підприємствами, правил фінансування, соціальної відповідальності.

По-третє, сприяння інституціоналізації та регуляризації анти-монопольної політики у платформній економіці. Рекомендується якнайшвидше скоригувати та оптимізувати відповідний анти-монопольний нагляд у галузі платформної економіки, додатково вдосконалити правила ідентифікації відповідного ринку, а також включити мережеві ефекти, ефект масштабу та здатність освоювати та обробляти відповідні дані для оцінки домінування на ринку. Встановлювати та вдосконалювати стандарти ідентифікації та правила усунення монопольної поведінки в галузі даних, трафіку, алгоритмів та інших галузей платформних підприємств. Рекомендується створити галузеву регулюючу асоціацію платформної економіки для прискорення антимонопольної сегментації платформної економіки та зміцнення можливостей галузевого нагляду, сприяння регуляризації застосування антимонопольного законодавства у платформній економіці, посилення адміністративного керівництва та нагляду за процесами; платформні підприємства та сприяти розвитку відповідності платформних підприємств [9].

Четверте – ефективне забезпечення відповідності корпоративним даним платформи та безпеки даних. Сприяння впровадженню відповідних законів та постанов підприємствами-платформами якнайшвидше, створення та вдосконалення системи класифікації даних та системи відповідності класифікації підприємств-платформ, регулярний моніторинг ризиків та оцінка ризиків діяльності з обробки даних підприємств-платформ, покращення системи управління транзакціями даних платформних підприємств та стандартизувати поведінку транзакцій даних. Необхідно прискорити реалізацію закону про захист особистої інформації та сприяти управлінню дотриманням вимог платформних компаній на рівнях збору, зберігання, використання, обробки, передачі, надання та розкриття даних; посилити

правозастосування у сфері безпеки даних та особистої інформації; захист інформації, а також забезпечити суворий нагляд та заповнити недоліки.

По-перше, це оптимізація комісій за обслуговування торгових точок платформи та відповідних правил стягування плати. Рекомендується якнайшвидше запровадити правила поведінки цін на платформах, видати керівні принципи управління комісією за послуги торговців для різних галузей, прагнути стандартизувати поведінку платформ стягування плати та спрямовувати платформи для розумного зниження комісій за послуги торговців. Водночас необхідно також вивчити та сформулювати заходи щодо управління цінами та якістю товарів та послуг, що продаються на платформі, для ефективної захисту прав та інтересів споживачів.

По-друге, необхідно вивчити та покращити політику, пов'язану з управлінням та управлінням платформним підприємством. З точки зору стандартизації роботи платформних підприємств та виходячи з характеристик платформної економіки рекомендується якнайшвидше сформулювати думки та рекомендації щодо моделей управління платформними підприємствами, правил фінансування, соціальної відповідальності [10].

По-третє, сприяння інституціоналізації та регуляризації антимонопольної політики у платформній економіці. Рекомендується якнайшвидше скоригувати та оптимізувати відповідний антимонопольний нагляд у галузі платформної економіки, додатково удосконалити правила ідентифікації відповідного ринку, а також включити мережеві ефекти, ефект масштабу та здатність освоювати та обробляти відповідні дані для оцінки домінування на ринку. Встановлювати та вдосконалювати стандарти ідентифікації та правила усунення монопольної поведінки у галузі даних, трафіку, алгоритмів та інших галузей платформних підприємств. Рекомендується створити галузеву регулюючу асоціацію платформної економіки для прискорення антимонопольної сегментації платформної економіки та зміцнення можливостей галузевого

нагляду, сприяння регуляризації застосування антимонопольного законодавства у платформній економіці, посилення адміністративного керівництва та нагляду за процесами; платформні підприємства та сприяти розвитку відповідності платформних підприємств.

Четверте – ефективне забезпечення відповідності корпоративним даним платформи та безпеки даних. Сприяння впровадженню відповідних законів та постанов підприємствами-платформами якнайшвидше, створення та удосконалення системи класифікації даних та системи відповідності класифікації підприємств-платформ, регулярний моніторинг ризиків та оцінка ризиків діяльності з обробки даних підприємств-платформ, покращення системи управління транзакціями даних платформних підприємств та стандартизувати проведення транзакцій даних. Необхідно прискорити реалізацію закону про захист особистої інформації та сприяти управлінню дотриманням вимог платформних компаній на рівнях збору, зберігання, використання, обробки, передачі, надання та розкриття даних; посилити правозастосування у сфері безпеки даних та особистої інформації; захист інформації, а також забезпечити суворий нагляд та заповнити недоліки [11].

1.4. Становлення та розвиток цифрових технологій у країнах ЄС

У той час, коли Інтернет та цифрові технології перетворюють наш світ, Європа, що відповідає цифровій епосі, є одним із політичних пріоритетів Європейської комісії. У березні 2021 року Комісія запропонувала шлях до Цифрового десятиліття. Ця політична програма керується Цифровим компасом 2030 року – планом досягнення цифрової трансформації економіки та суспільства

ЄС. Цифровий компас націлений на безпечну цифрову екосистему, орієнтовану на людину, де громадяни мають повноваження, а бізнес процвітає завдяки цифровому потенціалу. Компас вказує чотири основні пункти для цієї траєкторії: цифрові навички, безпечна та продуктивна цифрова інфраструктура, цифрова трансформація бізнесу та цифровізація державних послуг. Цей політичний порядок денний відповідає нормам та стандартам ЄС для зміцнення цифрового суверенітету ЄС. Низка бюджетних інструментів підтримує інвестиції, необхідні для побудови цифрового десятиліття Європи на міцній основі.

Порядок денний закликає до інтенсифікації роботи, розпочатої в попередньому десятилітті, щодо прискорення цифрової трансформації Європи, спираючись на прогрес на шляху до єдиного цифрового ринку, що повністю функціонує. Стратегія єдиного цифрового ринку ЄС проклала шлях до більш тісної цифрової гармонізації між державами-членами ЄС. Запущена у 2015 році, вона була спрямована на сприяння економічному зростанню, стимулювання робочих місць, конкуренції, інвестицій та інновацій в ЄС, ґрунтуючись на трьох стовпах: найкращий доступ споживачів та підприємств до цифрових товарів та послуг по всій Європі; створення сприятливих умов та рівних умов для розвитку цифрових мереж та інноваційних послуг; максимізація потенціалу зростання цифрової економіки. Оскільки цифровізація є пріоритетом ЄС, для країн-стратегічних партнерів ЄС також є пріоритетом прагнення до кращого та більш гармонізованого цифрового середовища. Цілі політики Східного партнерства (ВП) на період після 2020 року включають цільові дії, які підтримуватимуть розвиток єдиного цифрового ринку: інвестиції в конкурентоспроможну та інноваційну економіку, у людей та суспільства знань, у безпеку та кіберстійкість, а також у цифрову трансформацію. Поширення переваг Єдиного цифрового ринку на Східні країни-партнери є важливою метою програми EU4Digital [12].

Цифрові технології та інфраструктура відіграють найважливішу роль у нашому приватному житті та діловому середовищі.

Ми покладаємось на них, щоб спілкуватися, працювати, розвивати науку та вирішувати поточні екологічні проблеми. Пандемія COVID-19 підкреслила не лише те, наскільки ми покладаємось на доступність наших технологій, а й те, наскільки важливо для Європи не залежати від систем та рішень, що надходять з інших регіонів світу. Агресивна війна Росії проти України ще більше виявила вразливість наших цифрових ланцюжків поставок та важливість інвестицій у кібербезпеку та радикального покращення цифрових можливостей ЄС.

Програма Digital Europe (DIGITAL) надає стратегічне фінансування для відповіді на ці виклики, підтримуючи проекти в ключових галузях потенціалу, таких як суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, передові цифрові навички та забезпечуючи широке використання цифрових технологій в економіці та суспільстві. Вона підтримує промисловість, малі та середні підприємства (МСП) та державне управління в їх цифровій трансформації за допомогою посиленої мережі європейських центрів цифрових інновацій (EDIH).

Проект DIGITAL із загальним бюджетом понад 7,9 млрд євро спрямований на формування цифрової трансформації європейського суспільства та економіки відповідно до цілей ЄС, визначених у «Комунікації – 2030 Цифровий компас: Європейський шлях до цифрового десятиліття» та у «Програмі політики – Шлях до цифрового десятиліття» [13]. Програма «Цифрова Європа» не вирішує проблеми у відриві від інших програм ЄС. Вона доповнює фінансування, доступне через інші програми ЄС, такі як Horizon Europe (для досліджень та інновацій) та Connecting Europe Facility (для цифрової інфраструктури), Recovery and Resilience Facility та Structural funds, і це лише деякі з них. Вона є частиною довгострокового бюджету ЄС, Multiannual Financial Framework 2021–2027 Програма Digital Europe (DEP) забезпечує фінансування проектів у п'яти областях, включаючи штучний інтелект, кібербезпеку та передові цифрові навички, та забезпечує використання цифрових технологій у різних секторах,

таких як транспорт та інші. Програма покликана скоротити розрив між дослідженнями цифрових технологій та їх ринковим впровадженням.

Програма спрямована на створення необхідного потенціалу та передових навичок у галузі ключових цифрових технологій, а також на прискорення їх впровадження та максимально ефективно використання в галузях, що становлять суспільний інтерес, та у приватному секторі.

Окремі політики та ініціативи ЄС максимально використовують потенціал транспортних та мобільних даних для стимулювання цифрової та зеленої трансформації сектора, включаючи Європейську стратегію за даними 2020 року від лютого 2020 року та пропозицію про Закон про дані 2022 року. У цих рамках DEP підтримує використання простору мобільних даних. Було розпочато підготовчу дію для картування існуючих ініціатив та виявлення потенційних загальних будівельних блоків. Потім дія з розгортання допоможе зробити великі обсяги даних в форматі машиночитаному з упором на міську мобільність. Більше того, Connecting Europe Facility підтримує координаційний механізм для об'єднання національних точок доступу.

Деякі з останніх викликів DEP (листопад 2022 р.) у сфері стійкої мобільності включають заклик до розгортання на суму 8 мільйонів євро для загального європейського простору даних про мобільність з основним акцентом на виявлення та підтримку розгортання варіантів використання спільного використання даних про мобільність у галузі міської мобільності з урахуванням будівельних блоків простору даних. Інший заклик до розгортання на суму 8 мільйонів євро був зосереджений на просторі даних для розумних спільнот та охоплював прогнозне управління трафіком та планування сталої мобільності. Він використовує синергію із загальним європейським простором даних про мобільність та з даними, доступними в транспортних національних точках доступу, та використовує індикатори стійкої міської мобільності (SUMI) [14].

DEP націлений на прискорення економічного відновлення та формування зеленої та цифрової трансформації. Тим самим він доповнює фінансування, доступне через інші програми ЄС, такі як програма Horizon Europe для досліджень та інновацій та Connecting Europe Facility для цифрової інфраструктури, Recovery and Resilience Facility та Structural funds. Провідним DG є DG Communications Networks, Content and Technology, у якому також беруть участь інші DG.

У грудні 2023 року Європейська комісія ухвалила змінену робочу програму DEP на 2023–2024 роки, в якій викладено цілі та конкретні тематичні напрямки, які отримають загалом €762 млн фінансування. Визнаючи зростаючу важливість штучного інтелекту, робоча програма виділяє п'яту частину свого фінансування зміцнення підтримки II. Робоча програма виконується в основному за рахунок грантів та закупівель.

Технології змінюють наш світ кардинально, і вибір, який ми робимо сьогодні, має силу впливати на майбутнє нашої планети. Оскільки ми рухаємося складною і швидко мінливою територією цифрової трансформації, дуже важливо використовувати технології як силу добра, яка сприяє більш здоровому, безпечному та стійкому навколишньому середовищу. ЮНЕП працює над тим, щоб технології стали рушійною силою у побудові більш зеленого та справедливого майбутнього.

В галузі стійкої цифрової трансформації двома основними аспектами є:

1. Цифровізація для сталого розвитку наголошує на необхідності проактивної розробки та використання цифрових інструментів для досягнення екологічних цілей, використовуючи потенціал технологій для сприяння позитивним результатам як для навколишнього середовища, так і для його мешканців. Стійка цифровізація передбачає заохочення розробки та використання технологій з урахуванням міркувань стійкості, тобто стійкості за задумом. Це гарантує, що технологічні досягнення ставлять в основу етичні міркування та екологічну стійкість протягом

усього життєвого циклу. По суті, цифрові досягнення мають здійснюватися з урахуванням вимог сталого розвитку, і наше прагнення екологічної стійкості може бути значно посилено за рахунок використання цих досягнень.

Цифровізація революціонує те, як ми взаємодіємо з навколишнім середовищем, від моніторингу екосистем до збереження ресурсів та впливу на ринки та поведінку споживачів. Використовуючи цифрові технології відповідально, ми можемо вирішувати низку екологічних проблем, пом'якшувати та адаптуватися до наслідків зміни клімату та гарантувати благополуччя нашої планети та майбутніх поколінь. Зрештою, ми не зможемо досягти швидкості та масштабу поведінкових змін, необхідних для глобальної стійкості, без використання цифрових технологій та можливостей [15].

World Environment Situation Room – це онлайн-платформа, розроблена та ретельно підтримувана ЮНЕП. Вона служить глобальним центром вільного та загального доступу до найважливіших екологічних даних, інформації та знань. Її головна мета – пильно стежити за станом довкілля у світі.

ЮНЕП виступає як один із засновників-з-чемпіонів CODES – глобального руху за цифрову екологічну стійкість. CODES, запущена у 2021 році, є динамічною багатосторонньою коаліцією. Вона пропонує нашим глобальним учасникам безліч ресурсів та можливостей для визначення пріоритетів, вжиття узгоджених заходів та розвитку потенціалу для інклюзивної та стійкої цифрової трансформації. Environment GPT – це новаторська програма технології Large Language Model для екологічних цілей. Наше бачення – створення надійного цифрового суспільного блага, здатного витягувати з великої світової екологічної науки практичні ідеї. EnvironmentGPT ретельно навчається з використанням авторитетних джерел даних, ретельно перевірених ЮНЕП для забезпечення цілісності, якості та довіри.

Усі цілі сталого розвитку (ЦУР) можуть бути вирішені як позитивно, так і негативно цифровими технологіями.

Якщо ми подивимося на 17 ЦУР та 169 завдань, то жодна з них не відокремлена від цифрових технологій. Близько 103 зі 169 цілей SDG можуть бути безпосередньо порушені поєднанням семи цифрових технологій. До них належать цифровий доступ, швидкий інтернет, хмара, Інтернет речей, штучний інтелект, розширена реальність та блокчейн.

Контекст цифрової політики має життєво важливе значення. Хоча цифрові технології обіцяють каталізувати та прискорити прогрес ЦУР, вони ефективні лише у ширшому політичному контексті. Створення правильного сприятливого середовища та стимулів матиме життєво важливе значення для визначення напрямку до більш екологічних способів життя та роботи, а також для формування розвитку технологій у напрямку позитивних результатів для планети [16]. Вирішення екологічних проблем потребує швидких, масштабних та перетворюючих дій на кожному рівні. Цифрові інструменти – це шлях від звичайного бізнесу, що веде нас до ЦУР із безпрецедентною швидкістю та масштабом. Ми повинні прийняти цифрові технології як способи забезпечення та досягнення наших екологічних цілей, а також гарантувати, що ці технології є зеленими та стійкими.

1.5. Особливості використання цифрових технологій, їх переваги та недоліки

У сучасному світі життя людей невіддільне від таких технологій, як телебачення, мобільні телефони та комп'ютери. Ці технології поступово стали невід'ємною частиною повсякденного життя людей, і для деяких з нас життя без них неможливе. Щоб зрозуміти технологію, ми повинні знати її переваги та недоліки. Технічні переваги. По-перше, технологічний розвиток корисний для людства з кількох причин. Технології також підвищили

продуктивність майже переважають у всіх галузях промисловості світу. Завдяки технологіям ми навіть можемо платити биткойнами замість того, щоб йти до банку. Ця цифрова валюта настільки змінила правила гри, що багато людей зрозуміли, що зараз ідеальний час для відкриття демо-рахунку Біткойн. Якщо ви подивіться уважно, ви щодня відкриватимете для себе щось нове. Наприклад, коли були відкриті радіохвилі, майже відразу ж пішли радіопередачі. Те саме стосується телебачення та електрики. Якби ніхто не виявив, що електрику можна виробляти, індустрія розваг не досягла того рівня, який вона має зараз.

Технології покращили повсякденне життя людей; вони дозволяють переміщати фізичні пристрої зберігання даних у віртуальні банки зберігання та багато іншого. Завдяки розвитку науки і техніки, вчені того часу також змогли відправити астронавтів на Місяць. У сучасному індустріальному світі машини виконують більшу частину сільськогосподарської та промислової роботи, тому робітники виробляють більше продукції та працюють менше, ніж сторіччя тому. У них з'являється більше часу для занять спортом та роботи у безпечнішому середовищі. На медичному рівні технології можуть допомогти вилікувати більше пацієнтів, тим самим врятувати безліч життів та боротися з дуже шкідливими вірусами та бактеріями. Винахід комп'ютера дуже важливий момент. В результаті зв'язок покращується, і компаніям стає легше спілкуватися із зарубіжними країнами. Дослідження також спрощується. Для компаній такі досягнення, як розробка спеціального програмного забезпечення для реалізації стратегічних технологічних тенденцій, допомагають їм заощаджувати час і, отже, гроші. Особливо завдяки Інтернету торгівля стала простою, і тепер продавати та купувати зручно по всьому світу. Це дозволяє компаніям купувати сировину зі знижками або за зниженими цінами. Аналогічно зростає глобальний туризм [17].

Недоліки та ризики технологій. З іншого боку, розвиток сучасних технологій має недоліки, такі як залежність від нових технологій. Людям більше не треба думати. Незважаючи на те,

що калькулятор був добрим винаходом, люди більше не займаються арифметикою в розумі і не використовують пам'ять. Зниження людського капіталу означає зростання безробіття. У деяких сферах пристрої можуть замінити людське мислення. Використання технологій, безумовно, потребує правил та нових законів. Наприклад, використання Інтернету є питанням особистої свободи. Однак винахід атомної бомби не міг бути особистою свободою. Насправді при впровадженні цих технологій складно забезпечити дотримання правил, наприклад, тих, які стосуються майбутніх безпілотних автомобілів.

Нарешті, оскільки більшість технологічних відкриттів спрямовано скорочення людської праці, це означає, що більше роботи виконуватиметься машинами. Це рівнозначно скороченню людської праці: люди дедалі більше старіють, оскільки процеси автоматизуються, а робочі місця стають зайвими.

Основні переваги сучасного програмного забезпечення ERP: Отримати повне уявлення про фінансові показники організації, уявлення про прибутковість, витрати та доходи за допомогою вбудованої аналітики. Попередньо створена аналітика миттєво вимірює ключові фінансові показники ефективності, включаючи коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, співвідношення боргу до власного капіталу, чистий оборотний капітал та оборотність запасів, і це лише деякі з них.

Однією з основних переваг ERP-системи є те, що компанії можуть автоматизувати стомлюючі та повторювані завдання. Вбудовані функції звірення рахунків та порівняння транзакцій можуть значно підвищити ефективність підприємств та прискорити процес фінансового закриття. Це прискорює звітність SEC та дозволить витратити менше часу на щоквартальний збір інформації та вивільняти більше часу для планування сценаріїв та стратегії злиття та поглинання. У міру зростання компанії ERP-система повинна мати можливість швидко та легко масштабуватись по ринках, регіонах та продуктах. Хмарне ERP

забезпечує неперевершену швидкість, продуктивність, безпеку та масштабованість, дозволяючи компаніям впевнено зростати.

Щоб контролювати та захищати компанії від внутрішніх та зовнішніх крадіжок та шахрайства, сучасні ERP-системи надають інструменти внутрішнього контролю та аудиту для управління поділом обов'язків (SOD) та правилами оплати. Інтегрована модульна архітектура сучасної ERP дозволяє вам розгорнути те, що вам потрібно тоді, коли вам це потрібно. Ви можете контролювати прогрес та визначати галузі бізнесу, які необхідно вирішити насамперед, наприклад модернізацію фінансів, підтримку загальнокорпоративного планування чи покращення логістики [18].

Недоліки ERP. З іншого боку, використання ERP-системи не становить жодних проблем. Ось деякі поширені недоліки, з якими стикаються компанії:

1. У нову ERP-систему вкладено багато часу, грошей та ресурсів. При впровадженні нової ERP необхідно сплатити попередні консультації та витрати на встановлення. Крім того, імпорт ERP в локальну систему також передбачає великі витрати на персонал, оскільки вам може знадобитися найняти додатковий ІТ-персонал для управління системою.

2. Управління змінами часто є одним із найскладніших завдань при імпорті ERP. Необхідно витратити значний час та зусилля на те, щоб весь ключовий персонал був належним чином навчений взаємодії з новою системою.

3. Локальні ERP-системи часто допускають тривалі процеси, які можуть займати до двох років. Крім того, організаціям слід виділити час всім користувачам для вивчення нової ERP-системи після запуску та впровадження. Найчастіше навчання новим технологіям, новим робочим процесам і новому досвіду користувача вимагає складного навчання. ERP-технології змінюють сучасний діловий світ.

Традиційні локальні ERP-рішення добре слугували підприємствам протягом десятиліть. Локальна ERP-система часто створює сховища даних, вимагає дорогого та постійного обслуговування

та передбачає створення індивідуальних проєктів. Сучасне бізнес-середовище, що швидко змінюється, вимагає програмного забезпечення для бізнесу, здатного адаптуватися до постійних змін. Тільки хмарні ERP-системи можуть по-справжньому задовольнити завдання та потреби організацій сьогодні та в майбутньому [36]. Хмарні ERP-рішення більш гнучкі, оскільки вони поділені на модулі, які можна інтегрувати в більші програми. Оскільки підприємства конкурують у цифровій економіці, хмарні ERP-системи набули вирішального значення завдяки їхній здатності автоматизувати робочі процеси, аналізувати дані та включати в себе ідеї штучного інтелекту та машинного навчання. Хмарні ERP-рішення також пропонують масштабовані, безпечні, адаптовані та швидкодоступні функції, які користуються великим попитом у бізнес-середовищі, що постійно змінюється.

Cloud ERP пропонує новітні функції, можливості та найкращі практики, що оновлюються щокварталу. Це означає, що постійні передплатники мають доступ до новітніх технологій, що розвиваються, таких як штучний інтелект, цифрові помічники, машинне навчання, блокчейн, доповнена реальність та Інтернет речей (IoT).

За допомогою цих технологій організації можуть автоматизувати процеси, які раніше вимагали значного ручного втручання, наприклад, звірення фінансових рахунків. Крім того, користувачі мають повне та негайне уявлення про фінансовий та оперативний стан організації. Переваги ERP-пакету перед точковими рішеннями. Сучасна ERP-система може поєднати всі бізнес-процеси в галузі бухгалтерського обліку та фінансів, управління ризиками, управління ефективністю підприємства (EPM) та інших даних, забезпечуючи єдине джерело достовірних даних. Порівняно з розгортанням автономних програмних програм хмарні ERP-пакети надають підприємствам найкращі переваги, оскільки вони покривають усі потреби ERP. Найбільш ефективними рішеннями ERP є сучасні інтегровані пакети, які забезпечують клієнтам плавну інтеграцію даних і процесів. Комплексне рішення інтегрує

процеси управління у всій організації, надаючи керівникам повну інформацію про всі аспекти бізнесу. Сьогоднішнім лідерам необхідно створювати організації, які готові до майбутнього, і тільки хмарне ERP нового покоління може допомогти їм у цьому.

Цифрові платформи пройшли значну еволюцію, починаючи з простих веб-сайтів і додатків до складних екосистем, що об'єднують різні послуги та користувачів. Спочатку платформи були орієнтовані на конкретні функції, такі як електронна комерція (Amazon), соціальні мережі (Facebook), і пошукові системи (Google). З часом, з розвитком технологій, такі платформи стали інтегруватися і забезпечувати широкий спектр послуг через один інтерфейс. Тенденції розвитку включають адаптацію до нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн і IoT, що дозволяє платформам ставати ще більш гнучкими і потужними.

Цифрові платформи – це технологічні системи, що забезпечують взаємодію між різними групами користувачів, наприклад, постачальниками і споживачами, через інтерфейси та механізми обміну даними. Їх основні завдання включають: Забезпечення доступу до товарів, послуг або інформації, залучення більше користувачів підвищує цінність платформи для всіх учасників; стимулювання нових бізнес-моделей і можливостей через відкриті API та інструменти для розробників; можливість швидкого масштабування без необхідності значних капітальних вкладень.

Модель платформенної економіки виникла з ідеї про те, що платформи можуть створювати цінність не тільки через продаж товарів і послуг, але й через забезпечення ефективних каналів для взаємодії між різними групами користувачів. Підходи до визначення цієї моделі включають:

- 1) екосистемний підхід, так як платформи розглядаються як частина великої екосистеми, яка включає різні учасники і процеси;
- 2) мережевий підхід, який включає оцінку вартості платформи через мережеві ефекти і взаємодії між учасниками.

У країнах ЄС цифрові технології розвиваються швидко завдяки сприятливим політичним і економічним умовам. ЄС підтримує інновації через різноманітні ініціативи, такі як Horizon Europe та Digital Europe Programme. Основні напрямки розвитку включають:

- 1) розвиток цифрової інфраструктури включає розширення широкосмугових мереж, підтримка 5G і нових технологій зв'язку;
- 2) політика і регулювання, що включає введення стандартів і регуляцій, таких як GDPR, для захисту даних і забезпечення прозорості;
- 3) інновації і дослідження, в основі яких підтримка стартапів і дослідницьких ініціатив в галузях AI, блокчейн, кібербезпека.

Цифрові технології в Європі використовуються для покращення якості життя, підвищення ефективності бізнесу і розв'язання соціальних проблем. Переваги: автоматизація процесів, зменшення витрат і підвищення продуктивності; нові продукти і послуги, можливості для креативності і розвитку; легкий доступ до інформації і послуг для користувачів.

Недоліки: ризики пов'язані з захистом даних і приватності; нерівний доступ до цифрових технологій між різними регіонами і групами населення; залежність від технологій може призвести до зменшення особистої автономії і соціальних навичок.

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Череп А. В., Череп О. Г. Гуманістичні концепції «регенеративної економіки» та «спільного блага» як ефективний чинник управління людськими ресурсами. *Theoretical and practical aspects of modern scientific research* : collective monograph («Теоретичні та практичні аспекти сучасних наукових досліджень»). Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board: S. Tabachnikov.

Sherman Oaks, California : GS Publishing. Services, 2022. С. 27–40. URL: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono7.pdf>.

2. Воронкова В. Г., Череп А. В., Череп О. Г. Концепція блокчейн-економіки як економіки нового типу в умовах цифровізації. *Modern scientific strategies of development* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. С. 54–61. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono2022_dev_008.pdf

3. Воронкова В. Г., Череп А. В., Череп О. Г. Формування економіки як сталої, інклюзивної та надійної цифрової екосистеми. *Innovative resources of modern science* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board: S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. С. 81–94. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono9/Monograph_9-81-94.pdf

4. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Формування та розвиток цифрової економіки у високорозвинутих країнах світу. Prospective directions of scientific and practical activity : collective monograph. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board: S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 43–57. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono11/mono_2023_11.pdf

5. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Кивлюк О. П. Філософія штучного інтелекту у контексті викликів, можливостей та змін. *Modern innovative strategies in education and science* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board : S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С. 90–103. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/Mono-modernInnovation/mono_2024_119.pdf

6. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Сільськогосподарські технології та цифрові інновації: впровадження сучасних технологій та цифрових інновацій в європейському сільському господарстві та їх вплив на управління земельними ресурсами. *Європейські практики в управлінні землями сільськогосподарського призначення* (“European Practices of Agricultural Land Management”) : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 трав. 2024 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 93–99.

7. Воронкова В. Г. Напрями упровадження цифрових інструментів ефективного функціонування бізнесу. *Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17–19 квіт. 2024 р.). Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. Т. 2. С. 340–344. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44750/1/TEZY.pdf>

8. Kenney M., Zysman J. Work and value creation in the platform economy. *Work and labor in the digital age*. 2019. P. 13–41.

9. Слюсарь М. Використання мережевих платформ: виклики та можливості. *Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17–19 квіт. 2024 р.). Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. Т. 2. С. 388–381. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44750/1/TEZY.pdf>

10. Воронкова В. Г., Бурашнікова О. С. Синергетична методологія дослідження цифрових інструментів ефективного функціонування податкової системи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2024. Вип. 1 (10). С. 60–66. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/301/287>

11. Череп А., Воронкова В., Череп О., Калюжна Ю., Андрюкайтене Р. Роль цифрових технологій у сфері зайнятості як чинник ефективної антидискримінаційної політики в Європі. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). С. 177–189. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/307094/298453>

12. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Мар’єнко В. Ю. Становлення і розвиток цифрового менеджменту на підприємстві. *Science and society: trends of interaction* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board : S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 49–67. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2023_12.pdf

13. Череп А. В., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп О. Г. Концепція циркулярної (кругової) або економіки замкнутого циклу як різновиду нового типу економіки. *Vectors of the development of science and education in the modern world* (Вектори розвитку науки і освіти на сучасному світі): collective monograph / Compiled by V. Shpak;

Chairman of the Editorial Board: S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, 2023. С. 96–113. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono_2023_14/mono_2023_14.pdf

14. Череп А. В., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп О. Г. Становлення і розвиток «нової економіки» як різновиду «економіки знань». *Socio-humanitarian and technical technological explorations of modern science*: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board : S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. Р. 79–94. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/Mono_15/Mono_15.pdf.

15. Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г., Нікітенко В. О. Зелена економіка, економіка замкнутого циклу або низьковуглецева економіка як моделі економічного розвитку. *Education and science in the period of global crises and conflicts in the 21st century* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board : S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 40–62 URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/monograf_dezember_2023_016.pdf

16. Череп А., Воронкова В., Череп О. Вплив глобальних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток: нові можливості та виклики. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. Вип. 17 (94). С. 200–208. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/298045/290846>

17. Череп А., Воронкова В., Череп О. Цифрова трансформація суспільства як необхідна умова його інноваційного розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. Вип. 2. С. 68–72. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/259745>

18. Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г., Венгерська Н. С., Безкоровайна Л. В. Вплив креативних інноваційних технологій на сталий розвиток туристичної галузі в Європі після пандемії COVID-19. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Zaporizhzhia National University, 2021. Вип. 8 (85). С. 134–146. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/243439/241307>

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКИ ЄВРОПИ І УКРАЇНИ

Череп Олександр Григорович,
*доктор економічних наук, професор, професор
кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3098-0105>*

2.1. Європейський підхід до цифровізації електронної торгівлі

Останніми роками електронна комерція стрімко розвивається в усьому світі, надаючи безпрецедентні засоби та можливості для розвитку світової торгівлі.

Світова організація торгівлі (СОТ) займається питанням електронної торгівлі з кінця 1990-х років, коли вона прийняла відповідну Декларацію міністрів (документ WT/MIN (98)/DEC/2 англійською та українською мовами) [1].

На основі цієї Декларації Генеральна Асамблея підготувала і затвердила 25 вересня 1998 року наступний документ Робоча програма з електронної комерції (РПЕК) [2].

Наразі РПЕК є основним документом, що регулює цю сферу діяльності в СОТ. Визначення електронної комерції РПЕК стверджує, що «виключно для цілей робочої програми і без

шкоди для її результатів, термін «електронна комерція» означає виробництво, розподіл, маркетинг, продаж або доставку товарів і послуг за допомогою електронних засобів». Метою РПЕК є вивчення всіх пов'язаних з торгівлею аспектів електронної комерції, включаючи розвиток інфраструктури для впровадження електронної комерції.

Виключно для цілей цієї робочої програми і без шкоди для її результатів термін «електронна комерція» означає виробництво, розподіл, маркетинг, продаж або доставку товарів і послуг за допомогою електронних засобів. Робоча програма також включає розгляд питань, пов'язаних з розвитком інфраструктури електронної комерції.

РПЕК має свою структуру, яка відображена на рис. 2.1.

При цьому, робоча програма з електронної комерції включає в себе всі питання щодо торгівлі: товарами – цим напрямком займається комітет з торгівлі товарами; послугами – комітет з торгівлі послугами; прав інтелектуальної власності, що передбачено ТРПІС) (англ. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, скорочено TRIPS Agreement) – міжнародний договір, який включено до організаційних документів створення Світової організації торгівлі – цими питаннями опікується Рада ТРПІС [3; 4]; розвитку – опікується комітет з торгівлі та розвитку. Тож, всі напрямки електронної комерції охоплює РПЕК.

Україна, як країна-член СОТ, брала участь у підготовці пропозицій до РПЕК. Зокрема, після ретельного аналізу пропозицій, поданих окремими членами СОТ щодо сфери електронної комерції, Україна взяла участь у підготовці документа JOB/GC/116 [6] у співавторстві з ЄС, Канадою, Кот-д'Івуаром, Чилі, Колумбією, Кореєю, Мексикою, Мексикою та Чорногорією, Парагвай, Сінгапур, Туреччина, Молдова та Чилі виступили співавторами документа.

Документ визначає пріоритетні напрямки у сфері електронної комерції, які наведено в табл. 2.1.

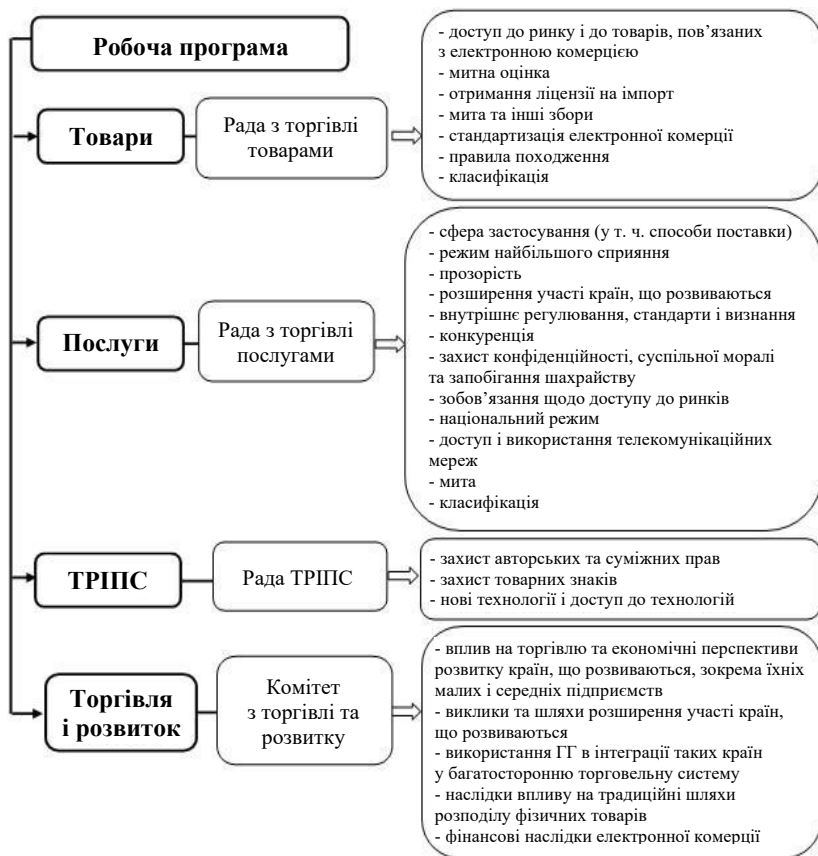


Рисунок 2.1 – Структура робочої програми з електронної комерції

Джерело: складено на основі [5]

У 2018 році СОТ продовжувала активну роботу з визначення пріоритетних сфер регулювання електронної торгівлі. Протягом першого півріччя відбулося п'ять зустрічей співавторів Спільної заяви з питань електронної торгівлі [8; 9].

Цей нормативний документ потребує оновлення, оскільки, якщо він був прийнятий у 1996 році, коли частка користувачів Інтернету

становила менше 1 % населення світу, то сьогодні ця частка перевищує 50 % внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Таблиця 2.1 – Пріоритетні напрямки у сфері електронної комерції

Нормативно-правова база - Підвищення рівня транспарентності - Заходи з підвищення довіри споживачів - Нормативна база для захисту споживачів - Нормативна база для захисту конфіденційності - Нормативна база щодо кібербезпеки - Регулювання розсилки спаму - Заходи сприяння торгівлі - Відкриті мережі/доступ до та використання Інтернету - Вирішення проблем ліцензування і процедур легалізації - Вирішення проблем електронних платежів - Доступ і використання мереж зв'язку - Довідковий документ СОТ щодо телекомунікаційного зв'язку - Торговельні аспекти прав інтелектуальної власності - Визнання електронних підписів/засвідчення аутентичності - Вирішення проблеми електронних закупівель/електронних аукціонів	Відкриті ринки - Зобов'язання щодо лібералізації - Послуги - Зобов'язання в галузі електронної комерції – значущих секторів таких як телекомунікації; комп'ютерні послуги; доставка за першим способом поставки; бізнес-послуги; професійні послуги та інше - Класифікація, наприклад, дотримуючись Домовленості щодо комп'ютерних та пов'язаних з цим супутніх послуг - Товари - Усунення мит, наприклад ІТА - Заборона застосування мит до електронних транзакцій - Заходи щодо забезпечення відкритості - Порядок забезпечення транскордонних потоків даних - Порядок щодо локалізації (місцева присутність – включаючи комп'ютерні сервери, місцеву складову) - Вирішення проблем передачі і/або доступу до вихідного коду
Законодавчі ініціативи, що сприяють розвитку електронної комерції - Угода СОТ про спрощення процедур торгівлі/додаткові заходи щодо спрощення митних процедур / безпаперова торгівля (торгівля, яка здійснюється за допомогою комп'ютеру) - Сприяння торгівлі/Технічна допомога - Регулятивне співробітництво між країнами-членами і їх регуляторними органами	
Підвищення прозорості багатосторонньої торговельної системи - Більше зосередження уваги на електронній комерції під час оглядів торговельної політики - Моніторинговий звіт Генерального директора щодо протекціонізму може бути сфокусований на цифровій економіці - Обмін інформацією відповідно до порядку денного щодо електронної комерції регулярних комітетів СОТ	

Джерело: складено на основі [7]

Крім того, в останні роки країни активно включають положення про електронну комерцію в свої угоди про вільну торгівлю. Огляд положень про електронну комерцію в регіональних торговельних угодах див. у розділі «Положення про електронну комерцію в регіональних торговельних угодах».

Питання електронної торгівлі активно розглядаються іншими міжнародними організаціями, зокрема в рамках ЮНКТАД.

У квітні 2018 року в Женеві (Швейцарська Конфедерація) відбувся Тиждень електронної комерції ЮНКТАД, об'єднаний загальним тематичним напрямом «Виміри розвитку цифрових платформ».

Інформацію про тематичні сесії, інтерактивні дискусії та презентації можна знайти на сайті ЮНКТАД за посиланням.

Для довідки: у 2017 році Тиждень ЮНКТАД проходив під гаслом «На шляху до інклюзивної електронної комерції» [10–12].

Механізм здійснення електронної торгівлі наведено на рис. 2.2.

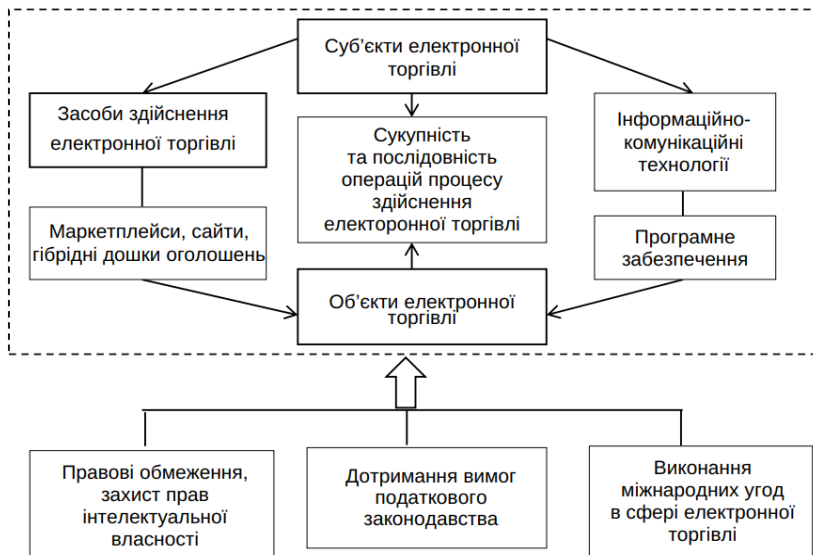


Рисунок 2.2 – Механізм здійснення електронної торгівлі

Джерело: складено на основі [13]

Ринок електронної комерції бурхливо розвивається завдяки стрімкому зростанню кількості інтернет-користувачів, зростаючому впливу соціальних мереж, збільшенню кількості торгових майданчиків, електронних платіжних систем та переходу до електронної комерції.

Зростаючий вплив соціальних мереж, збільшення кількості маркетплейсів, електронних платіжних систем та перехід до електронної комерції – все це сприяє бурхливому розвитку ринку електронної комерції.

Провідні веб-сервіси переходять на більш технологічні платформи. Таким чином, як для продавців, так і для покупців у процесі електронної комерції існують наступні переваги, які наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Переваги та можливості електронної комерції

Переваги та можливості електронної торгівлі	
для споживача (клієнта)	для продавця (власника)
Глобальні можливості вибору товару (послуги), пропозиція не обмежується географічно	Глобальні можливості вибору цільового ринку, де можна запропонувати товари (послуги)
Швидкість здійснення покупки	Швидкість продажу товарів та отримання коштів
Конкурентоспроможна, нижча ціна, за рахунок скорочення витрат, необхідних під час здійснення традиційної торгівлі, через можливість знизити витрати, пов'язані з продажем товару	Збільшення кількості потенційних клієнтів за рахунок більш низької ціни
Цілодобова можливість для здійснення покупки, якісно налаштований магазин дозволяє здійснювати операції в будь-який час та здійснювати оплату різними валютами, інтерактивна взаємодія та консультивання	Збільшення прибутку, шляхом автоматизації процесів продажу та без урахування часових обмежень
Якість доставки замовлених товарів	Використання перевірених часом сервісів доставки товарів, що скорочує витрати на транспортування
Широкі можливості вибору товару для споживача в мережі, через високу конкуренцію	Сформований позитивний імідж продавця дозволяє йому виокремитися серед інших

Джерело: складено на основі [14; 15]

Електронна торгівля має свої переваги та великі можливості як для споживачів, так і для продавців.

Електронна комерція має потенціал для розвитку в глобальному масштабі за умови наявності відповідних електронних комунікацій.

Спілкування віч-на-віч зустрічається навіть рідше, ніж у великих роздрібних мережах, де воно відбувається короткими сплесками на касі. Сьогодні товари можна придбати «одним кліком» з вебсайту компанії без необхідності спілкуватися з будь-ким взагалі. однією з головних переваг електронної комерції є те, що вона надає клієнтам значні можливості для дослідження, вибору та купівлі товарів 24/7, незалежно від їхнього географічного місцезнаходження. Іншими важливими перевагами електронної комерції є:

- клієнти можуть отримати нову та достовірну інформацію про продукцію, яка їх цікавить, безпосередньо від виробника та порівняти її з аналогічною продукцією конкурентів;
- можливість виробників значно скоротити час, необхідний компаніям для інформування клієнтів про випуск нових продуктів; можливість скоротити фінансові витрати виробників на тестування нових продуктів;
- потенціал для більшого доступу до нових ринків;
- можливість більш глибокого вивчення потреб кожного окремого покупця, що дозволяє компанії задовольняти ці потреби, будуючи довгострокові, взаємовигідні відносини зі своїми клієнтами; можливість освоєння нових ринків; можливість розширення доступу до нових ринків;
- можливість для покупців оплачувати рахунки за допомогою будь-яких електронних платіжних систем [16].

Встановлено, що цифрове бізнес-середовище характеризується подальшою деперсоналізацією продажів. Активний прогрес відбувається паралельно з виходом з ринку дрібних роздрібних торговців, появою великих торговельних мереж і зростанням обсягів продажів. Електронна комерція має потенціал для розвитку в глобальному масштабі, за умови наявності правильних електронних засобів

комунікації. Спілкування віч-на-віч зустрічається навіть рідше, ніж у великих роздрібних мережах, де воно відбувається протягом коротких проміжків часу на касі. Сьогодні товари можна придбати «одним кліком» з вебсайту компанії без необхідності з кимось спілкуватися.

Також цифрове бізнес-середовище характеризується розширенням доступу до конкретних осіб через різні електронні комунікаційні сервіси. Водночас розширилися можливості для збору, зберігання, обробки і навіть аналізу персональних даних клієнтів. Сьогодні всі події в житті людини вдома, на роботі, в суспільстві відбуваються під наглядом відеокамери. Специфічна поведінка людей у комунікаційному середовищі (наприклад, онлайн-покупки або онлайн-запити) також дозволяє аналізувати та інтегрувати виявлені вподобання споживачів, відстежувати їхні фізичні переміщення в Інтернеті, наприклад, за допомогою контекстної реклами, що доставляється через онлайн-застосунки, персоналізація пропозицій.

Визначено, що цифрове бізнес-середовище характеризується низькою вартістю входу на електронні ринки, що призводить до масового доступу до каналів збуту, створюючи ринок, близький до цінового знищення та досконалої конкуренції, незважаючи на те, що раніше існували інші типи ринків. Наприклад, можливість викликати таксі з мобільного телефону зробила абсолютно нераціональним використання організованими групами приватного транспорту поблизу великих транспортних вузлів (аеропортів, залізничних вокзалів тощо). Сьогодні електронну комерцію можна здійснювати, не виходячи з офісу чи дому, причому в глобальному масштабі [17].

Доцільно врахувати, що рекламні можливості компаній, які займаються електронною комерцією, також зросли. Практично всі компанії зараз мають хоча б один власний інформаційний сайт в Інтернеті, а це означає, що рекламний бік мережі активно розвивається.

Цифрове бізнес-середовище характеризується роботою в інформаційному середовищі, де обсяг інформації значно

перевищує аналітичні можливості людини, що призводить до нелогічних і випадкових методів пошуку, де знаходження потрібного результату часто є справою випадку або використання експертних систем. Алгоритми нейронних мереж наразі перебувають на стадії розробки та тестування, тому не завжди можна сформулювати чітку та однозначну процедуру роботи з інформацією в кожному конкретному випадку.

Дані репрезентативного опитування ключових керівників компаній з питань стратегії та розвитку, проведеного експертами ВЕФ у вересні 2015 року, окреслюють майбутні зміни, зумовлені насамперед діджиталізацією. Найцікавіші результати опитування такі [18]:

- 88 % опитаних представників компаній автомобільної галузі вважають, що до 2030 року принаймні один великий автовиробник буде отримувати більше доходів від онлайн-транзакцій даних і послуг у транспортному секторі, ніж від продажу автомобілів і запчастин;

- 70 % представників компаній, що пропонують спектр професійних послуг, вважають, що до 2025 року цифрові рішення генеруватимуть більше доходів, ніж послуги, що надаються безпосередньо професіоналами; та

- 50 % представників ЗМІ та інформаційних агентств вважають, що до 2025 року 90 % новин, які отримує громадськість, будуть згенеровані комп'ютером;

- 92 % представників банківського сектору та фондових ринків погоджуються, що розподілений цифровий реєстр стане важливим елементом світової фінансової системи до 2030 року;

- 50 % опитаних інституційних інвесторів та суверенних фондів згодні з тим, що до 2025 року більшість фінансових транзакцій та документообігу здійснюватимуться з використанням архітектури блокчейну [3].

Основними формами Інтернет-торгівлі за суб'єктами взаємодії є: B2B, B2C, C2C, B2G, C2G, E2E, B2E B2E (рис. 2.3) [19–22].

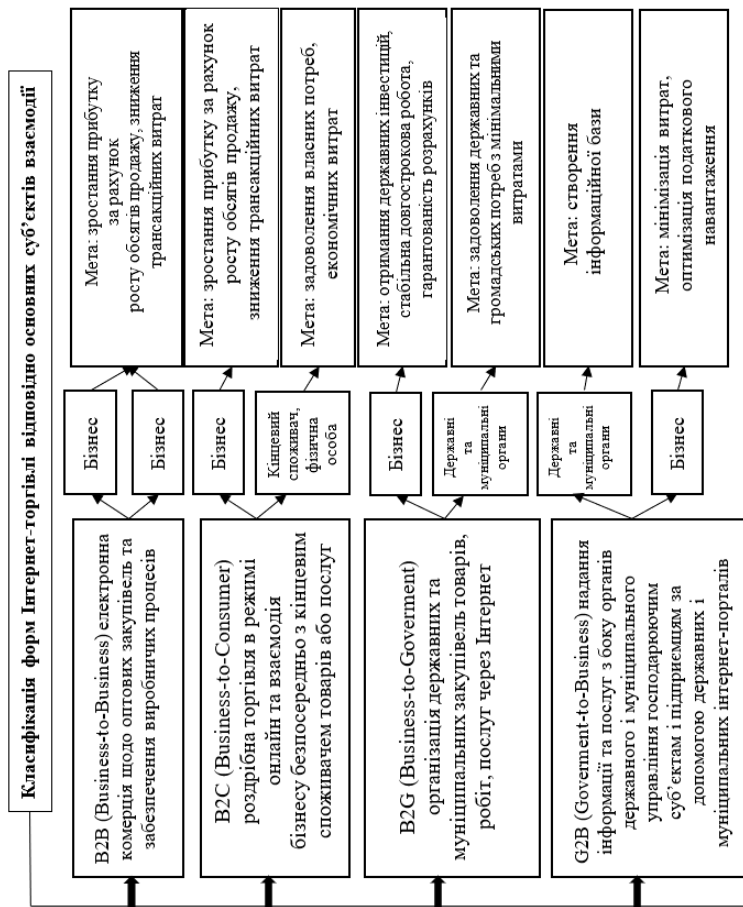


Рисунок 2.3 – Класифікація форм Інтернет-торгівлі відповідно основних суб'єктів взаємодії

Джерело: складено автором

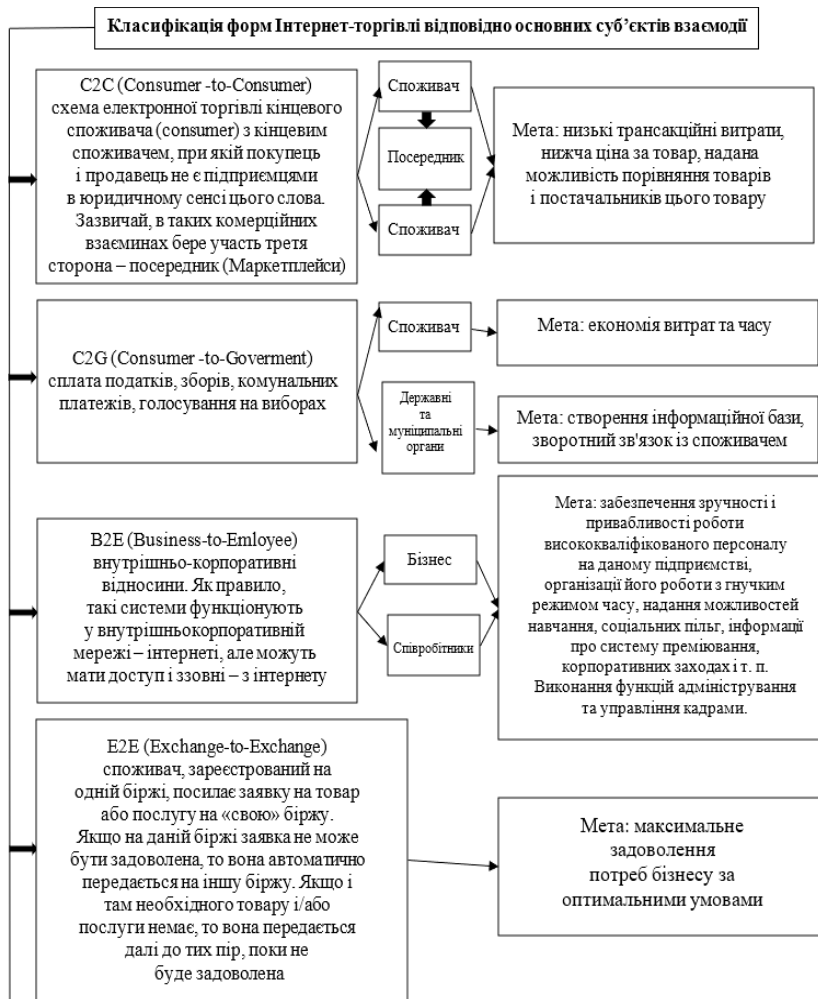


Рисунок 2.4 – Інтернет-торгівля за суб'єктами взаємодії

Джерело: складено автором

Аналіз статистичних даних дають підстави для висновку про значні перспективи розвитку інтернет-торгівлі зокрема, існує значна кількість ніш для впровадження електронної комерції в Україні.

Наукові дослідження показали, що основними формами Інтернет-торгівлі за суб'єктами взаємодії є: B2B, B2C, C2C, B2G, C2G, E2E, B2E (рис. 2.4) [23–26].

Синергетичні ефекти від розвитку електронної комерції та інтернет-торгівлі в Україні отримують три групи суб'єктів у сфері електронної комерції (бізнес-організації, клієнти або споживачі та держава).

Обґрунтовано, що найбільшими за обсягами послуг є форми B2B та B2C (рис. 2.5) [27–29].

Можливості інтернет-торгівлі ґрунтуються також на перевагах діяльності інтернет-магазину, які не спостерігаються у процесі традиційної торгівлі (рис. 2.6).

Для підвищення якості електронної комерції компаніям необхідно звернути увагу на наступні аспекти:

- вибір набору програм і програмної документації в магазині;
- збір маркетингової інформації про клієнтів та її обробка;
- координація обслуговування клієнтів;
- оплата послуг і товарів;
- організація транспортування товарів покупцям.

Це основні блоки глобальної системи електронної комерції.

Економічні вигоди в основному проявляються в:

- зниженні витрат, в тому числі і для споживачів;
- легкості пошуку та оплати товарів, що скорочує час, необхідний споживачам для здійснення покупки, і покращує якість обслуговування;
- відсутність часових та географічних обмежень при здійсненні покупок;
- персоналізація товарних пропозицій;
- можливість вибору умов оплати та доставки [30–32].

За даними Європейської асоціації електронної комерції, встановлено, що у 2023 році обсяг роздрібних онлайн-продажів досяг 5,8 трильйона доларів США. Це більше, ніж 3,4 трлн доларів США лише у 2019 році; у 2020 році вони сягли 4,2 трлн США. Позитивні зрушення за прогнозом Європейської асоціації електронної комерції будуть спостерігатися в сфері роздрібних онлайн-продажів і у 2024 р. до 2027 року: вони будуть становити 6,336 трлн дол. США у 2024 р., а у 2025 році – 6,9 трлн дол. США, у 2026 році роздрібні продажі онлайн будуть досягати 7,4 трлн. дол. і у 2027 році буде спостерігатися подальше зростання роздрібних продажів онлайн (рис. 2.7) [33; 34].

У сучасному розвитку електронної комерції можна спостерігати такі тенденції: по-перше, електронна комерція розвивається

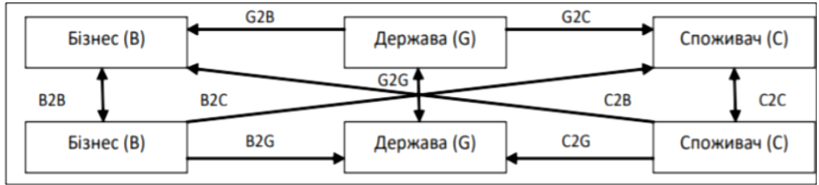


Рисунок 2.5 – Інтернет-торгівля за обсягами послуг є форми B2B та B2C

Джерело: складено автором

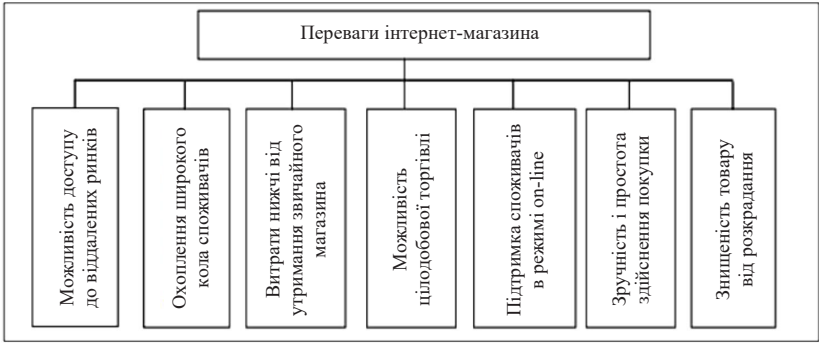


Рисунок 2.6 – Переваги діяльності інтернет-магазину

Джерело: складено автором

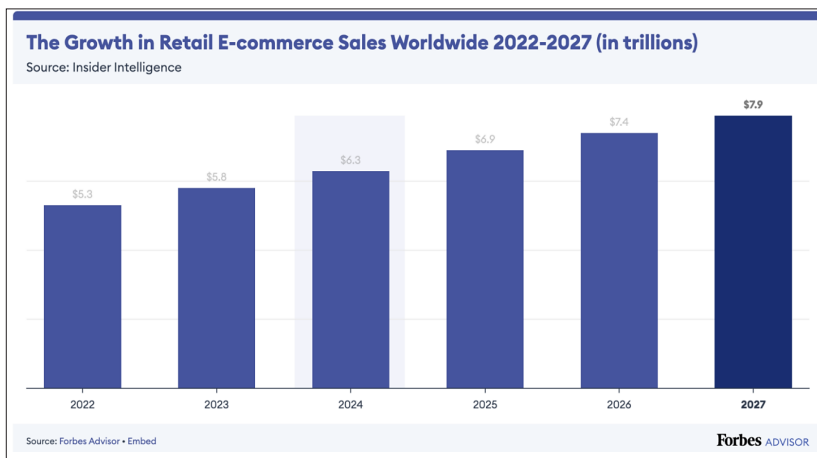


Рисунок 2.7 – Динаміка обсягів роздрібних онлайн-продажів у світі за 2022–2023 рр. та 2024–2027 рр., – прогноз (трлн дол. США)

Джерело: складено автором за [33; 34; 63]

в контексті глобалізації та інтернаціоналізації. Зокрема, китайські торгові платформи (наприклад, Alibaba, AliExpress) виходять на ринки інших країн і конкурують з місцевими інтернет-магазинами. Подібні стратегії розвитку використовують і такі торгові платформи, як eBay та Amazon. Така експансія стала можливою завдяки співпраці між ритейлерами та логістичними компаніями, які швидко доставляють товари майже по всьому світу. Другою важливою тенденцією є використання новітніх цифрових технологій. До них відносяться віртуальна і доповнена реальність (VR/AR), голосове управління, штучний інтелект і аналітика великих даних [34].

Ритейлери використовують усі доступні інструменти для аналізу попиту, поведінки та вподобань клієнтів щоб представити свої товари в найкращому вигляді. Найвідомішими світовими онлайн-ритейлерами є Amazon, eBay та Buy.com, а також AliExpress та JD.com, які вийшли на український ринок з широким асортиментом товарів, привабливими цінами, швидкою та безкоштовною

доставкою та можливістю знайти «брендові» товари. Wal-Mart, Amazon, Dell Signet Jewelers, Carrefour, Tesco і Marks & Spencer, Yooh і майже всі провідні світові офлайн-ритейлери мають власні брендовані інтернет-магазини, якщо не проектні сайти [35].

Поява пандемії COVID-19 у 2020 році призвела до значних потрясінь та трансформацій в економіці, а також до значного розширення ринку електронної комерції. Внаслідок пандемії помітно зросла тенденція до розвитку власних брендів в Інтернеті. Це було пов'язано насамперед із нормативними актами щодо запобігання поширенню COVID-19, які призвели до ситуації, коли торгівля в Інтернеті стала єдиним варіантом виживання для більшості бізнесів. По-друге, пандемія вплинула на поведінку споживачів, змусивши їх зменшити використання традиційних офлайн-транзакцій та надати перевагу онлайн-шопінгу під час карантину. Ці та інші фактори дозволили експертам з електронної комерції констатувати значне зростання онлайн-ринку протягом кількох років. Динаміка світових інтернет-продажів у 2014–2023 роки (трлн дол. США) наведена на рис. 2.8 [36].

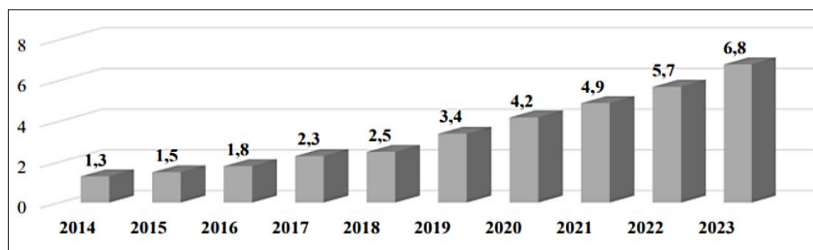


Рисунок 2.8 – Динаміка зростання обсягів онлайн-продажів у світі за період 2014–2023 рр., (трлн дол. США)

Джерело: складено на основі [37–39]

Згідно з дослідженням, найбільш перспективними сучасними тенденціями, що впливають на розвиток електронної комерції в постпандемічній економіці, є [37–39]:

1. Перехід до моделі D2C. Сьогодні ми є свідками розвитку принципово нової схеми комерційних відносин між покупцями та виробниками: модель B2B (business-to-business) – одна з найпоширеніших форм ведення бізнесу, коли компанія продає свої товари або послуги іншій компанії. Сьогодні деякі виробники, що працюють у сегменті B2B, відмовляються від цієї моделі і переходять до продажу продукції без посередників, таких як роздрібні торговці, дистриб'ютори та дилери. Ця тенденція відома як Direct-to-Consumer (D2C) і активно розвивається. Ця модель дозволяє виробникам повністю контролювати всі етапи взаємодії з кінцевим споживачем. Вона також має перевагу в тому, що бренди краще знають своїх споживачів, а отже, можуть ефективніше з ними комунікувати.

2. Поширення моделі CDP. Компанії намагаються зібрати якомога більше даних про своїх клієнтів, включаючи поведінку в Інтернеті та всі канали комунікації зі своїми магазинами. Оскільки значна частина клієнтської активності перемістилася в онлайн-середовище, потрібні інструменти, які допоможуть у зборі та структуруванні даних про таких користувачів. Сьогоднішні поширені CRM-системи зберігають дані про клієнтів, які контактували з певним бізнесом, але не ідентифікують активність клієнтів в Інтернеті. Таку можливість надають платформи CDP (customer data platform), які зберігають більше інформації про клієнтів.

3. Зростання попиту на консультації за допомогою відеозв'язку. Обмеження, пов'язані з пандемією, сприяли поширенню онлайн-консультацій, які надаються через відео посилання з фізичних точок продажу. Це працює наступним чином: відкривши картку товару, користувач, крім іншої інформації, відкриває можливість зв'язатися з співробітниками за допомогою відеозв'язку.

4. Далі менеджери надають детальну консультацію з усіх питань, що цікавлять клієнта, аж до екскурсії по магазину та демонстрації товару в режимі реального часу. На таких стрімах, наприклад, можна попросити менеджера приміряти одяг, щоб побачити, як він сидить на людині.

5. Наявність можливості миттєвої доставки. На тлі пандемії питання логістики стало надзвичайно актуальним, адже швидка доставка перетворилась на серйозну конкурентну перевагу. За статистичними даними, близько 45 % користувачів відмовляються від купівлі, вважаючи за доцільне зробити замовлення в іншому місці, якщо сайт пропонує незручний спосіб доставки або вказує занадто тривалі терміни. Інтегрована логістика мінімізує ризики затримки підготовки та доставки замовлень. Ще одна перевага виконання – економія на невикористаних площах.

5. Поширення технології доповненої реальності (AR). Основною перешкодою для багатьох користувачів при здійсненні онлайн-покупок є можливість помилитися з кольором, розміром або формою товару, в результаті чого покупець втрачає гроші та час. Ця проблема значною мірою вирішується завдяки розвитку технології доповненої реальності (AR), яка дозволяє онлайн-покупцям зрозуміти, як товар виглядає в реальності, а не на фотографії. За допомогою доповненої реальності створюються 3D-моделі популярних брендових товарів, а потім QR-коди розміщуються на картках товарів для поглибленого дослідження.

6. Використання голосової комерції. У розвинених країнах інтеграція з голосовими помічниками – один з головних трендів сьогодення. 41 % користувачів Amazon вже використовують Amazon Echo, щоб купувати товари голосом. В Україні онлайн-рітейлери лише почали навчати голосових помічників обробляти запити користувачів; окремо варто відзначити роль голосових роботів в електронній комерції, які починають замінювати колл-центри. Дослідження показують, що використання голосових роботів може знизити операційні витрати колл-центрів у два-три рази. Все, що для цього потрібно – постійно аналізувати

сценарії взаємодії з клієнтами та адаптувати їх до роботи зі штучним інтелектом.

Економічна політика різних країн світу дуже чутливо реагує на пандемію COVID-19 динамічними змінами стратегічних векторів інноваційного розвитку. Прискорена діджиталізація стала основним вектором розвитку світової та української економіки. Першочергового значення набули цифрові сервіси та платформи, продукти та технології для віддаленого спілкування та взаємодії. Фундаментальні зміни в економіці в цілому, в тому числі в традиційних галузях, пов'язані з такими основними тенденціями розвитку, на які вплинула пандемія – впровадження онлайн-інструментів та використання технологій віртуальної реальності в усіх сферах людської діяльності; – зростання ролі науки в житті та розвитку людини; – діджиталізація суспільства. Під час пандемії значно зріс попит на доступ до інтернету та послуги мобільної передачі даних. Наприклад, за даними іспанської телекомунікаційної компанії Telefónica, у 2020 році трафік IP (Internet Protocol) та мобільної передачі даних зріс на 40 % та 50 % відповідно; трафік Zoom Video Communications до Таїланду збільшився на 828 %; використання Skype використання відеоконференцій зросло на 215 %. Крім того, кількість відвідувачів платформи Zoom зросла в 30 разів з 10 мільйонів до 300 мільйонів у період з грудня 2019 року по квітень 2020 року. Це свідчить про розвиток електронних форматів комунікації, зокрема щодо онлайн-навчання та відеоконференцій між бізнес-партнерами. Відповідно, загальний дохід Zoom збільшився майже вдвічі (з 330,5 млн доларів США до 622,7 млн доларів США у 2019–2020 роках) [40–42].

Дослідження показали, що пандемія COVID-19, послуги деяких платформ з великим онлайн-контентом виявилися непотрібними. Наприклад, значно знизився трафік клієнтів на платформі оренди житла Airbnb та попит на попереднє бронювання туристичних послуг; важливим наслідком зростання попиту на онлайн-покупки окремих категорій товарів у сегменті B2C стало збільшення попиту на кур'єрські послуги. Водночас

кур'єрським службам довелося зіткнутися з новими логістичними викликами, пов'язаними із запровадженими обмеженнями, такими як закриття пунктів видачі замовлень, що ускладнило швидку адаптацію до нових реалій.

Загалом під час пандемії активізувалася електронна комерція в логістичних ланцюгах постачання продуктів харчування та товарів всередині країн, зокрема серед фермерів, виробників продуктів харчування та інших товарів, у тому числі у формі створення невеликих аутсорсингових компаній, відповідальних за швидку доставку продукції безпосередньо споживачам та харчовим об'єктам.

Зазначаємо, що після пандемії змінилася не лише структура покупок, а й їхня частота та сума на одне замовлення, причому Statista відзначає значні відмінності в тому, як часто люди здійснюють покупки онлайн. До пандемії 31 % покупців здійснювали покупки онлайн раз на місяць, 23 % – частіше, ніж раз на два тижні, 16 % – раз на тиждень і 29 % – рідше, ніж раз на місяць або три-чотири рази на три місяці. Крім того, дослідження Accenture показує, що покупці в моделі електронної комерції B2B збільшили як середню кількість товарів у замовленні, так і середню вартість замовлення.

Під час пандемії COVID-19 на розвиток електронної торгівлі товарами та послугами вплинули негативні фактори, що призвели до скорочення попиту та пропозиції. До них належать, насамперед, затримки з поставками та повна відмова від замовлень.

Онлайн-продажі товарів та послуг через канали B2B та B2C роздрібними та оптовими дистриб'юторськими службами та логістичними франчайзі залежать від загального стану виробничої діяльності, наявності операторів (брокерів, дилерів тощо) на ринку та швидкої доступності послуг, а також від того, наскільки швидко вони можуть бути надані, а також від того, наскільки швидко вони можуть бути доставлені. Вони були порушені заходами, вжитими урядом для контролю за поширенням вірусу [43].

Серед багатьох секторів бізнесу, електронна комерція зіткнулася як зі значними можливостями, так і з загрозами в період карантину. Основними викликами стали [44–46]:

- нерозвиненість кур'єрських мереж, що унеможливило отримання замовлень з віддалених районів країни;
- високі витрати на доставку товарів та грошові операції, що збільшує собівартість замовлень; та
- значне скорочення доходів населення;
- зменшення імпульсивних покупок, орієнтація на заощадження через невпевненість у майбутніх доходах;
- купівля онлайн лише необхідних груп товарів; скорочення продажів дорогої побутової техніки, обладнання, меблів, ювелірних виробів та предметів мистецтва.

Оцінка світового ландшафту електронної комерції дозволив виявити основні тенденції розвитку, зокрема у глобальному масштабі:

1. Вплив пандемії COVID-19, яка стала найефективнішим стимулом для розвитку електронної комерції у 2020 році. Карантинні обмеження, введені в більшості країн світу, змусили людей все більше покладатися на онлайн-шопінг. Зручність придбання товарів онлайн розширила спільноту електронних ритейлерів. Експерти вважають, що ця тенденція збережеться: за даними MarketWatch, проникнення електронної комерції, яке зараз становить 15 %, до 2025 року зросте до 25 %.

2. Використання технології доповненої реальності (AR) для максимальної візуалізації товарів, щоб споживачі могли краще ознайомитися з ними під час замовлення онлайн. Технологія доповненої реальності надає споживачам можливість досліджувати та випробовувати продукти на рівні, аналогічному офлайн-формату. За допомогою технології доповненої реальності потенційні покупці можуть краще зрозуміти, наскільки товари, представлені в електронному магазині, можуть відповідати їхнім вимогам [47].

3. Оцінка світового ландшафту електронної комерції дозволив визначити основні тенденції розвитку, зокрема у глобальному

масштабі: використання візуальної комерції; відсутність фізичного контакту з продукцією є серйозною проблемою в роботі інтернет-магазинів під час продажу товарів. Щоб заповнити цю прогалину і вивести цей аспект маркетингу на якісно новий рівень, інтернет-магазини починають активно використовувати такі онлайн-інструменти, як інтерактивний контент, контент, створений користувачами, технологію розпізнавання зображень і технологію доповненої реальності. Експерти Market Watch стверджують, що ця тенденція збережеться. За прогнозами, попит на технології розпізнавання зображень зростає постійно та дає змогу прогнозувати зростання таких технологій з 20,19 млрд доларів США у 2018 році до 81,89 млрд доларів США у 2026 році..

4. Технології штучного інтелекту в магазинах електронної комерції. Якість обслуговування клієнтів покращиться, а персоналізація зросте завдяки використанню. Використання автоматизованих маркетингових платформ дає можливість обробляти великі обсяги даних, оптимізувати асортимент, своєчасно коригувати ціни, передбачати подальший розвиток попиту, покращувати якість обслуговування та створювати чат-ботів, які миттєво реагують на запити потенційних клієнтів, тим самим Покращити елементи комунікації [48].

Аналіз глобального ландшафту електронної комерції дозволив, серед іншого, виявити основні тенденції розвитку електронної комерції в глобальному масштабі [49–51]:

1. Оновлення екологічної складової електронного бізнесу. Останнім часом спостерігаються негативні тенденції в соціально-економічному розвитку багатьох країн, які проявляються у вигляді порушення балансу «природа – економіка – суспільство». У зв'язку з цим останнім часом набувають популярності еко-термінали та екокартки, а електронні магазини додають до своїх сервісів спеціальні фільтри, які допомагають споживачам знаходити екологічно чисті товари. Все це й надалі сприятиме гармонізації екологічної, економічної та соціальної складових сталого розвитку.

2. Усунути різницю між веб-сайтами та мобільними додатками. Для вирішення цієї проблеми була розроблена прогресивна технологія веб-додатків. Вона поєднує переваги звичайних веб-сайтів і мобільних додатків та уникає притаманних їм обмежень. До переваг прогресивних веб-додатків можна віднести те, що їхня швидкість не залежить від браузера, типу пристрою та якості з'єднання.

3. Використання технологій синдикації контенту. Це дає можливість поширювати одну й ту саму інформацію на кількох сайтах одночасно. Синдикація контенту дозволяє виробникам і посередникам накопичувати, координувати і доповнювати інформацію, що призводить до підвищення рівня пошукової оптимізації та конверсії, охоплення більшої аудиторії потенційних споживачів і подальшої монетизації трафіку, завдяки чому Покращуються позиції сайту. Єдиною проблемою, яка може виникнути при використанні цієї технології, є відповідність між типом контенту і технічним форматом платформи, на якій доставляється інформація.

4. Технологія маркування товарів за допомогою QR-кодів. Ця технологія дозволяє ритейлерам просувати товари в Інтернеті після того, як вони вперше дізналися про них в офлайн-магазинах; при скануванні QR-коду потенційні споживачі миттєво перенаправляються на відповідну сторінку на сайті виробника або продавця, де продаються аналогічні товари в обхід сайтів конкурентів та підвищення репутації власного сайту в інтернеті

5. Організація магазинів електронної комерції у формі дропшипінгу. Суть дропшипінгу полягає в тому, щоб виступати посередником між споживачами та виробниками або великими оптовиками. Іншими словами, покупець замовляє товар на сайті, онлайн-продавець обробляє і виконує замовлення, а товар доставляється безпосередньо від виробника або оптовика до споживача. Ця бізнес-модель дуже популярна і особливо підходить для стартапів з невеликим капіталом, оскільки

вона мінімізує ризики, накладні витрати та витрати на оренду складу, а також дозволяє бізнесу швидко розширюватися.

6. Організація діяльності у формі «досліджуй онлайн, купи офлайн» (ROPO: від англ. “research online, buy offline”). Це пов’язано з тим, що вона дозволяє покупцям попередньо переглянути товар, фактично потримати його в руках, перевірити його якість і надійність, отримати необхідну додаткову інформацію від продавця і, нарешті, прийняти рішення про його купівлю. Така модель також зменшить кількість повернень до інтернет-магазинів.

7. Включити соціальні мережі у формат електронної комерції; соціальні мережі виявилися ефективною платформою для онлайн-транзакцій, коли більшість МСП були змушені закрити свої фізичні магазини та перейти на роботу в режимі онлайн під час карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19. Вони виявилися ефективною платформою для здійснення онлайн-транзакцій. Наприклад, іспанський банк CaixaBank розробив технологію «соціальної комерції», що дозволяє онлайн-продавцям керувати покупками через свої профілі в соціальних мережах і месенджерах, таких як: Facebook, Instagram, Telegram, WhatsApp, Twitter тощо. Крім того, щоб підтримати бізнес, Instagram та Facebook встановили на своїх платформах кнопки «поділитися своїм бізнесом», що дозволяє кожному користувачеві соціальної мережі публікувати контент про своїх улюблених виробників та продавців, натиснувши на них.

8. Оцінка готовності до електронної торгівлі та розробка стратегії [52–55].

2.2. Огляд практичного досвіду використання цифрових технологій в Європі

Цифрова економіка представлена трьома рівнями, які тісно пов'язані між собою та мають значний вплив на суспільство в цілому.

Перший рівень формують ринки, на яких взаємодіють певні суб'єкти, та окремі сектори економіки, зокрема торгівля (особливо в торгівлі, де це відносини між постачальниками та покупцями товарів, робіт і послуг).

Другий рівень представлений платформами та технологіями, які створюють потенціал для розвитку ринків, секторів економіки та сфер діяльності.

Третій рівень створює умови для розвитку платформ і технологій та формує середовище, яке гарантує ефективну взаємодію між учасниками ринку та секторами економіки.

Основні тенденції розвитку цифрової економіки також впливають на кожен рівень системи. На першому рівні тенденції розвитку цифрової економіки в контексті електронної комерції пов'язані зі змінами вподобань та поведінки споживачів; на другому – з розвитком інноваційних технологій; на третьому – з формуванням цифрового середовища під впливом технологічного прогресу в інформаційній інфраструктурі, професійних кадрах, учасниках ринку, інформаційних пов'язані з розвитком безпеки.

В умовах сьогодення неможливо стверджувати про існування достовірної, універсальної та загальноприйнятої системи оцінки стану та динаміки розвитку електронної комерції на підприємствах. Як правило, проведені дослідження не мають єдиної методологічної бази і спрямовані на оцінку кількісних показників сегмента електронної комерції. Зазвичай зарубіжні дослідники аналізують електронну комерцію підприємств, аналізуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій

(ІКТ) на макрорівні. Це пов'язано з тим, що електронна комерція базується на інформаційно-комунікаційних технологіях. Причиною використання такого підходу є включення в аналіз ІКТ детермінант, які вважаються ключовими для швидкого розвитку систем електронної комерції підприємств та електронної комерції в цілому [56].

Тому в контексті дослідження необхідно детально розглянути лише показники, що відповідають цій методології. Різні підходи до оцінки систем електронної комерції через рівень розвитку ІКТ відображені в індикаторах, наведених на наступному слайді. Усі ці індикатори є дуже популярними, про що свідчить не лише кількість країн, включених до цього показника ефективності ІКТ, а й кількість запитів та згадок у пошукових системах Google за ключовими словами в назві індикатора (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Міжнародні індекси оцінки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та електронної комерції

№	Індекс	Кількість країн дослідження	Популярність Індексу, тис. запитів у Гуглі	Складові показника Індекса
1	2	3	4	5
1	Індекс мережевої готовності (від англ. <i>Nehrorrked Rtadintss Index</i>)	139	27 500	Індекс мережевої готовності складається з чотирьох субіндексів, кожен з яких містить певні показники: – наявність умов для розвитку ІКТ; – готовність суспільства до використання ІКТ; – фактичне використання ІКТ державою, бізнесом і населенням; – вплив ІКТ на економіку та суспільство. Загальне значення Індексу мережевої готовності розраховується як середнє арифметичне значення згаданих вище показників.

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5
2	Глобальний Індекс інновацій (від англ. <i>Global Innovation Index, GII</i>)	148	546 000	Глобальний індекс можливостей ІКТ обчислюється шляхом взяття простого середнього бала за двома індексами: – Індексом інноваційного вкладу, який складається з п'яти підкатегорій показників; – Індексом інноваційного результату, який складається з двох підкатегорій показників.

Джерело: складено на основі [57; 58]

Серйозним недоліком підходу до оцінки системи електронної комерції компанії з точки зору електронної комерції є відсутність показників розвитку логістики.

Згадки про логістичну складову систем електронної комерції серед інших показників розвитку зустрічаються лише в Індексі цифрового доступу під назвою «Інфраструктура», який розглядається в контексті цифрової інфраструктури (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Міжнародні індекси оцінки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у країнах світу та цифрового доступу

№	Індекс	Кількість країн дослідження	Популярність Індeksu, тис. записів у Гуглі	Складові показника Індeksu
1	2	3	4	5
1	Індекс розвитку ІКТ у країнах світу (від англ. <i>The ICT Development Index, IDD</i>)	180	39 700	Індекс розвитку ІКТ у країнах світу складається з трьох показників: – готовність до ІКТ – відображає рівень мережевої інфраструктури та доступу до ІКТ; – інтенсивність до ІКТ – відображає рівень використання ІКТ у суспільстві; – вплив ІКТ – відображає результати більш ефективного та результативного використання ІКТ

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5
2	Індекс цифрового доступу (від англ. <i>Digital Access Index, DAI</i>)	179	1 080 000	Індекс цифрового доступу включає вісім показників: 1. Інфраструктура: – абоненти стаціонарних телефонів на 100 жителів; – мобільні абоненти стільникового зв'язку на 100 жителів. 2. Доступність: – ціна доступу Інтернету (як відсоток від валового національного доходу на душу населення). 3. Знання: – грамотність дорослих; – поснаний рівень навчання у початковій; – середній та вищій школі. 4. Якість: – міжнародна пропускна здатність Інтернету (біти) на душу населення; – абоненти широкосмуткового зв'язку на 100 жителів. 5. Використання: – користувачі Інтернету на 100 жителів

Джерело: складено на основі [59; 60]

В табл. 2.5 наведені Індеси інформаційного суспільства та UNCTAD з розвитку електронної торгівлі.

Згідно з представленою методологією оцінки розвитку систем електронної комерції, одним з етапів діагностики системи електронної комерції компанії є аналіз логістичного потенціалу країни. Індекс ефективності логістики (LPI) вважається досить всебічним і повним дослідженням логістичного забезпечення країни; лідерство країни в рейтингах LPI часто обумовлено специфічними факторами або географічним розташуванням конкретної країни, а її логістична система мають свої недоліки і не є орієнтирами для точного копіювання в інших регіонах, але на сьогодні рейтинг LPI є основним аналітичним індикатором для оцінки логістичної спроможності країни.

Таблиця 2.5 – Міжнародні Індeksi інформаційного суспільства та UNCTAD з розвитку електронної торгівлі

№	Індекс	Кількість країн дослідження	Популярність Індексу, тис. запитів у Гуглі	Складові показника Індекса
1	2	3	4	5
1	Індекс інформаційного суспільства (від англ. <i>Information Society, Index, ISI</i>)	53	1210 000	Індекс інформаційного суспільства ґрунтується на 20 показниках, які повинні визначати спроможність громадян різних держав обмінюватися інформацією усередині країни та із зовнішнім світом. Всі ці показники агрегуються в чотири фактори: 1. Комп'ютерна інфраструктура: – кількість ПК на одну особу населення; – кількість проданих ПК на одне домогосподарство; – кількість проданих організаціям та підприємствам ПК на одиницю робочої сили; – відсоток ПК підключених до мережі Інтернет;
2	Індекс UNCTAD з розвитку електронної торгівлі	72	410 000	Видатки на програмне/ технічне забезпечення. 2. Інфраструктура Інтернету: – обсяги електронної комерції; – кількість домашніх користувачів Інтернету; – кількість користувачів Інтернету на роботі; – кількість користувачів Інтернету в освіті; 3. Соціальна інфраструктура: – коефіцієнт прийому до середніх навчальних закладів; – коефіцієнт прийому до вищих навчальних закладів; – читання газет; – свобода преси; – громадянські права. 4. Інформаційна інфраструктура: кількість телефонних ліній на одне домогосподарство; – кількість несправностей на одну телефонну лінію; – вартість локального телефонного дзвінка; – кількість телевізорів на одну особу населення; – кількість факсів на одну особу населення; – кількість мобільних телефонів на одну особу населення;

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5
				Індекс UNCTAD з розвитку електронної торгівлі складається з чотирьох показників: – частка населення, що користується Інтернетом, %; – частка населення, що має банківський рахунок, %; – безпечні Інтернет сервери, шт. на 1 млн осіб; – індекс надійності поштової доставки.

Джерело: складено на основі [59; 60]

Структура рейтингу включає оцінку логістичних систем за шістьма ключовими параметрами: митниця, інфраструктура, доставка, якість та потужність логістики, управління та своєчасність.

Згідно з даними, країни з вищою позицією в рейтингу логістичного потенціалу позитивно впливають на деякі показники електронної комерції, такі як відсоток онлайн-покупців від загальної кількості населення (табл. 2.6) [61].

Таблиця 2.6 – Обсяг ринку електронної комерції за 2012–2018 рр. (млрд дол.)

Країна	Ранг/значення показника, агреговані за 2012–2018 рр.	Частка інтернет-покупців в структурі населення, 2018 р.	Обсяг ринку електронної комерції, млрд дол., 2018 р.
Німеччина	1/4,19	50	100
США	10/3,92	52	306
Китай	27/3,60	30	80,5
Індія	42/3,22	2	38
Україна	69/2,83	8	1,5
Грузія	124/2,45	2	н/д

Джерело: складено на основі [61]

Останній рейтинг LPI був проведений Світовим банком у 2018 році. За останні два роки Україна успішно покращила свій Індекс ефективності логістики, піднявшись на 14 пунктів у порівнянні з 2016 роком до 66-го місця.

Вносимо пропозиції щодо усунення перешкод у розвитку інтернет-торгівлі (табл. 2.7) [62].

Таблиця 2.7 – Рекомендації щодо розвитку інтернет-торгівлі

№ з/п	Пропозиції щодо розвитку інтернет-торгівлі	
	екзогенні	ендогенні
1	Впровадження реклами та сучасних форм розрахунків через мережу Інтернет	Впровадження бонусних програм за швидкість розрахунків для покупців
2	Заохочення та бонусні програми щодо безготівкових розрахунків	Впровадження омніканального маркетингу
3	Впровадження рейтингових оцінок для ритейлерів, що характеризують доброчесність продавців, дотримання норм законодавства щодо захисту прав споживачів	Високоякісні послуги електронної комерції вимагають інвестицій не лише в експертів з кібербезпеки, а й у спеціальні плани щодо усунення ризику втрати інформації.
4	Довіра споживачів до якості товарів, що купуються онлайн через можливість ретельно ознайомитись з товаром перед його замовленням	Високий рівень сформованої культури онлайн-продажів товарів, що пов'язано з помірними темпами розповсюдження безготівкових розрахунків в рамках національної економіки
5	Впровадження обліково-аналітичного забезпечення витрат на збут з використанням розгалуженої системи аналітичних позицій щодо сучасної номенклатури витрат у інтернет-торгівлі	Розгляд можливості організації власної служби доставки, заключення довгострокових договорів на послуги доставки товарів за умови зниження тарифів на доставку
6	Використанням розгалуженої системи аналітичних позицій щодо сучасної номенклатури витрат у інтернет-торгівлі	Використанням сучасних інноваційних технологій організацією щодо розповсюдження позитивних відгуків клієнтів з приводу високої якості товарів та обслуговування у інтернет-торгівлі

Джерело: складено автором

Встановлено, що важливість Інтернет-торгівлі полягає в тому, що вона є однією з найважливіших сучасних технологій, яка позитивно впливає на задоволення попиту населення, що буде забезпечувати швидке економічне зростання. В сучасних умовах саме Інтернет-торгівля вирішує дуже багато завдань, які передбачають розширення обсягів продажу, розширення існуючих ринків збуту продукції, вихід на нові ринки, розширення номенклатури

та асортименту продукції і, на цій основі, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності компанії. Вирішення вище поставлених завдань можливе лише за умови використання досягнень науки та інноваційної техніки та сучасних методів цифровізації.

В період пандемії COVID-19 та російсько-української війни саме Інтернет-торгівля дозволяє задовольнити попит населення в умовах обмеженого доступу до товарів за рахунок якісної реклами. Тож, в сучасних умовах досягнення науково-технічного прогресу та використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій в Інтернет-торгівлі дозволяє розширити можливості бізнесу щодо пошуку споживачів та партнерів без посередників з мінімальною комісією за транзакції.

Список використаних джерел

1. Декларація щодо глобальної електронної комерції. Прийнята 20 травня 1998 року. Конференція міністрів. Друга сесія. м. Женева, 18 та 20 травня 1998. URL: <https://griml.com/tEfoG>
2. Електронна комерція. Робоча програма з електронної комерції. WT/L/274. 30 вересня 1998 (98-3738). URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d3d0ba1-219b-470a-a9b9-a88f7dbf02ec&title=ElektronnaKomertsia>
3. Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності. URL: <https://wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8>
4. Офіційне засідання Ради ТРІПС: представлення законодавчих ініціатив України в IP сфері та засудження агресії рф. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/ofitsiine-zasidannia-rady-trips-11072024>.
5. Електронна комерція. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d3d0ba1-219b-470a-a9b9-a88f7dbf02ec&title=ElektronnaKomertsia>

6. Work programme on electronic commerce. Trade policy, the wto, and the digital economy. Communication from Canada, Chile, Colombia, Côte d'Ivoire, the European Union, the Republic of Korea, Mexico, Montenegro, Paraguay, Singapore and Turkey. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d3d0ba1-219b-470a-a9b9-a88f7dbf02ec&title=ElektronnaKomertsiiia>

7. Інформація про нормативно-правове врегулювання засад функціонування електронної комерції в СОТ та Україні. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d3d0ba1-219b-470a-a9b9-a88f7dbf02ec&title=ElektronnaKomertsiiia>

8. WTO Public Forum 2024. URL: <https://www.wto.org/>

9. eCommerce Week 2017: Towards Inclusive E-Commerce. URL: <https://unctad.org/meeting/ecommerce-week-2017-towards-inclusive-e-commerce>

10. Our technical cooperation helps developing countries better integrate into the global economy by transforming their economies, tackling vulnerabilities, improving competitiveness and empowering people. URL: <https://unctad.org/en/conferences/e-week2018/Pages/NewsList.aspx>

11. Our meetings and events convene governments, businesses, civil society organizations, academia and international organizations to discuss and build consensus on the most pressing trade and development issues. URL: <https://unctad.org/meeting/ecommerce-week-2017-towards-inclusive-e-commerce>

12. Digital Transformation for All: Empowering Entrepreneurs and Small Business. 25 April 2017. URL: <https://unctad.org/meeting/ecommerce-week-2017-towards-inclusive-e-commerce>

13. Іпполітова І. Я. Перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні в умовах цифровізації економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <file:///E:/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2030-2-10-20230214.pdf>

14. Roberts M. L., Zahay D. Internet Marketing: Integrating Online and Offline Strategies in a Digital Environment. Publisher: Cengage, 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/317692557_Internet_Marketing_Integrating_Online_and_Offline_Strategies_in_a_Digital_Environment_Fourth_Edition

15.Березовська Л., Кириченко А. Розвиток електронної комерції в Україні та ЄС. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-15>

16.E-Commerce: як працює електронна комерція. URL: <https://voll.com.ua/uk/blog/e-commerce-yak-pracyuye-elektronna-komerciya>

17.Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України. Секторальні оцінки. 2023. Світовий банк. 1818 H Street NW, Washington DC 20433. URL: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/sector-assessments-pso-green-resilient-reconstruction-ukraine-uk.pdf>

18.Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Діджиталізація» Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>

19.Ковальова О. М., Кірсанова В. В. Основні форми інтернет торгівлі: особливості, переваги, недоліки. *Економіка та держава*. 2020 № 7. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/14.pdf.

20.Законом України «Про електронну комерцію» № 675-VIII від 03.09.2015 р. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

21.Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 р. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

22.Синявська О. О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 9. С. 126–132. DOI: 10.26565/2310B9513B2019B9B16

23.Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» № 2155-VIII від 05.10.2017. Дата оновлення: 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

24.Закон України «Про телекомунікації» № 1280-IV від 18.11.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text>

25. Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 02.10.1992 р. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

26. Кругул Ю., Батрименко В., Батрименко В. Правове регулювання міжнародної електронної комерції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 136–147.

27. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-ІІІ від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

28. Господарський Кодекс України № 436-ІV від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

29. Цивільний Кодекс України № 435-ІV від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

30. Як змінилася електронна комерція у 2022 році – дослідження Admitad? URL: <https://eba.com.ua/yak-zminylasya-elektronna-komertsiya-u-2022-rotsi-doslidzhennya-admitad/>

31. Інтеграція в рамках асоціації: динаміка виконання угоди між Україною та ЄС Аналітичний звіт. Видання четверте, доповнене за редакцією Вероніки Мовчан та Ірини Коссе. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf

32. Технологічні тренди в ритейлі: як інновації змінюють ринок у 2024 році. URL: <https://fintechinsider.com.ua/tehnologichni-trendy-v-rytejli-yak-innovacziyi-zminyuyut-rynok-u-2024-roczii/>

33. Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів*. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 319 с.

34. Skritsovali K. Learning through playing: appreciating the role of gamification in business management education during and after the COVID-19 pandemic. *Journal of Management Development*. 2023. № 42 (5). P. 388–398.

35. Digital commerce: our vision for Europe's future. Manifesto for European Elections 2024. URL: <https://ecommerce-europe.eu/wp-content/uploads/2024/01/Ecommerce-Europe-European-Elections-2024-Manifesto-v2.pdf>

36. Семеног А. Ю. Аналіз світових рейтингів оцінки формування та розвитку цифрової економіки та місце України в них. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Економіка і менеджмент*. 2020. № 43. С. 38–43.

37. Побоченко Л. М., Ковбич Т. К. Діджиталізація економіки в процесі становлення інформаційного суспільства. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 квіт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 123–127.

38. Open letter. Re: Urgent need for a level playing field and effective enforcement of EU law towards all e-commerce players active in the EU Single Market. URL: <https://ecommerce-europe.eu/wp-content/uploads/2024/06/OPEN-LETTER-on-Level-playing-field-and-Enforcement-in-e-commerce.pdf>

39. Ніколайчук О. Розвиток біржової торгівлі: сучасний стан та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, Том 2. С. 13–19. URL: [http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2022/VKNU-ES-2022-N6Part2\(312\).pdf](http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2022/VKNU-ES-2022-N6Part2(312).pdf)

40. Кухарець В. В., Булуй О. Г., Левківська Л. М. Тенденції розвитку біржового ринку в умовах глобалізації світової економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8795>

41. Машлій Г., Сороківська О., Зяйлик М. Стан та тенденції розвитку біржової торгівлі на сучасному етапі. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 72–84. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22mhbnse.pdf>

42. Науменко Н. С., Хірова В. Ю. Сучасні тренди електронної біржової торгівлі: перспективи та вектори розвитку автоматизації. *Причорноморські економічні студії*. Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019. Вип. 48. Ч. 1. С. 41–45. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_1_2019/9.pdf

43. Чинчик А. А. Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Національна академія управління. Київ, 2022. 377 с. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/spetsrada/dysertatsiia-aa-chynchuk.pdf>

44. Ніколаєв І. В. Розвиток електронної комерції як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р.). Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С. 334–337. URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/8171/materialy-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-konkurentospromozhna-model-innovatsiinoho-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-14-kvitnia-2020-r.pdf>

45. Шевчук М. О. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р.). Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С. 348–354. URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/8171/materialy-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-konkurentospromozhna-model-innovatsiinoho-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-14-kvitnia-2020-r.pdf>

46. Малюта І. А., Оголь А. Є. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку інтернет-торгівлі в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/51.pdf

47. Ринок інтернет торгівлі в Україні. URL: [https://zet.in.ua/statistika\\$2/rynok\\$it/rynok.internet.torgovli.vukraine/](https://zet.in.ua/statistika$2/rynok$it/rynok.internet.torgovli.vukraine/)

48. Капцош В. Я. Стан та особливості розвитку інтернет-торгівлі товарами в міжнародному вимірі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13. Ч. 1. С. 115–119.

49. Ілляшенко С. М., Іванова Т. Є. Перспективи та основні проблеми розвитку інтернет торгівлі в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 3. С. 72–81.

50. Скрипник Н. Є., Панасюк Т. С. Особливості розвитку інтернет торгівлі у світовому просторі. *Східна Європа : Економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 310–316.

51. Babenko V., Syniavska O. Analysis of the current state of development of electronic commerce market in Ukraine. *Technology audit and production reserves*. 2018. № 5, 4 (43). P. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312B8372.2018.146341>

52. Babenko V., Kulczyk Z., Perevosova I., Syniavska O., Davydova O. Factors of the development of international eBcommerce under the conditions of globalization. *SHS Web of Conferences*. 2019. № 65. P. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196504016>

53. Internet Association of Ukraine. Retrieved from. URL: <https://inau.ua/>

54. Криша В. В., Колеснік А. Р., Гессен А. Є. Ефективність діяльності підприємств в умовах розвитку електронних ринків. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 642–646.

55. П'ятницька Г. Т., Григоренко О. М. Електронна комерція В2С: розвиток у східній Європі, ризики та ефект інституціонального витіснення. *Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2019. Вип. 1. № 1. С. 122–130.

56. Марусей Т. В. Основні тенденції розвитку ринку електронної комерції в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 1011–1015.

57. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Хаустов М. М. Перспективні напрямки розвитку ІТ-сфери у світі. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-3-19>

58. Хаустов М. М., Бондаренко Д. В. Оцінки цифровізації та впливу інформаційно-комунікаційних технологій на економічний розвиток країн. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. С. 416–431.

59. Хаустов М. М., Бондаренко Д. В. Цифрові технології майбутнього в розвитку суспільства. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2020 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. С. 338–347.

60. Хаустова В. Є. Особливості та проблеми розвитку ІТ-сектора в Україні. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2020 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. С. 200–210.

61. Зосімов В., Берко О. Проблеми та перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні. *Геометричне моделювання та інформаційні технології*. 2018. № 1. С. 51–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gmtit_2018_1_10

62. Ковальова О. М., Кірсанова В. В. Основні форми інтернет торгівлі: особливості, переваги, недоліки. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 85–92. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020.pdf

63. 35 ключових показників і трендів ринку інтернет-продажів у 2024 році. URL: <https://sprava.prom.ua/35-trendiv-2024/>

РОЗДІЛ 3

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Дашко Ірина Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління персоналом
і маркетингу
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5784-4237>*

3.1. Теоретичні основи сутності та змісту управління персоналом як об'єкта управління бізнес-процесами на підприємстві

Актуальність дослідження полягає в тому, що зміни, які відбуваються, пов'язані з незворотністю економічних реформ і рухом до здорової конкуренції, змушують підприємства приділяти значну увагу аспектам управління кадровою політикою, що базується на науково-обґрунтованому плануванні. Управління персоналом є однією із найважливіших областей життя підприємства, здатної значно підвищити

ефективність цього підприємства. У сучасних умовах жорсткої конкуренції будь-яке підприємство змушене адаптуватися до умов ринку, але й ринкові умови постійно змінюються, висуваючи нові вимоги до бізнес-процесів підприємства. У зв'язку з цим зростає актуальність управління персоналом, розвиток якого має бути безперервним, для кращого розуміння та володіння сьогодишньою ринковою економічною ситуацією, тому з вищесказаного випливає, що обрана тема даної статті є актуальною для подальшого дослідження.

Дослідження теми особливостей сучасних тенденцій управління персоналом в умовах діджиталізації бізнес-процесів були здійснені наступними українськими науковцями та дослідниками, такими як: Балановська Т. І., Гоголю О. П., Кубіцький С. О., Троян А. В. [8], Голей Ю. М., Дрік А. І. [24], Гуєнолі Н., Файнціг С. [26] та багато ін. Поряд з цим, з'являються нові питання щодо даного дослідження, що потребує більш детального дослідження задля визначення напрямів їх подальшої ефективності.

В процесі написання статті запропоновано ефективні ідеї з використанням сучасних технологій управління персоналом для українських підприємств.

Метою даної статті є аналіз теоретичних основ управління персоналом, дослідження впровадження інновацій та технологій штучного інтелекту в управління персоналом й рекомендації щодо підвищення ефективності управління персоналом на українських підприємствах в умовах діджиталізації бізнес-процесів.

Управління персоналом міцно займає провідні позиції у системі управління підприємством. У методологічному плані дана сфера має специфічний понятійний апарат, має відмінні показники та характеристики діяльності, спеціальні процедури та способи.

Ринок старанно диктує свої правила роботи будь-якому підприємству разом із пред'явленням персоналу безлічі нових, до сьогодні невідомих вимог, з боротьбою за споживача, швидкістю реакції на попит та вмінням пристосовуватися до частоті зміни структури функціональних обов'язків [1].

Висока динаміка комерційної діяльності змушує кожного співробітника постійно витратити додаткові зусилля підвищення власної кваліфікації. Відбулося значне ускладнення системи стимулювання та мотивації співробітників, насамперед у зв'язку з прийомом на роботу з короткостроковими контрактами, висування різноманітних попередніх умов, жорсткою ув'язкою матеріальних заохочень з отриманням прибутку та іншими факторами.

Можна зробити висновок, що за відсутності служби з управління персоналом керівництву підприємства не впоратися з новими завданнями та проблемами, що виникають [2], тому вдало підібраній та мотивованій команді фахівців-професіоналів під силу вирішення найважчих завдань та проблем. І навпаки, якщо колектив апатичний, схильний до внутрішніх конфліктів та нездорової конкуренції, то може «завалити» здавалося б безпрограшний проект.

У широкому розумінні система управління персоналом означає сукупність певних методів, способів, процедур і технологій роботи з кадрами, що працюють в будь-якій організаційній структурі [3].

У табл. 3.1 представлений підхід до визначення «управління персоналом», а також зображено еволюцію в управлінській науці, і сформовані авторські визначення категорії «управління персоналом» з погляду різних підходів.

Таблиця 3.1 – Цільовий підхід до управління персоналом

Категорії	Цільовий підхід
1	2
Як сфера діяльності	Управління персоналом – діяльність, що виконується на підприємствах, що сприяє найефективнішому використанню працівників для досягнення організаційних та особистих цілей [4]. Метою управління персоналом є формування працездатних колективів, у яких працівники діють з урахуванням власних інтересів та на благо організації загалом.
Як метод	Сукупність методів, процедур та програм впливу організації на своїх співробітників з метою максимального використання їх трудового та інтелектуального потенціалу [5].

Продовження таблиці 3.1

1	2
Комплекс заходів	Комплекс управлінських (організаційних, економічних, правових) заходів, що забезпечують відповідність кількісних та якісних характеристик персоналу та спрямованості його трудової поведінки цілям та завданням організації [6].
Процес	Безперервний процес, спрямований на цільову зміну мотивації людей, щоб досягти від них максимальної віддачі, а отже, високих кінцевих результатів [7].
Вплив	Системний, планомірно-організований вплив за допомогою взаємопов'язаних, економічних та соціальних заходів на процес формування та перерозподілу робочої сили на рівні підприємства, на створення умов для використання трудових якостей працівників з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства та всебічного розвитку, зайнятих у ньому працівників [8].
Комплексна модель	Ефективне управління персоналом – комплексна системна модель управління при досягненні найкращих результатів в умовах ринку (просто відтворення) та інституційної економіки та менеджменту (розширене відтворення) [9].

Джерело: складено на основі [4–9]

Структура управління персоналом на підприємстві, як правило, визначає політику самого підприємства, стратегію поведінки на ринку, загальний характер діяльності та обсяги виробництва [10].

Класифікуючи цілі, для досягнення яких створюється система управління персоналом, можна об'єднати всі напрямки в декілька великих груп:

- економічні (всі цілі на увазі підвищення кінцевого прибутку);
- науково-технічні (зростання продуктивності та впровадження інновацій);
- комерційно-виробничі (зростання обсягів виробництва та реалізації);
- соціальні (організація умов праці).

Завдання системи управління персоналом, у свою чергу, полягають у наступному:

- забезпечення компанії кваліфікованими співробітниками;
- реалізація потенціалу колективу;

- підтримка комфортних умов праці;
- розвиток колективу позитивних персональних навичок;
- зміцнення стабільності колективу;
- створення умов для кар'єрного зростання працівників.

Виділяється кілька основних підходів, які формують систему управління кадрами залежно від того, який із аспектів цього явища підлягає розгляду. Складові поняття системи управління персоналом наведені на рис. 3.1.



Рисунок 3.1 – Складові поняття системи управління персоналом
Джерело: складено на основі [11]

На рис. 3.1 лише основні кадрові технології, що представляють діапазон, який включає будь-яка система управління персоналом. Всі елементи даної системи можна об'єднати у три великі блоки: технології формування та представлення персоналу, технології розвитку персоналу та технології, спрямовані на раціональне використання ресурсів чинного персоналу.

Ефективно діюча система управління персоналом повинна складатися з усіх процедур по роботі з кадрами, починаючи з визначення та складання основних ідей щодо взаємодії адміністрації та керівництва зі співробітниками і закінчуючи звільненням працівників [12]. Причому всі підсистеми мають чітко функціонувати та взаємодіяти між собою.

Управління персоналом – це цілеспрямована та спільна діяльність складу керівництва організації. До нього належать керівники підприємства, а також інші спеціалісти, які відповідальні за вироблення дієвої концепції політики кадрової справи та індивідуальних методологічних засад управління працівниками організації.

У ході керівництва співробітниками має бути вироблена чітка система управління персоналом, організація та подальше планування роботи кадрів, проведення маркетингової політики в галузі персоналу, а також визначення потенціалу кожного співробітника та потреба його в організації [12].

3.2. Цифрова трансформація HR-процесів

В умовах сучасної цифрової економіки, коли технічна та технологічна оснащеність виробників практично однакова, успіху здатні досягти ті підприємства, які ефективніше використовують свої людські ресурси. У зв'язку з цим управління людськими ресурсами є одним з найважливіших напрямків у діяльності організацій, основою бізнесу та його головним фактором успіху. Саме використання технологій штучного інтелекту (ШІ) в управлінні персоналом дасть можливість підприємствам ефективно управляти працівниками та сприяти їхньому розвитку. Адже якою б розумною не була б людина, можливості ШІ є набагато більшими, саме в розмінні цього і полягає стратегія впровадження цих технологій в управління персоналом [13–14].

Штучний інтелект допомагає розширити людські можливості, інтегруючись в бізнес процеси та рутині роботи, технології покращують процеси опрацювання інформації та пришвидшують отримання звітів про реальний стан справ [15]. Вміло використовуючи технології ШІ, можна зробити прогнози щодо

розвитку підприємства чи навіть побудувати кількох сценаріїв щодо напрямків діяльності та спрогнозувати їх ефективність. Дані можливості технологій ШІ і актуалізують їх використання та впровадження в діяльність компаній. Штучні технології мають на меті замінити роботу з аналізу даних, на яку витрачається понад 30–40 % робочого часу економістів, фінансистів та комерційних директорів, що дозволить останнім сконцентруватись на процесах розвитку компанії, а не витрачати час на аналітику, яку за них виконає ШІ, набагато швидше та якісніше [16].

Дослідимо частку інвестицій іноземних компаній в розвиток ШІ (рис. 3.2).

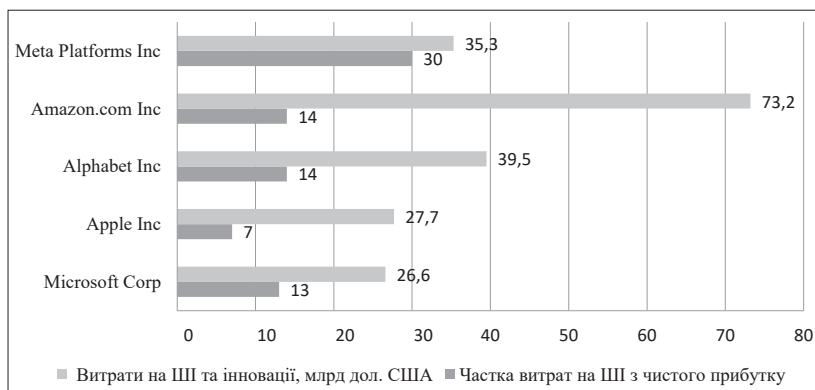


Рисунок 3.2 – Обсяг та частка інвестицій ШІ-компаній у розвиток технологій станом на 2022 рік

Джерело: складено на основі [17]

Отже, аналізуючи дані щодо обсягу інвестицій в розвиток ШІ та частки виручки, яку компанії витрачають на інновації, бачимо, що в середньому дані компанії витрачають 15,5 % своєї виручки, що є досить високою часткою інвестицій в інноваційний розвиток для компаній, які вже займають домінуюче становище. Цей аналіз ще раз підтверджує вадливість технологій штучного інтелекту в розвитку компаній. На наш погляд, дані

технології не мають замінити людину як працівника, а доповнити її можливості, підвищивши персональну продуктивність, що в підсумку вплине і на загальну прибутковість компанії, в якій вона працює.

Таким чином, більш детально дослідимо використання ІІІ саме в контексті управління персоналом. Технології штучного інтелекту можуть стати ключем до вирішення актуальних проблем в управлінні людськими ресурсами.

Застосування інструментів штучного інтелекту в управлінні персоналом зводиться до автоматизації частини HR-процесів, що дозволяє алгоритмам виконувати як рутинну, так і складну аналітичну роботу. Тим самим вивільняється час HR-фахівців для виконання стратегічних та поточних завдань управління.

Існують десятки процесів управління персоналом, які компанії здатні якісно покращити. Необхідно пам'ятати, що завдання, які необхідно автоматизувати в першу чергу – це завдання, що повторюються, з великим обсягом інформації, а також ті завдання, в яких часто допускаються помилки через швидкість змін, обсяг і різноманітність даних.

На рис. 3.3 розглянемо докладніше пріоритетні завдання управління персоналом, у яких спостерігається активне використання технологій ІІІ та більш детальноше розглянемо дані завдання по тексту внизу.

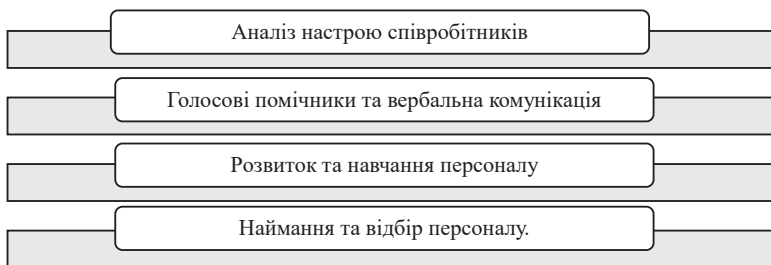


Рисунок 3.3 – Приклади завдань із використання ІІІ в управлінні персоналом

Джерело: складено на основі [18]

Концепція аналізу настрою співробітників досить проста: необхідно аналізувати великі обсяги текстової інформації та ділити їх на категорії за настроями чи стосунками. Розуміння настрою співробітників у межах усієї компанії, а також за підрозділами чи місцезнаходженням допомагає створювати кращі умови для роботи співробітників та задоволення їхніх потреб. Це можливо за допомогою поєднання технологій обробки природної мови та машинного навчання. Алгоритми працюють з неструктурованою інформацією, отриманою з розмов співробітників, електронних листів та іншої інформації, що входить. Крім того, машинне навчання використовується для навчання системи на словах, які можуть вказувати на якісь проблеми. Одним із прикладів платформи, що дозволяє аналізувати настрої співробітників за допомогою технологій ШІ, є рішення Xander AI від Ultimate Software [19]. Метою розробників системи є об'єднання аналітики з емоційним інтелектом, що допомагає отримати досить точну картину того, що відбувається в організації. Система отримує дані з коментарів в інтернеті компанії, а також зворотного зв'язку за опитуваннями співробітників. Машинне навчання в рішенні Xander «натреноване» настільки, що воно здатне робити висновки про настрої як окремих співробітників, так і давати оцінку загального настрою персоналу в компанії.

Незважаючи на те, що спілкування електронною поштою є одним із найчастіше використовуваних інструментів для взаємодії співробітників, ніщо не замінить особисту комунікацію. Вербальне спілкування завжди було і буде найшвидшим і найефективнішим способом взаємодії, але нині одним із учасників взаємодії може бути ШІ, а не людина. Багато людей вже використовують голосові програми на мобільних пристроях. Дані технології можуть бути корисні і для сфери HR. Технології ШІ, що використовуються в голосових помічниках, можуть бути корисними у навчанні співробітників. Наприклад, голосовий помічник може прослуховувати дзвінки, які здійснює відділ

продажу, а потім видавати пропозиції про те, як покращити показники продажів. Також голосовий помічник може прослухати розмову менеджерів із підлеглими і потім дати їм рекомендації щодо розвитку навичок спілкування та управління. Однак у поширенні цієї технології ІІІ є обмеження юридичного та етичного характеру. Водночас голосовий помічник є яскравим прикладом того, наскільки корисними можуть бути технології ІІІ для розвитку сфери HR [20].

Раніше розглядалося застосування голосових помічників у навчанні співробітників, проте є й інші варіанти навчання за допомогою технологій ІІІ: ІІІ-рішення можуть відслідковувати роботу окремих співробітників компанії, порівнюючи їх із найбільш успішними фахівцями; потім, на основі аналізу зібраних даних, алгоритми ІІІ здатні розробити для співробітників персоналізовану програму навчання. Для навчання співробітників компанії також можна використовувати чат-боти. Чат-боти допомагають новим співробітникам швидше освоїтися в компанії, оскільки ці пристрої доступні цілодобово і можуть відповісти на багато питань про роботу в компанії. Однією з найсерйозніших областей, у якій роботи можуть допомогти роботодавцям, – це збільшення швидкості впровадження та освоєння нових інформаційних технологій. Чат-боти є інтуїтивно зрозумілими, простими і значущими для використання інструментами.

Прикладом чат-бота для навчання може бути WalkMe, який допомагає співробітникам освоєння нових технологій [21]. Бот не має програмного інтерфейсу і використовує інтерфейс чату природною мовою. У системі використовується комбінація штучного інтелекту та аналітики для прогнозування поведінки користувачів та пропозиції їм покрокової допомоги у освоєнні нових технологій. Використання WalkMe допомагає користувачам виконувати завдання без будь-якої підготовки, навіть якщо вони переміщуються між різними програмними інструментами.

Боти можна використовувати також у відборі персоналу. Однією з переваг використання ботів для спілкування з кандидатами є можливість налаштувати стиль мови та формулювання виразів інтерактивного помічника відповідно до норм, прийнятих у культурі організації. Наприклад, якщо організація хоче, щоб її культуру сприймали як творчу чи демократичну, бота можна запрограмувати таким чином, щоб при взаємодії з кандидатами та співробітниками він жартував, був дружнім та передавав атмосферу компанії. Такий підхід дозволяє побудувати тісніший контакт із кандидатами і, відповідно, отримати переваги у боротьбі за таланти.

Для проведення відео- та звичайних інтерв'ю при відборі персоналу застосовують алгоритми розпізнавання осіб та емоцій. Вони здатні обробляти відео та визначати: чи дивиться співрозмовник на камеру, чи читає сценарій за кадром. Система аналізує положення очей та напрямок, у якому дивиться претендент. Також вона може робити позначки, якщо передбачається, що людина потенційно дурить. Прикладами таких HR-систем є HireVue, Skillz [22].

Крім відбору персоналу, системи розпізнавання осіб штучний інтелект в управлінні персоналом можуть використовувати і для інших цілей. У деяких компаніях запроваджено системи, які реєструють прибуття працівників на роботу. Це допомагає компанії не лише відстежувати час роботи, аналізувати записи про відвідуваність, а й забезпечувати безпеку офісу.

У 2024 р. компанія Gartner опублікувала дослідження, в якому повідомлялося, що лише 38 % організацій використовують рішення на основі ШІ для виконання функцій HR в порівнянні з 19 % в 2023 році [23].

На рис. 3.4 пропонується дослідити найбільш використовуванні технології ШІ.

На жаль 62 % компаній все ще не впроваджують технології ШІ в управління підприємством, в основному через ряд проблем, які наведено на рис. 3.5 та їх вирішення детальніше розписано далі.

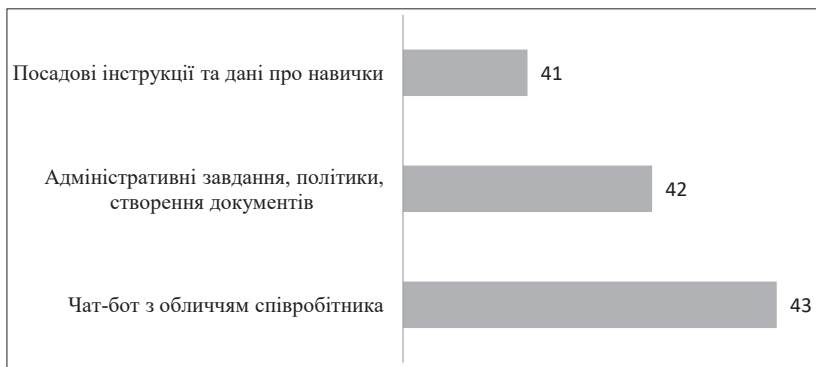


Рисунок 3.4 – Види технології ШІ в управлінні персоналом за часткою використання в компаніях за 2024 р., %

Джерело: складено на основі [24]

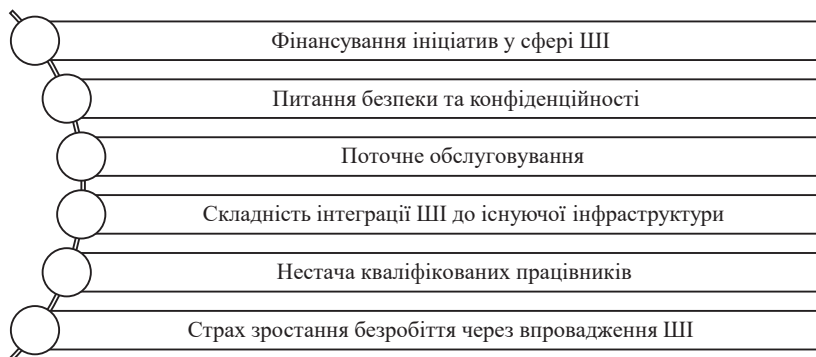


Рисунок 3.5 – Ключові проблеми впровадження ШІ в управлінні персоналом

Джерело: складено на основі [22–24]

Іноді буває важко кількісно оцінити переваги впровадження ШІ в управління персоналом. Необхідно перевіряти обґрунтованість інвестицій у ШІ та можливі результати до впровадження технологій. Вищий пріоритет слід віддавати проектам, які

допомагають вирішувати критичні завдання, такі як покращення прийняття рішень, прискорення роботи співробітників або підвищення ефективності управління.

Для кількісної оцінки інвестицій у ІІІ можна використувати показник ROI. Керівництво має бачити зв'язок між ІІІ-додатками та результатами бізнесу, що виникають завдяки їм. Оцінка може виглядати так: спочатку оцінюється зв'язок між результатами використання ІІІ-рішень для управління людськими ресурсами з метриками HR, які у свою чергу впливають на фінансові показники. Хорошим прикладом роботи такої схеми оцінки може бути ІІІ-система для пошуку кандидатів компанії IBM. Їхнє рішення сприяло значному зростанню числа кандидатів на роботу в компанію. Додаток дозволяє швидше обробляти велику кількість резюме кандидатів, що збільшило швидкість залучення кандидатів, а також їхню якість. У результаті в 2017 р. IBM тільки в управлінні людськими ресурсами змогла заощадити 107 млн дол. США завдяки ІІІ [26].

Для роботи алгоритмів ІІІ використовують великі масиви даних, які необхідно надійно захистити. Відділом інформаційно-технологічної безпеки мають бути розроблені відповідні методичні рекомендації щодо роботи з технологіями ІІІ, які стосуються не лише аспектів безпеки даних, але також правових та етичних питань. Такі інструменти ІІІ, як чат-боти, не повинні зберігати жодних персональних даних або конфіденційної інформації під час обробки запитів співробітників. Ця інформація повинна передаватися через захищені протоколи передачі даних та бути зашифрованою, щоб унеможливити крадіжку даних третіми особами. Для навчання алгоритмів слід використовувати дані, що не містять особистих відомостей та конфіденційної інформації про співробітників. Нарешті, компанії мають бути впевнені у наявності у них необхідних засобів контролю за даними HR. Відсутність такого контролю може призводити до помилкових алгоритмів та, відповідно, до невірних управлінських рішень. Тому при роботі з HR-системами,

в яких є технології ІІІ, працівники повинні мати авторизований доступ до інформації.

Складність інтеграції полягає в тому, що сучасні ІІІ-рішення для управління персоналом є вузько орієнтованими. Перш ніж приймати рішення про інтеграцію в інфраструктуру ІІІ-рішень, необхідно попередньо протестувати їх у роботі з урахуванням культури та бізнес-моделі компанії.

Незважаючи на те, що сучасна техніка досить надійна, завжди залишається ймовірність аварій та збоїв у роботі. Також існує можливість хакерських атак. Тому технології ІІІ потребують глибокого вивчення, постійного аналізу та оновлення.

На ринку праці поки що непросто знайти спеціалістів з необхідною освітою та навичками для розробки, налагодження та впровадження технологій ІІІ. Щодо України то це питання є більш позитивним та негативними, адже з кожним роком частка спеціалістів в сфері ІІІ зростає (рис. 3.6).

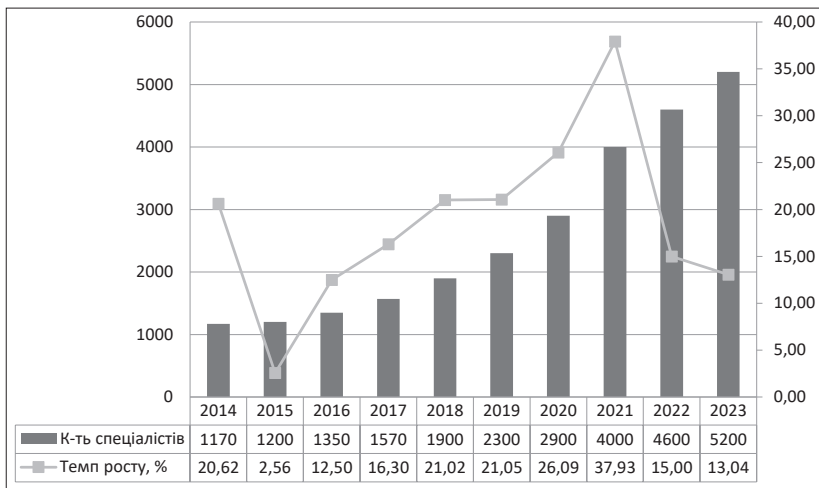


Рисунок 3.6 – Динаміка кількості спеціалістів ІІІ в Україні за період 2014–2023 рр.

Джерело: складено на основі [27]

Аналізуючи рис. 3.6 видно, що за останні 9 років в Україні, кількість спеціалістів виросла у 4,5 рази, що свідчить про популяризацію професії та власне і розвиток ринку ІІІ як перспективного напрямку для роботи та росту фахівців.

Важливим питанням залишаються також побоювання щодо зростання безробіття через впровадження ІІІ на підприємствах. Всесвітній економічний форум підготував звіт «Майбутнє робочих місць», в якому прогнозується, що до 2026 р. кількість робочих місць знизиться приблизно на 75 млн осіб, тоді як з'явиться близько 133 млн нових робочих місць завдяки ІІІ [28]. Ці робочі місця будуть пов'язані з підготовкою машин до ефективної роботи в цифровій спільноті, а також з аналізом та навчанням ІІІ таким людським навичкам, як критичне мислення, співчуття та вирішення проблем.

Виявлені проблеми у використанні штучного інтелекту в управлінні персоналом можна розділити на такі категорії як: проблеми технологічні, економічні, кадрові та соціальні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Проблеми у використанні штучного інтелекту в управлінні персоналом

Технологічні проблеми	Безпека даних, в тому числі персональних даних та комерційної таємниці Безпека даних, в тому числі персональних даних та комерційної таємниці Штучний інтелект не враховує суб'єктивних факторів
Економічні проблеми	Вартість технологій штучного інтелекту, зокрема, технічна підтримка
Кадрові проблеми	Неякісно проведене навчання (відсутність навчання, відсутність інструкцій) Недовіра до одержаних результатів Опір персоналу впровадженню технології
Соціальні проблеми	Недовіра до роботи зі штучним інтелектом та відмова від роботи з ним Потенційне скорочення вакансій через заміну «людини машиною»

Джерело: складено на основі [46–28]

Розглянемо вирішення виявлених проблем за їх категорією:

- технологічні рішення: подальше навчання штучного інтелекту, пов’язане з постійною зміною не тільки робочих процесів, а й характеристик співробітників посилення контролю над збереженням даних;
- економічні рішення: можливе впровадження усічених моделей використання штучного інтелекту, перспектива зниження вартості з розповсюдженням технологій;
- кадрові рішення: робота з опором змін шляхом максимально широкого інформування персоналу, залучення персоналу до процесу впровадження змін та їх подальшої підтримки;
- організаційні рішення: максимально всеосяжне навчання персоналу роботі з подібними технологіями, у тому числі консультації щодо роботи у вигляді докладних інструкцій або індивідуальної підтримки всередині організації, у тому числі за допомогою децентралізації навчання.

Корпоративне навчання як система, що включає максимальне інформування всіх співробітників, стає інструментом, який одночасно використовує штучний інтелект і навчає роботу з ним.

У найближчі кілька років малоймовірно, що HR-відділи будуть автоматизовані, проте ШІ може повністю взяти на себе наступні завдання (рис. 3.7).

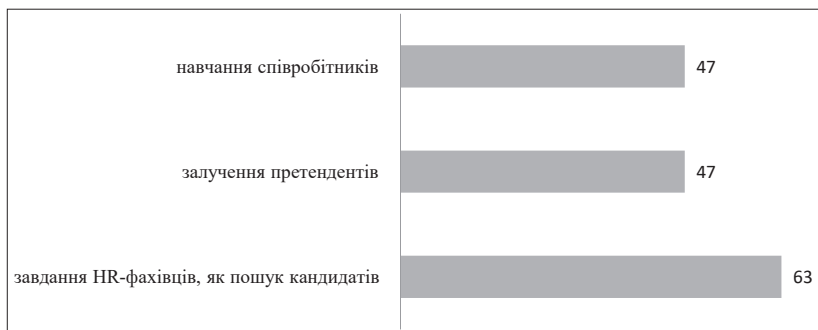


Рисунок 3.7 – Види робіт в управлінні персоналом, які можна буде доручити ШІ

Джерело: розроблено автором

Впровадження ІІІ в управління персоналом не має на меті заміни персоналу на технологію, а тільки полегшення бізнес-процесів та власне покращення ефективності працівників та фінансових результатів компанії.

На основі опитування KPMG було визначено, що 88 % респондентів, які вже інвестували в ІІІ, вважають вкладення виправданими. У тому числі 35 % сконцентрувалося на навчанні, а 33 % – на аналітиці [29]. На рис. 3.8 наведено пріоритетні показники бізнесу, на які впливає застосування інструментів ІІІ.

Розробники чат-боту Zoom.ai (планування віртуальних зустрічей та спрощення співпраці для віддаленої роботи) провели дослідження та з'ясували, що користувачі, які активно використовують чат-бот, зазвичай економлять до 25 годин на місяць, а компанії заощаджують у середньому близько 16 тисяч дол. США на співробітника із зарплатою 100 тис. дол. США. Якщо розглянути ці показники в масштабах сотень чи тисяч корпоративних користувачів, то стає очевидно цінність цього інструменту для бізнесу та HR [30].



Рисунок 3.8 – Перелік показників діяльності підприємства на які впливає ІІІ

Джерело: розроблено автором

Показник темпи застосування складно оцінити, проте він також важливий. Використання чат-ботів полегшує перехід до застосування нових систем, оскільки спілкування з ними може замінити використання довідкових посібників. Прикладом впливу ІІІ на швидкість запровадження нових технологій у компанію є розглянутий раніше чат-бот WalkMe.

Використання інструментів ІІІ дозволяє виконувати частину нетермінових або менш важливих завдань без участі людини, а керівникам відділу кадрів зосередитися на термінових та важливих завданнях. Таким чином, системно вирішуються всі завдання HR-підрозділу, а HR-керівник виконує свою роботу більш ефективно.

В даний час через велику популярність віддаленої зайнятості та тенденції до залучення в проекти фахівців, що мають різне географічне положення, з'явилося багато програмних продуктів, які реалізують HRM-технології. В рамках дослідження пропонується провести аналіз найбільш відомих інформаційних систем, що дозволяють реалізувати принципи scrum-технології та керувати роботою віддалених команд (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Характеристика інформаційних систем, що реалізують HRM-технології

Назва інформаційної системи	Особливості застосування та основний функціонал	Сфера застосування
Terrasoft	Система дозволяє організувати процес управління проектами, автоматизувати командну роботу, керувати робочим часом. Більше орієнтована управління продажами. Має високу масштабованість, можливість інтеграції.	Підходить для великих та середніх компаній, що працюють у сфері продажу
Nimbus	Має клієнтський портал, що дозволяє відстежувати взаємодію між членами команди та клієнтами. Ефективна організація документообігу. Має мобільний додаток.	Підходить для малого бізнесу, що особливо працює у сфері продажу. Інтерфейс англійською мовою
Mirapolis	Дозволяє автоматизувати всі HR-процеси: підбір, адаптацію, навчання, розвиток, оцінку співробітників. Має мобільний додаток.	Тривалість переходу на ПЗ (3–5 міс.)

Джерело: складено на основі [31]

Таким чином, застосування *scrum*-технології в управлінні персоналом, що поєднує гнучкість, творчий підхід і продуктивність, дозволяє організації успішно адаптуватися до змін, забезпечувати зростання продуктивності праці та розробляти продукти, що відповідають мінливим бізнес-цілям організації.

В умовах відсутності на підприємстві кадрової служби економічно ефективним та інноваційним є застосування практики аутсорсингу в таких напрямках як підбір, відбір та оцінка персоналу. Станом на сьогодні більшість українських підприємств стикаються із значним дефіцитом кваліфікованих кадрів та власні HR-спеціалісти не спроможні забезпечити якісний найм персоналу, в той час коли іноземні компанії практикують залучення персоналу саме через рекрутингові агентства та доводять їх ефективність [33–34], тому пропонуємо більш детально дослідити ринок рекрутингових послуг в Україні. На рис. 3.9 наведене динаміка кількості рекрутингових компаній.

Аналізуючи кількість рекрутингових компаній в Україні видно, зростання у 2023 році в порівнянні з 2022 роком, що було

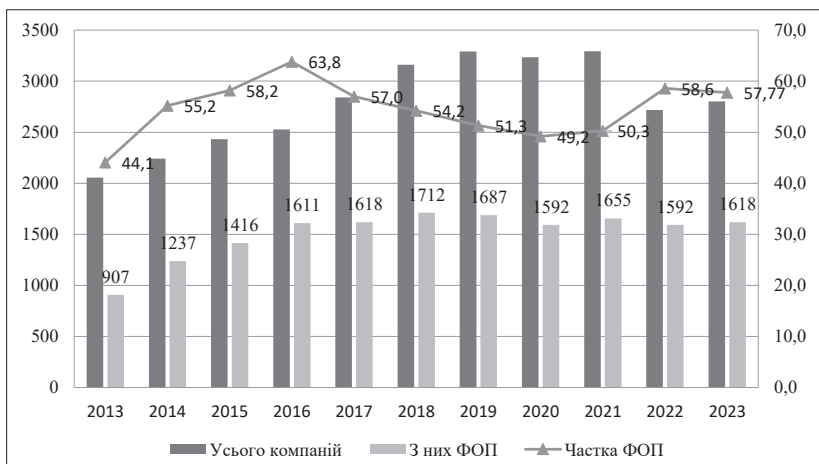


Рисунок 3.9 – Динаміка рекрутингових компаній в Україні за період 2013–2023 рр.

Джерело: розроблено на основі [35–36]

спричинено попитом на послуги кваліфікованих компаній з найму персоналу.

Також можна відмітити, що серед українських рекрутингових компаній більше 50 % – це ФОП, що свідчить про наявність дрібних компаній та еластичності ринку відповідно до змін середовища.

Маловитратними, але досить ефективними сучасними технологіями є відбір персоналу з використанням цифровізованих методів найму персоналу. В табл. 3.4 наведено цифровізовані методи підбору працівників, які використовують українські компанії.

Таблиця 3.4 – Нетрадиційні методи найму працівників в рекрутингових компаніях України

Метод	Характеристика
Чатбот	Чат-боти відповідають на запитання кандидатів, призначають співбесіди та надають зворотній зв'язок щодо їхніх заявок. Чат-боти особливо корисні для великих процесів рекрутингу, оскільки вони обробляють велику кількість кандидатів одночасно та допомагають рекрутерам заощадити час і ресурси, автоматизуючи рутинні завдання, такі як відповіді на поширені запитання.
Предиктивна аналітика	Передбачає використання алгоритмів інтелектуального аналізу даних і машинного навчання для виявлення закономірностей і прогнозування майбутніх результатів. У контексті рекрутингу предиктивна аналітика використовується для визначення найбільш перспективних кандидатів на основі їхньої минулої поведінки та продуктивності. Предиктивна аналітика також використовується для прогнозування ймовірності того, чи кандидат прийме пропозицію про роботу або чи залишить компанію протягом певного періоду.
Алгоритми машинного навчання	Використовується для перевірки резюме та визначення найбільш перспективних кандидатів на основі певних критеріїв. Його використовують для того, щоб виявляти закономірності та робити прогнози щодо придатності кандидата для конкретної роботи та для виявлення потенційних упреждень у процесі рекрутингу та їх зменшення.

Джерело: узагальнено на основі [37–38]

Таким чином можна сказати, що більшість сучасних компаній використовують новітні методи рекрутингу персоналу, які є ефективними та результативними на практиці.

Зниженню витрат кадрового менеджменту сприяє застосування концепції аутстафінгу, що передбачає виведення співробітників за штат компанії-замовника до штату компанії-підрядника; при цьому він продовжує працювати на колишньому місці та виконувати свої колишні обов'язки, але обов'язки роботодавця по відношенню до нього виконує вже компанія-підрядник, що дозволяє оптимізувати бізнес-процеси та скоротити регулярний штат.

Набирає популярності в сучасній практиці управління персоналом така інноваційна технологія, як краудстафінг, яка передбачає найм на роботу лояльних організації клієнтів з наданням замість їх трудових послуг статусу «особливого споживача», який має можливість тестувати нові продукти, відігравати роль «таємничого покупця» тощо [39].

При оцінці якості роботи працівників можливе застосування такої технології, як «360 градусів», у рамках якої працівника оцінюють керівництво, колеги, підлеглі, передбачено також самооцінку.

Програми навчання та розвитку персоналу забезпечать інноваційний розвиток підприємства. Особливу увагу в процесі навчання та розвитку людських ресурсів потрібно приділяти співробітникам, здатним досягати виняткових результатів для підприємства.

Для мотивації інноваційної поведінки працівників слід заохочувати пропозицію нововведень, передбачити виплату винагороди за кожну практичну ідею. Для підвищення ефективності організації трудової діяльності можна порекомендувати проведення регулярної ротації працівників, що дозволить підібрати кожному працівникові робоче місце, де він зможе максимально реалізувати свій потенціал та підвищити кваліфікацію; підвищення ступеня змістовності трудової діяльності шляхом надання працівникові більшої автономності; надання можливості працювати віддалено; застосування індивідуальних гнучких робочих графіків.

Таким чином, використання інноваційних управлінських технологій для залучення працівників необхідної кваліфікації, удосконалення системи мотивації, навчання та розвитку співробітників, удосконалення умов праці, створення сприятливого організаційного клімату, система управління людськими ресурсами забезпечує зростання професіоналізму та компетенції працівників підприємства. Висока кваліфікація трудових ресурсів є одним із найважливіших факторів виробництва якісної продукції та надання якісних послуг, що забезпечує стійку конкурентну позицію підприємства на ринку.

Останніми роками багато роботодавці розробили інноваційні підходи, як залучення, так і утримання персоналу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Інноваційні підходи в управлінні людськими ресурсами

Найменування HR-інновації	Зміст інновацій, впроваджених провідними компаніями на основі дистанційних та інформаційних технологій		
1. Orange	Мобільний додаток, націлений на підбір персоналу	Можливість подавати заявки прямо зі свого смартфона	Збереження лише кілька пропозицій
2. BNP Paribas	Мобільний додаток для підготовки до співбесід	Питання-пастки рекрутерів та вікторини	Практичні поради
3. Google	Оптимізація управління індивідуальним людським капіталом	Утримання співробітників чи розвиток лідерства своїх менеджерів	Оптимізація кількості співбесід прийому працювати
4. Renault	“Skills Employment Spaces”	Наявність консультантів, які інформують та відповідають на питання персоналу	Управління кар’єрним зростанням людських ресурсів
5. Castorama	Розширення прав та можливостей персоналу з погляду професійного розвитку	Використання порталу “Form’acteur”, який надає набір навчальних курсів	Дозволяє кожному співробітнику будувати свій власний план навчання

Джерело: узагальнено на основі [40]

Існують різні види HR-інновацій, які використовуються в сучасних компаніях:

1. Позаштатні та віддалені методи роботи (Future of Work).
2. Технологічні інновації (HR Tech або RH Tech) при цьому навчання є важливою складовою технологій та інновацій та ін.

Кадрові інновації все частіше мають глобальний характер, починаючи від адміністративних процесів до нових професій у сфері управління людськими ресурсами (особливо з погляду навичок, мобільності або планування робочої сили). Проте така трансформація зовсім не випадкова. Це відбувається на основі реальних довгострокових внутрішніх зусиль з використанням інноваційних інструментів і процесів у поєднанні зі значними змінами в індивідуальній поведінці.

Вибір технології може бути описаний двома способами:

- якою мірою організація хоче індивідуалізації;
- якому типу системи вона віддає перевагу і якої потребує.

Організації можуть вирішити, чи хочуть вони придбати систему, яка приносить «найкращу практику», або ж вони можуть придбати систему та налаштувати програмне забезпечення відповідно до існуючих процесів.

Що стосується типу системи, організації можуть використовувати автономну систему або загальноорганізаційну систему, яка зберігає всі дані компанії разом на одній платформі.

Компанії відрізняються одна від одної з погляду своїх інформаційних потреб, існуючих технологій та прихильності до технологій. Вони також відрізняються один від одного з точки зору їх здатності дозволити собі технологію, цінності, яку вони надають інформації про кадри, розмір і культуру організації, а також людських ресурсів, доступних для використання з метою модернізації технологій. Одночасно компанія може знадобитися дуже проста система, яка фіксує інформацію про табель обліку робочого часу та заробітну плату або дуже складна система, яка поєднує в себе кілька процесів [41].

Інноваційний підхід до управління проявляється в залученні та відборі талантів, що володіють потенціалом та пристрастю до інновацій та підприємництва. Це можна зробити, використовуючи різні інструменти та методи оцінки, такі як особистісні тести, тести на когнітивні здібності, тести на ситуаційну думку та поведінку співбесіди, щоб оцінити творчі здібності кандидатів, здатність вирішувати проблеми, готовність йти на ризик та орієнтацію на навчання. Гігант Google використовує структуровані інтерв'ю та зразки робіт для оцінки «гугливості» кандидатів, яка є поєднанням технічних навичок, культурної відповідності та інноваційного мислення.

Також важливим є навчання та розвиток співробітників для розширення знань, навичок і компетенцій, пов'язаних з інноваціями та підприємництвом. Цього можна досягти, надаючи різні можливості та ресурси навчання, такі як семінари, курси, наставництво, коучинг та онлайн-платформи, щоб допомогти співробітникам купувати та застосовувати нові концепції, інструменти та методи для створення та впровадження інноваційних рішень. До прикладу компанія Apple пропонує своїм співробітникам програму під назвою Apple University, яка вчить їх принципам

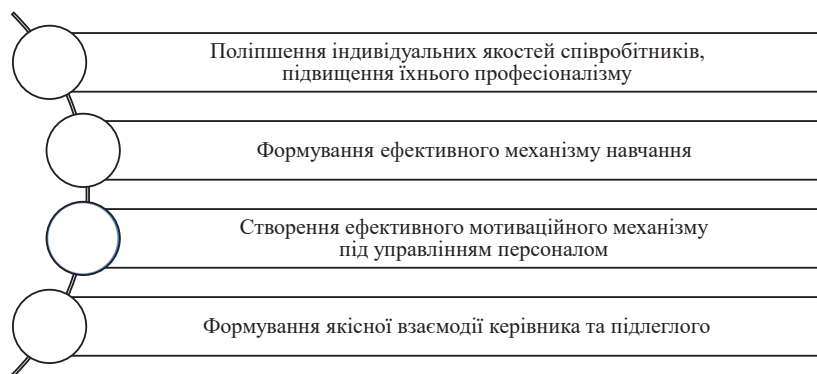


Рисунок 3.10 – Основні напрямки застосування інноваційних технологій в системі управління персоналом

Джерело: розроблено автором

та практикам інноваційного та дизайнерського мислення, які сформували культуру та продукти компанії.

Інноваційні технології в системі управління персоналом можуть здійснюватися за такими напрямками (рис. 3.10).

Одним з найважливіших інноваційних підходів до управління персоналом, на відміну від класичних підходів, є система відбору працівників, оскільки робота в інноваційній організації висуває додаткові вимоги до потенційного співробітника.

На додаток до традиційних якостей (навички, досвід, старанність, теоретичні знання) вони повинні володіти творчим потенціалом, гнучкістю і мобільністю мислення, здатністю адаптуватися до умов, що швидко змінюються, їх характером і здатністю до навчання і перепідготовки [42].

Сучасні технології керування персоналом базуються на активному застосуванні засобів інновацій. Кожному підприємству необхідні ті інновації в управлінні персоналом, запровадження яких зрозуміле всім співробітникам, і які відповідають економічним і управлінським потребам організації.

Отже, сучасні технології управління персоналом покликані забезпечити підвищення ефективності роботи організації за рахунок підвищення кадрового потенціалу та професіоналізму працівників. Ці питання регулюються шляхом формування ефективних механізмів підбору персоналу, мотивації та професійного розвитку. Вже на етапі відбору співробітників у свою команду керівник повинен застосовувати не лише традиційні форми співбесіди, а й інноваційні механізми оцінки індивідуальних якостей розвитку співробітників. Необхідно грамотно продумати мотиваційні механізми управління персоналом, встановити взаємозв'язок між навчанням та професійним розвитком працівників.

На рис. 3.11 наведено рейтинг кращих світових роботодавців 2024 року по версії Head Hunter.

Можна зробити висновок про те, що активне використання інноваційних технологій в управлінні працівниками сучасною компанією позитивно позначається не тільки на рівні продажів

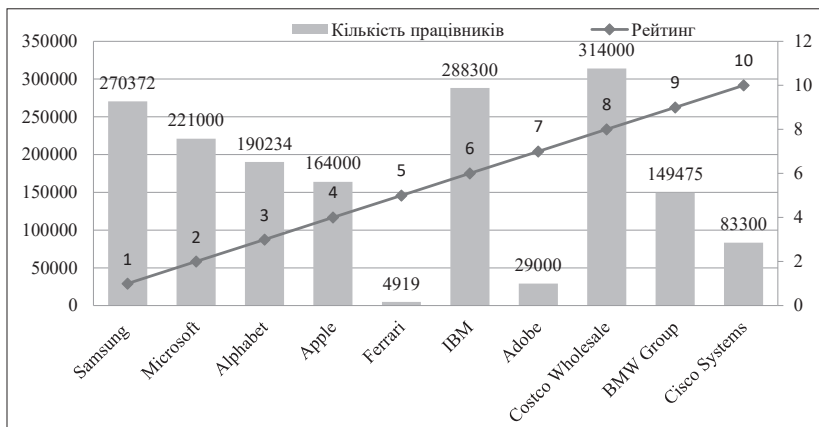


Рисунок 3.11 – Топ кращих роботодавців за версією Forbes станом на 1 січня 2024 року

Джерело: складено на основі [43]

її товарів і послуг, сприяючи формуванню споживчої лояльності, а й формує позитивний бренд компанії як роботодавця, тим самим залучаючи і утримуючи талановитих фахівців в своїй організації.

Перспективною проблемою залишається етичність використання технологій штучного інтелекту для прийняття рішень, а також потенціал даної технології, що дозволяє скоротити присутність людини та залученість людини до процесу управління персоналом. Водночас варто зазначити, що на сьогоднішній день ці побоювання слід визнати саме такими, що стосуються не негайної перспективи, а потенціал спільного розвитку управління персоналом людиною та технологіями штучного інтелекту, безперечно, великий.

Дослідимо загальні тенденції на ринку праці в Україні, на основі чого запропонуємо стратегію з інноваційного управління персоналом для українських підприємств. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили за областями України наведено на рис. 3.12.

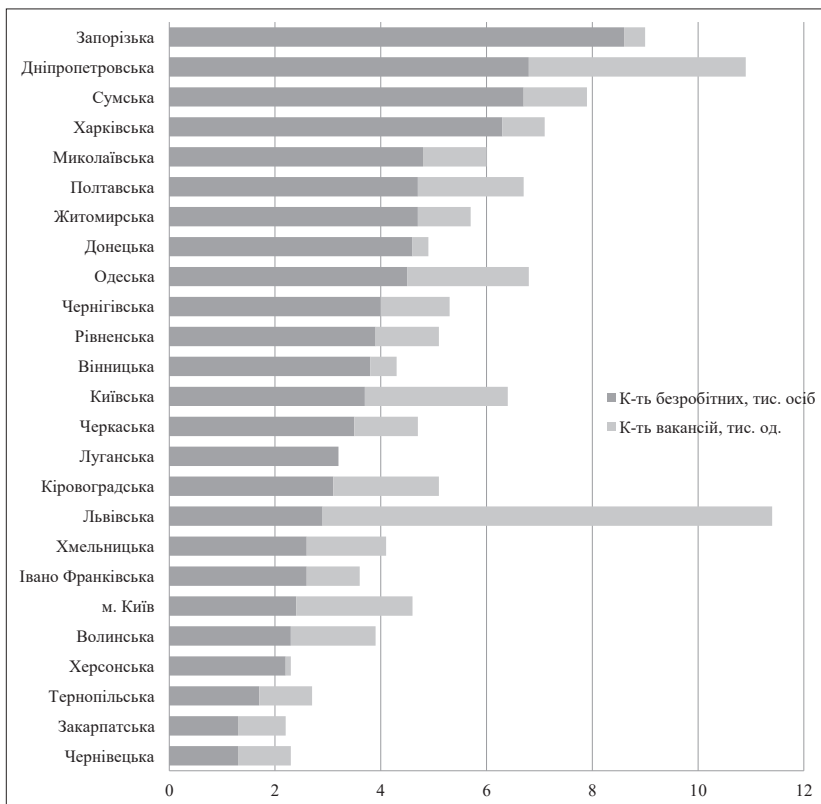


Рисунок 3.12 – Аналіз рівня попиту та пропозиції на роботу по областях України станом на 1 січня 2024 року, %
Джерело: складено на основі [44]

Аналізуючи дані рис. 3.12, видно нерівномірний розподіл попиту та пропозиції на роботу в різних областях України, що в основному спричинено військовими діями та перенесенням активів компаній. В Львівській області спостерігається дефіцит робочої сили в розмір 8,5 тис. вакантних місць, в той час як у Запорізькій виник надлишок – 8,6 тис. безробітних. Такий нерівномірний розподіл призводить до зростання негативних тенденцій на ринку праці та викликає занепокоєння

в бізнесових колах, адже в той час коли в одних областях не буде

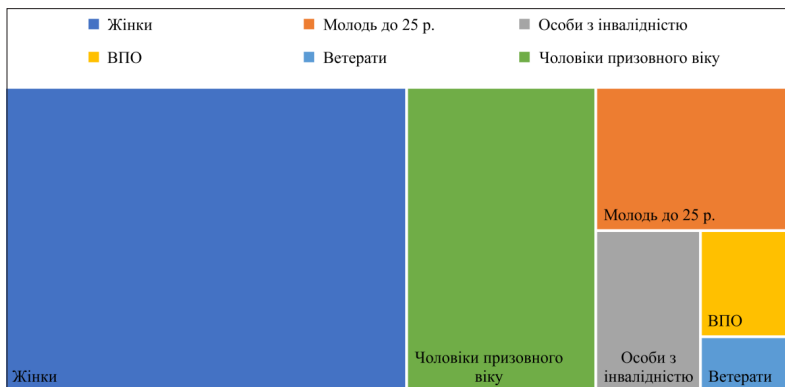


Рисунок 3.13 – Структура зайнятого населення станом на 1 січня 2024 року, %

Джерело: складено на основі [44]

комі працювати, в інших буде значний надлишок робочої сили, яку неможливо буде задіяти через територіальну віддаленість.

Також однією із причин збільшення розриву між попитом та пропозиції є збільшення кількості ухилянтів серед чоловіків, які умисно не ідуть працювати, підтвердження цього

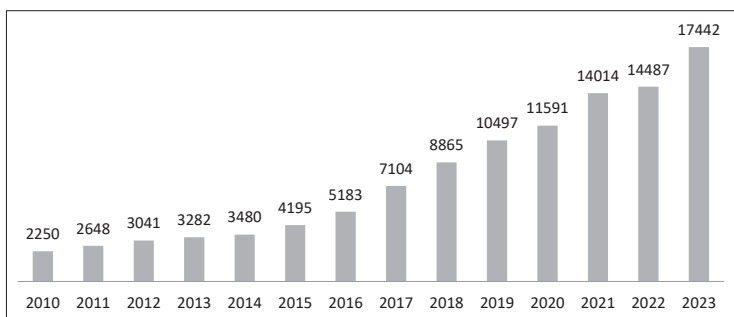


Рисунок 3.14 – Динаміка середньої заробітної плати українців за 2019–2023 роки, грн

Джерело: складено на основі [45]

є структура зайнятого населення за категоріями, яка детальніше показана на рис. 3.13.

Рис. 3.13 є підтвердженням того, що основну частину зайнятого населення в сучасних реаліях складають жінки, частки яких становить 51 %, в той час, як частка чоловіків призовного віку – 24.

Дослідимо динаміку середньої заробітної плати українців за 2019–2023 рр. (рис. 3.14).

З рис. 3.14 видно, що з кожним роком рівень заробітної плати зростає, що позитивно позначається на мотивації працівників та підвищує їхню продуктивність, адже саме заробітна плата є одним із найбільш ефективніших стимулів для працівника краще та ефективніше виконувати свою роботу.

Отже, було визначено, що в Україні в умовах війни утворились негативні тенденції на ринку праці, які вимагають від компаній інноваційних підходів до управління персоналом з метою утримання діючих працівників та найму кваліфікованих. Адже з посиленням мобілізації дефіцит робочої сили зростатиме, що може стати серйозною проблемою для українського бізнесу.

3.3. Ефективність діджиталізації бізнес-процесів в управлінні персоналом як фактор забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України

Для того, щоб підвищити ефективність управління персоналом пропонуємо використовувати технологій штучного інтелекту для відправки та опрацювання резюме, застосувати гнучкі графіки та впровадивши CRM-систему.

Ефективність використання технологій штучного інтелекту дозволить середньостатистичному підприємству замінити 2 HR-менеджерів, роботу яких може виконати HCM-система

(Human Capital Management – управління людським капіталом), яка допомагає знаходити працівників, розглядати альтернативні варіанти роботи, організовувати фінансові та платіжні рішення для аутсорсингу роботи або завдань, а також знаходити

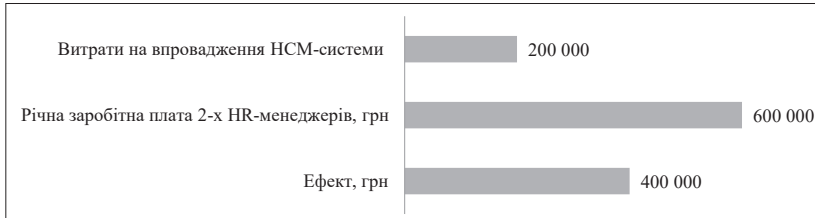


Рисунок 3.15 – Ефект від впровадження HCM-системи у відділ персоналу підприємства, грн

Джерело: розроблено автором

і розвивати внутрішніх кандидатів. Працівників ні в якому разі не рекомендується звільняти, їх потрібно перевести на суміжні посади, адже Україні катастрофічно не вистачає кваліфікованих кадрів, тому підприємствам не доцільно звільняти працівників. Отже, ефект від впровадження HCM-системи у відділ персоналу наведено на рис. 3.15.

Таким чином, впровадивши HCM-системи у відділ персоналу підприємство отримає 400 тис. грн та підвищить продуктивність HR-відділу, що дозволить їй інвестувати у розвиток персоналу та власне самої компанії. HCM-система в разі швидше опрацьовуватиме резюме, які є на ринку та виставлятиме відкриті вакансії, постійно їх оновлювати, тобто робитиме рутинну роботу вчасно та швидко, що підвищить ефективність роботи відділу персоналу.

Дослідимо впровадження гнучкого графіку для управління працівниками в магазинах чи у поштових відділеннях, тобто коли в години пік є потреба у працівниках, то необхідно виводити всіх працівників на роботу, а коли немає сильного напливу клієнтів, то потрібно оптимізувати роботу персоналу та робити

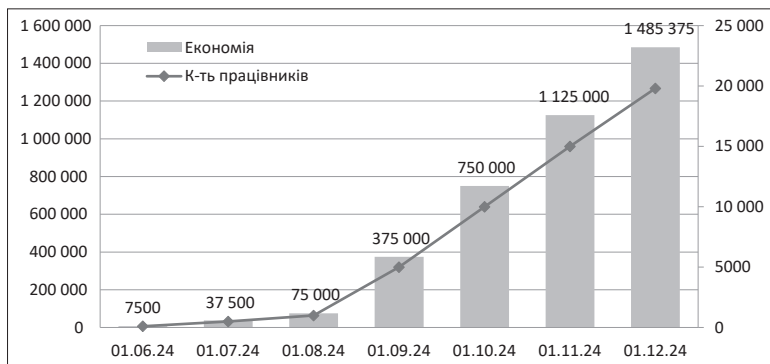


Рисунок 3.16 – Ефект від переведення на гнучкий графік працівників підприємства

Джерело: розроблено автором

для них гнучкі 7-ми годині графіки роботи. Нами визначено, що підприємство отримає економію однієї години для одного працівника, вартість якого складає 75 грн. Отже, на рис. 3.16 пропонуємо навести ефект, який отримає підприємство від переведення на гнучкий графік усіх працівників до кінця 2024 року.

Впровадивши гнучкий графік підприємство отримає економію у розмірі 1,48 млн грн, що можна буде використати для покриття своїх збитків та розрахунків з постачальниками. Таким чином, гнучкий графік не тільки підвищить індивідуальну продуктивність кожного працівника та зекономить його особистий час, але принесе економію коштів компанії.

Отже, основні етапи впровадження CRM-системи можна представити у вигляді послідовності кроків, зазначених на рис. 3.17.

Сучасні тенденції широкого розповсюдження та використання цифрових технологій в процесі господарської діяльності визначили нові аспекти в управлінні персоналом в рамках організації господарської діяльності, серед яких гостро постало питання забезпечення кадрової безпеки та зниження відповідних ризиків і загроз.

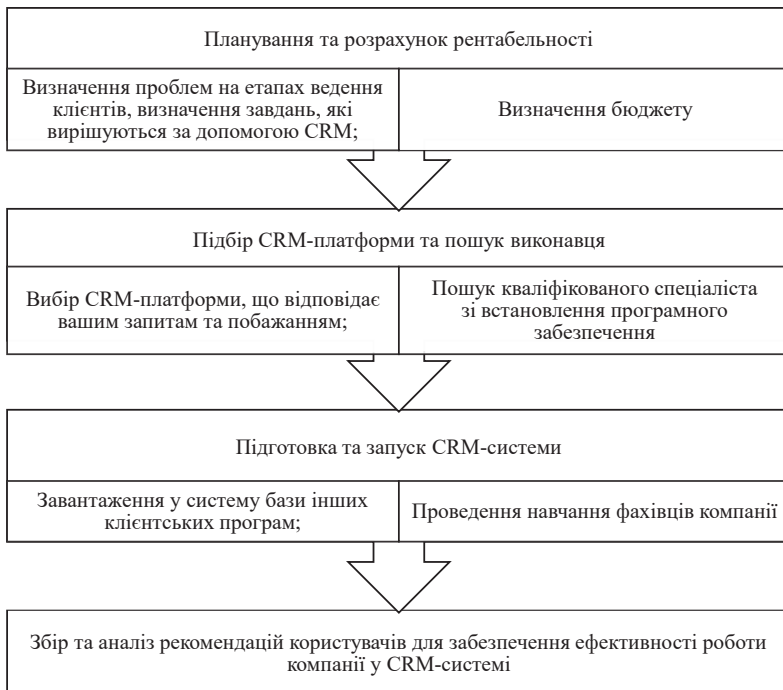


Рисунок 3.17 – Етапи впровадження CRM-системи на підприємстві

Джерело: сформовано автором

Так, більшість найпоширеніших кадрових ризиків можна зменшити або навіть усунути шляхом впровадження CRM-систем.

При виборі основних модулів впроваджуваних технологій підприємствам необхідно керуватися принципами організації системи кадрової безпеки поряд з іншими напрямками, необхідними для автоматизації системи управління персоналом.

Таким чином, впроваджуючи технології в управління персоналом підприємство не тільки інвестує у персонал, а й інвестує і у свій розвиток, адже технологій полегшують бізнес-процеси та власне призводять до скорочення фінансових витрат та до збільшення ефективності як працівника так і компанії

в цілому. Саме це потрібно зрозуміти українським бізнесменам та впроваджувати новітні технології в управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Гетьманцева Н. Поняття і сутність праці як правової категорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 60–65.
2. Буряк П. Ю., Карпінський Б. А., Григор'єва М. І. Економіка праці й соціально-економічні відносини : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2004. 410 с.
3. Величко Л. Ю. Про зміст правової категорії Зміни в організації виробництва і праці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 198–209.
4. Rice A. L. Enterprise and its environment: a system theory of management organization. Taylor & Francis Group, 2014. 384 p.
5. Бірюченко С. Ю., Бужимська К. О., Бурачек І. В. та ін. Менеджмент : підручник / під заг. ред. Т. П. Остапчук. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир : Вид-во «Рута», 2021. 856 с.
6. Щерблікіна І. О. Основи менеджменту : навч. посіб. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 480 с.
7. Іванова Н. С., Приймак Н. С., Карабаза І. А., Шаповалова І. В., Лижник Ю. Б. / ред. Іванова Н. С. Сучасний менеджмент у схемах і таблицях : навч. посіб. Частина 1. Кривий Ріг : Вид. ДонНУЕТ, 2021. 282 с.
8. Балановська Т. І., Гоголя О. П., Кубіцький С. О., Михайліченко М. В., Троян А. В. Управління організацією : навч. посіб. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2021. 464 с.
9. Balanovska T. I., Kharchenko H. A., Artiukh T. O. Management : Textbook. Kyiv : CP “Comprint”, 2021. 245 p.

10. Горьовий В. П., Буценко Л. В. Управління діяльністю кооперативів : навч. посіб. Київ : «ЦП «Компринт», 2020. 564 с.

11. Горьовий В. П. Корпоративне управління : навч. посіб. Київ : ЦП «Компринт», 2020. 490 с.

12. Горьовий В. П., Біляк Ю. В., Самофалова М. О. Управління організаційним розвитком підприємства : навч. посіб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 360 с.

13. Heinze C. (2023, 7 серпня). 5 advantages and disadvantages of using AI in HR. TechTarget. HR Software. URL: <http://surl.li/edoanv>

14. Gupta C. (2023, 19 липня). The Advantages of AI in HR: Impact and Examples – Plum Blog. Employee Healthcare and Medical Benefits – Buy Online. URL: <https://www.plumhq.com/blog/ai-in-hr>

15. Кузнецова А. Штучний інтелект в маркетингу: переваги і приклади використання. 2023. URL: <http://surl.li/lywukt>

16. Jarek K., Mazurek G. Marketing and artificial intelligence. *Central European business review*. 2019. Vol. 8. № 2. DOI: <https://doi.org/10.18267/j.cebr.213>

17. R&D Investment by the 10 Biggest Nasdaq Firms (2024). <http://surl.li/pcyaxg>

18. Rataj M. (2023, 29 травня). Unlocking the benefits of AI in human resources. Sloneek. URL: <http://surl.li/velxit>

19. Xander AI. URL: <https://xander.ai/the-truth-syrup-on-software-bio>

20. Hewage A. Exploring the Applicability of Artificial Intelligence in Recruitment and Selection Processes: A Focus on the Recruitment Phase. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*. 2023. № 11 (03). P. 603–634. <https://doi.org/10.4236/jhrss.2023.113034>

21. WalkMe. 2024. URL: <https://www.walkme.com/fr/>

22. Mozafari N., Weiger W. H., Hammerschmidt M. Trust me, I'm a bot – repercussions of chatbot disclosure in different service frontline settings. *Journal of Service Management*. 2020. Vol. 33. № 2. P. 221–245.

23. Garther. 2024. URL: <http://surl.li/vyvlsr>

24. Голей Ю. М., Дрік А. І. Аналіз використання штучного інтелекту в системах управління бізнес-процесами: переваги та недоліки.

Виклики та проблеми сучасної науки : зб. наук. пр. Дніпро : ДНУ, 2023. Т. 1. С. 382–386.

25. Vrontis D., Christofi M., Pereira V., Tarba S., Makrides A., Trichina E. Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: A systematic review. *The International Journal of Human Resource Management*. 2021. P. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.1080/09585192.2020.1871398>

26. Guenoli N., Feinzig S. The business case for ai in HR. URL: <https://www.ibm.com/downloads/cas/AGKXJX6M>

27. Опубліковано результати дослідження про розвиток штучного інтелекту в Україні – Комітет з питань цифрової трансформації (2024). URL: <http://surl.li/eunivv>

28. The Future of Jobs Report 2023. World Economic Forum. URL: <http://surl.li/hptezd>

29. KPMG study: Investments in digital transformation pay off. URL: <http://surl.li/ckxkot>

30. Eubanks, B. Artificial intelligence for HR. London : Kogan Page Ltd., 2019. 220 p.

31. Ковальчук Н. В., Комарова К. В. SCRUM-команди як інструмент використання гнучких підходів в управлінні організаціями. *Інноваційна економіка*. 2020. № 1–2. С. 85–92.

32. 15th State of Agile Report Agile adoption accelerates across the enterprise. URL: <http://surl.li/jqaorg>

33. Кичко І., Забаштанський М. Новітні підходи до залучення персоналу бізнес-структур в умовах цифрової економіки: економічна та соціальна ефективність. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3 (31). С. 7–18.

34. Лобза А. В., Бикова А. Л., Пильгун А. Р. Особливості діяльності рекрутингових агентств на українському ринку праці. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 3 (77). С. 123–129.

35. Інформація по підприємствах. 2024. URL: <http://surl.li/lpmsiz>

36. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств 2024. URL: <http://surl.li/bhdhbj>

37. Mehta S., Pimplikar R., Singh A., Varshney L. R., Visweswariah K. Efficient multifaceted screening of job applicants. *Proceedings of the 16th International Conference on Extending Database Technology – EDBT '13*. 2013. URL: <https://doi.org/10.1145/2452376.2452453>
38. Roy P. K., Chowdhary S. S., Bhatia R. A Machine Learning approach for automation of Resume Recommendation system. *Procedia Computer Science*. 2020. № 167. P. 2318–2327. URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.284>.
39. Майстренко О. В. Краудсорсинг: сутність, види, принципи та інструменти застосування. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/87.pdf
40. Міжнародне дослідження Deloitte 2020 Human Capital Trends. URL: <http://surl.li/bituwe>
41. Бреус А. А., Лобза А. В. Побудова системи HR-інжинірингу на сучасному підприємстві. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 304–307.
42. Холодницька А. В. Сучасні технології підбору персоналу та можливості їхнього практичного використання. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 1 (1). С. 61–64.
43. Forbes List of Top 10 World's Best Employers In 2024. 2024. URL: <http://surl.li/jjqlor>
44. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості. 2024. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat>
45. Павлиш О. Торік середня зарплата в Україні зросла до 17 442 гривень. 2024. Держстат. URL: <http://surl.li/heuuum>
46. Череп А. В., Дашко І. М., Огренич Ю. О. Діджиталізація бізнес-процесів на підприємствах як фактор забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах сучасних євроінтеграційних викликів. *Економіка та суспільство*. № 64. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4235>
47. Дашко І. М., Череп О. Г., Мотчанова С. Г. Управління підбором і наймом персоналу в організації. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. 2024. № 1 (61). С. 55–58. URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/economics/article/view/4136>

48. Дашко І. М., Михайліченко Л. В. Особливості застосування рекрутингу в системі управління персоналом підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3850>

49. Cherep A., Dashko I., Ohrenych Y. Theoretical and methodological bases of formation of the concept of ensuring socio-economic security of enterprises in the context of digitalisation of business processes. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2024. Vol. 10 (1). P. 237–246. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2331>

50. Bradul O., Varava L., Turylo A., Dashko I., Varava A. Forecasting the effectiveness of the enterprise to intensify innovation and investment development, taking into account the financial component of economic potential. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. № 4/13 (112). P. 89–100. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3920429

РОЗДІЛ 4

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Череп Алла Василівна,
доктор економічних наук, професор, завідувач
кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5253-7481>*

4.1. Вплив цифровізації на стан економіки держав в Європі, загрози та ризики для України

Розвиток сучасного глобального світу характеризується процесом переходу до економіки знань та інформаційного суспільства, а також зростаючою цифровізацією (цифровою трансформацією) і згідно з «теорією поколінь» В. Штрауса та Н. Хоу, покоління Z (народжені в період з кінця 90-х років до кінця 21-го століття) покоління) з часом стане повністю «оцифрованим», тобто вільно користуватиметься віртуальним. Все це призведе до фундаментальних змін, які визначатимуть економіку країн та їхній соціально-економічний розвиток [1–3]. Цей процес тягне за собою низку ризиків та викликів для держав, економік, бізнесу та громадян.

Розвиток інформаційних технологій докорінно змінює навколишнє середовище та спосіб життя людей. Всі сфери життя оцифровуються (діджиталізуються). Держави, компанії та громадяни стають активними споживачами цифрових технологій (інтернет речей, робототехніка та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометрія квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо) стають активними споживачами.

Сьогодні діджиталізація є одним з головних рушіїв глобального економічного зростання не лише тому, що вона підвищує продуктивність праці (прямі вигоди), але й тому, що вона економить час, створює попит на нові товари та послуги, а також приносить нову якість та цінність (непрямі вигоди). Водночас використання цифрових даних як виробничого ресурсу призведе до переходу від традиційної ринкової економіки до цифрової, яка пронизуватиме всі сектори: державний і приватний, реальний і невиробничий, фінансовий, видобувний, виробничий і сферу послуг.

Тому, за оцінками експертів, частка цифрової економіки у ВВП найбільших економік світу до 2030 року сягне 50–60 %. Цікаво, що в Україні цей показник може бути ще вищим, сягнувши 65 % ВВП (за сценарієм прискореного розвитку цифрової економіки в Україні (за 3–5 років)) [4].

Оцінка показала, що до середини 2019 року основними цифровими трендами (напрямами розвитку цифрових технологій), що впливають на розвиток цифрової економіки України та світу, були [5]:

- великі бази даних, які стають основним джерелом конкурентоспроможності – Інтернет речей (IoT);
- цифрова трансформація окремих бізнесів та цілих секторів;
- економіка спільного користування;
- віртуалізація фізичної інфраструктури ІТ-систем;
- штучний інтелект;

– цифрові платформи.

Міжнародна організація «Ініціатива відкритого суспільства «Справедливість» розробила десять міжнародних принципів-стандартів доступу до публічної інформації, визнаних міжнародним співтовариством.

Міжнародна спільнота визнає наступні принципи:

- 1) максимальний доступ громадськості до інформації;
- 2) доступ до інформації повинен поширюватися на всіх суб'єктів;
- 3) доступ до інформації є правом усіх суб'єктів; та
- 4) свободу доступу до інформації;
- 5) доступ до інформації має бути простим і швидким;
- 6) доступ до інформації має бути відкритим для всіх суб'єктів;
- 7) чіткі умови відмови в доступі до інформації мають бути визначені на рівні закону;
- 8) закон повинен мати можливість визначати умови, за яких може бути відмовлено в наданні інформації;
- 9) має бути гарантовано право на оскарження рішення про відмову в доступі до інформації; та
- 10) обов'язок розпорядників публічної інформації сприяти наданню інформації; та
- 11) принцип обережності у доступі до інформації;
- 12) принцип гармонізації між правом на доступ до інформації та іншим законодавством [6]. Ми вважаємо, що варто узагальнити [7–12] і акцентувати увагу на ключових принципах цифровізації економіки, які наведено на рис. 4.1.

Встановлено, що існує низка інституційних, інфраструктурних, екосистемних та урядових проблем, які перешкоджають розвитку цифрових тенденцій в Україні та цифровізації української економіки.

До інституційних проблем належать:

– низька залученість державних органів до реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (цифрового порядку денного України) [13];

Принцип 1	Забезпечення рівного доступу громадян до цифрових послуг, інформації та знань
Принцип 2	Створення переваг у різних сферах повсякденного життя
Принцип 3	Діджиталізація – інструмент економічного зростання
Принцип 4	Стрияння розвитку інформаційного суспільства та медіа
Принцип 5	Орієнтація на міжнародну, європейську та регіональну співпрацю
Принцип 6	Стандартизація є основою оцифрування
Принцип 7	Оцифрування має супроводжуватися підвищенням довіри та безпеки
Принцип 8	Оцифрування є предметом інтенсивного та всебічного державного управління

Рисунок 4.1 – Принципи цифровізації економіки

Джерело: складено автором

- невідповідність відповідного законодавства глобальним викликам і можливостям;

- невідповідність національних, регіональних та галузевих стратегій і програм розвитку цифровим можливостям.

Інфраструктурні проблеми включають:

- низький рівень покриття національної території цифровою інфраструктурою;

- відсутність специфічної цифрової інфраструктури (наприклад, інтернет речей, електронні посвідчення особи, кредитна інфраструктура);

- нерівний доступ громадян до цифрових технологій та нових можливостей (цифровий розрив).

Серед найвпливовіших проблем екосистеми можна виділити наступні:

- слабка національна політика щодо стимулювання та заохочення розвитку інноваційної економіки;

- застарілі системи освіти, методики викладання, брак STEM-освіти, м'яких навичок та підприємницьких навичок;

- недосконалість моделей трансферу технологій та збереження знань і навичок;

- брак висококваліфікованих кадрів.

Основною проблемою в електронному уряді та управлінні є низький рівень автоматизації та діджиталізації державних послуг.

Оцифрування, безсумнівно, приносить низку переваг, які проявляються у вигляді низки мультиплікативних ефектів завдяки включенню всіх виробничих ланцюжків в єдиний інформаційний простір [14–16]. Однак його соціальні та економічні наслідки неоднозначні.

По-перше, вона забезпечить перехід до нового етапу економічного розвитку, що призведе до руйнування старої системи виробництва та розподілу товарів. Це вже характеризує цифрові технології як «підривні».

По-друге, впровадження нових технологій характеризується надмірним оптимізмом, тобто коли кумулятивний ефект від цифрового дивіденду виявляється значно слабшим, ніж очікувалося. Це підтверджується тим фактом, що середні темпи зростання продуктивності праці у світі в останні роки неухильно знижуються, а також тим, що лише 15 % корпоративних проєктів з оцифрування є успішними.

По-третє, позитивні ефекти цифрової економіки нерівномірно розподілені як між країнами, так і між групами населення всередині країн.

По-четверте, діджиталізація вигідна торговельним компаніям і банкам. Водночас «наскрізні технології» (робототехніка, технологія блокчейн, нейронні мережі, штучний інтелект, квантова віртуальна реальність і доповнена реальність), які оптимізують, роботизують і дистанційно контролюють виробництво, призводять до скорочення робочих місць і безробіття.

Оцифрування дозволить зробити наступне [17–20]:

- збільшити щорічне зростання ВВП щонайменше на 11 % (2024 р.) до 95 % (2030 р.);
- генерувати до 126 млрд доларів США ВВП (за 10 років); та Створити ВВП у розмірі 1,5 млрд доларів США (за 10 років);
- збільшити надходження до бюджету на 240 млрд дол. США (за 10 років);
- створити 700 000 нових робочих місць;
- збільшити частку цифрової економіки у загальному ВВП України до 65 % у 2030 році;
- забезпечити широкосмуговим доступом до Інтернету (ШСД) 99,9 % українських домогосподарств;
- покриття 4G-5G всієї території України;
- покриття 99 % автомобільних і залізничних доріг та 95 % сільської місцевості технологіями мобільного інтернету;
- забезпечити 99,9 % громадян цифровою ідентифікацією (картка громадянина, мобільний ID) та технічною можливістю користуватися довірчими послугами та іншими сервісами.

Забезпечити всім українцям легкий доступ до знань, навичок та компетенцій за допомогою цифрових технологій.

Вважаємо, що необхідно виокремити небезпеки, які пов'язані з цифровою трансформацією та діджиталізацією з урахуванням використання оцифровізації бізнес-процесів.

Основним ризиком впровадження цифрових технологій є потенціал зростання безробіття.

По-перше, автоматизація процесів призведе до безробіття.

По-друге, на ринку з'являться нові потреби та попит на нові професії (герокинезіолог, естетик, фахівець з сонячних технологій, автомобільний аналітик, ренатурист, персональний веб-менеджер, посол корпоративної культури, міський фермер, екосистемний аудитор, консультант з робототехніки консультанти з робототехніки, цифрові мемуаристи, ігрові дизайнери, фахівці зі спрощення, архітектори віртуальної реальності, інженери з 3D-друку, консультанти з цифрових валют), а також трансформація існуючих професій (вчителі, шкільні дієтологи, міські планувальники, бібліотекарі). Ці виклики у сфері зайнятості можна частково вирішити шляхом сприяння самозайнятості, формування культури «навчання впродовж життя», а також створення та розвитку цифрових платформ для розвитку людських ресурсів [21–25].

Іншим серйозним ризиком є зростання кіберзлочинності (наприклад, крадіжка особистих даних, злом облікових записів, збір великих обсягів конфіденційної та комерційної інформації, порушення роботи бізнесу), що потребує вирішення як на індивідуальному, так і на національному рівнях.

Ризики, пов'язані з впровадженням цифрових технологій, включають:

- 1) ризики, пов'язані з використанням Інтернету речей: вразливості (несанкціонований вплив, кібертероризм) та незаконне використання технологій (наприклад, управління відеоспостереженням);
- 2) ризики, пов'язані з використанням штучного інтелекту, робототехніки та автоматизації: посилення соціальної ізоляції

через втрату роботи, зростання безробіття, соціальна напруженість, повне стеження за населенням, можливий витік інформації, що становить комерційну таємницю тощо;

3) ризики, пов'язані з використанням технології блокчейн: вразливості безпеки самої системи блокчейн та сервісної інфраструктури, побудованої на її основі; незмінність інформації в мережі (неможливість виправлення помилок, неможливість змінити неправильно введену інформацію); ризики, пов'язані з використанням технології блокчейн; ризики, пов'язані з використанням технології блокчейн: ризики, пов'язані з використанням технології блокчейн; пов'язані з використанням токенів як засобу відмивання коштів та фінансування тероризму); пов'язані з використанням імпоротної мікроелектроніки;

4) ризики, пов'язані з використанням імпоротної мікроелектроніки. Більшість програмного забезпечення (включаючи програмне забезпечення операційних систем та систем управління базами даних) та комп'ютерного обладнання, що використовується в Україні, є імпортним. Вони можуть містити спеціальні чіпи для шпигунства;

5) ризики, пов'язані з використанням хмарних та розподілених обчислень – залежність від надійності систем зв'язку, розмитість відповідальності за інформаційну безпеку та зниження контролю через її розпорошеність між компаніями-користувачами, організацією та власниками хмарних платформ та інтернет-провайдерами;

6) ризики, пов'язані зі стійкістю інтернету;

7) ризики для суспільної свідомості. Розвиток технологій великих даних, розширення мережевого простору та досягнення когнітивних і поведінкових наук призвели до появи ефективних розробок, орієнтованих на збір неявних даних та конфіденційне управління колективною поведінкою великих груп людей;

8) ризики, пов'язані з ускладненням бізнес-моделей та нестачею кваліфікованих кадрів.

Цифрова трансформація нові можливості для ЄС та його партнерів. Європейський Союз використовує індекс DESI для оцінки рівня технологічного розвитку та ступеня впровадження інноваційних технологій у цифровому суспільстві. Індекс включає п'ять ключових субіндексів: зв'язок, людський капітал, використання Інтернету, цифрова інтеграція та цифрові державні послуги.

Вимір людського капіталу складається з п'яти індикаторів у поєднанні з двома підіндексами, які вивчають навички, необхідні для використання можливостей цифрового суспільства. Ключовим фактором при визначенні індексу DESI є наявність цифрових навичок у громадян та випускників навчальних закладів. Згідно з індексом DESI, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Данія, Фінляндія, Швеція, Великобританія, Ірландія, Естонія та Австрія будуть лідерами з розвитку цифрових технологій серед країн ЄС у 2020 році.

Згідно зі звітом DESI (2020), рівень проникнення цифрових мереж нового покоління в домогосподарствах Європейського Союзу зростає (з 83 % до 86 %). Крім того, за останні два роки збільшився доступ домогосподарств до фіксованих широкосмугових мереж: з 15 % до 26 %. Покриття 4G охоплює майже все населення ЄС (96 %), тоді як покриття 5G все ще залишається відносно низьким (25 %). Найбільш просунуті країни ЄС з точки зору цифрової готовності мають особливо високі інформаційно-комунікаційні можливості: зокрема, Фінляндія, Німеччина, Угорщина та Італія. Данія, Швеція та Люксембург мають найвищий рівень доступності телекомунікацій в рамках цифрового доступу в ЄС (рис. 4.2) (68–65 балів за індексом DESI).

Середній показник доступності телекомунікацій в рамках цифрового доступу для країн ЄС становить 50 балів. Болгарія, Кіпр та Греція мають найнижчі показники.

Що стосується показників людського капіталу, то частка людей з базовими цифровими навичками зросла (з 55 % до 58 %) (рис. 4.3).

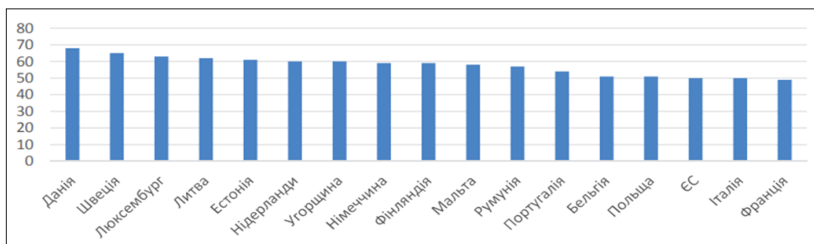


Рисунок 4.2 – Бальний показник рейтингового рівня доступності зв'язку в країнах ЄС у 2020 р.

Джерело: складено на основі [26]

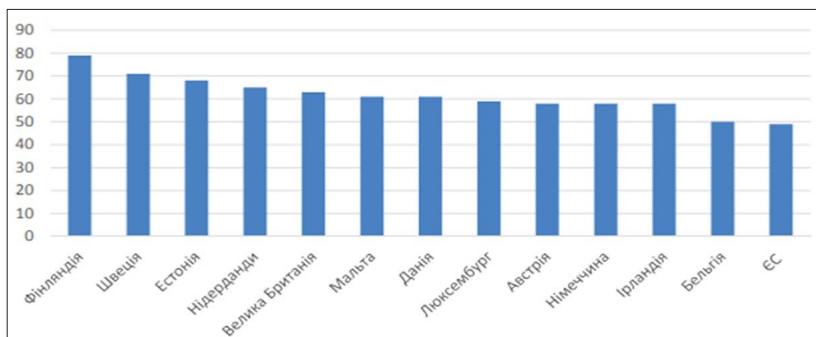


Рисунок 4.3 – Бальний показник рейтингового рівня розвитку людського капіталу в контексті цифрової економіки в країнах ЄС у 2020 р.

Джерело: складено на основі [27]

З іншого боку, певні частини суспільства ЄС не мають достатньої цифрової компетентності та базових навичок: на ринку праці ЄС відчувається нестача ІТ-фахівців. Згідно із звітом, за останні п'ять років кількість ІТ-фахівців зросла з 3,7 % до 3,9 %.

Фінляндія, Швеція та Естонія мають найвищий рівень розвитку цифрового людського капіталу, тоді як Болгарія, Румунія та Італія мають найнижчий рівень серед країн ЄС.

Кількість інтернет-користувачів у країнах ЄС зростає: 85 % громадян ЄС мають доступ до інтернету та користуються ним. За останні п'ять років цей показник збільшився на 10 % завдяки

зростанню інтересу громадян до інтернет-послуг. У Фінляндії, Швеції та Нідерландах цей показник найвищий.

В Європейському Союзі компанії активно впроваджують цифрові технології, залежно від їхнього розміру, сектору та країни-члена: у 2019 році 38,5 % великих компаній використовували передові хмарні обчислювальні сервіси, а 32,7 % – рішення для обробки великих даних. Більшість МСП заявили, що не використовують ці рішення: 17 % МСП використовують хмарні сервіси і 12 % – великі дані. Згідно зі звітом DESI 2020, лише 17,5 % МСП продають свою продукцію онлайн (що на 1,4 % більше, ніж у 2016 році). Ірландія, Фінляндія та Бельгія є лідерами з точки зору цифрової інтеграції.

Ефективне електронне урядування в ЄС також може мати позитивний вплив на більшість секторів економіки, спрощуючи та прискорюючи різні процедури. Тому динамічний розвиток цифрових технологій в ЄС ставить нові виклики перед державним сектором: згідно зі звітом DESI 2020, кількість людей, які користувалися послугами електронного уряду, зросла з 58 % до 67 % у 2019 році. Лідерами за цим показником є Естонія, Іспанія та Данія [28].

9 березня 2021 року Європейська Комісія представила своє бачення та цілі успішної цифрової трансформації Європи до 2030 року. Це важливий елемент переходу до циркулярної та сталої економіки, незалежної від зміни клімату. У повідомленні Комісія підкреслила важливість інвестування в покращення цифрового зв'язку із зовнішніми партнерами ЄС.

Цілі Комісії в галузі цифровізації охоплюють чотири ключові сфери:

- громадяни з цифровими навичками;
- висококваліфіковані ІТ-фахівці;
- безпечні, продуктивні та стійкі цифрові інфраструктури;
- оцифрування бізнес-ІТ та державних послуг.

Комісія сприяє швидкому запуску міжнародних проєктів і просуває орієнтований на громадян цифровий порядок денний через міжнародні організації та глобальні цифрові партнерства.

Поєднання внутрішніх інвестицій ЄС та значного зовнішнього фінансування дозволить ЄС співпрацювати з партнерами по всьому світу для досягнення спільних глобальних цілей Інвестиції для покращення комунікації із зовнішніми партнерами ЄС можуть бути здійснені, наприклад, шляхом створення Фонду цифрового зв'язку. Це можна зробити за рахунок.

За даними Європейського фонду освіти (ETF), ситуація з цифровими навичками громадян у країнах-сусідах ЄС значно покращилася. Згідно з дослідженням фонду, більшість країн-сусідів ЄС вже мають комп'ютери та доступ до Інтернету в школах. У більшості країн Східного партнерства доступ до мережі становить майже 100%. Незважаючи на ці позитивні ініціативи, ЄФС зазначає, що для досягнення гендерної рівності в цифровому суспільстві потрібно зробити ще більше.

Стала цифрова трансформація є одним з п'яти пріоритетів політики Європейської Комісії щодо Східного партнерства після 2020 року. Ця підтримка надається в рамках ініціативи EU4Digital [29].

4.2. Напрямки цифрової трансформації економіки України

У травні 2023 року, в умовах повномасштабного військового вторгнення Росії на територію України, країна продовжувала працювати над цифровою трансформацією економіки шляхом впровадження інновацій, оптимізації інструментів державного регулювання бізнесу та переходу на електронні формати, інтеграції української інноваційної екосистеми в європейську мережу.

Підготовка до Саміту G7 Україна взяла участь у Міністерській зустрічі G7 з питань цифрових технологій 2023, яка була присвячена принципам управління новими технологіями.

Серед пріоритетних напрямків обговорення були цифровізація суспільства, забезпечення сталої цифрової інфраструктури, транскордонна передача даних, використання штучного інтелекту та виклики кібербезпеки. В окремій сесії зустрічі буде обговорено вплив війни Росії проти України на світову економіку та інноваційні рішення для протидії атакам агресора. 20 травня 2023 року в Хіросімі лідери G7 підписали комюніке, присвячене цифровій трансформації суспільства, після чого відбудеться сесія, присвячена цифровому розвитку. У ньому визнається, що інновації уможливають інклюзивне економічне зростання та сталий розвиток суспільств на основі прозорості, відкритості, справедливості, рівності, конфіденційності та інклюзивності [30].

Партнерство України в GovTech-інкубаторі ЄС (Govtech4all) та створення нових моделей надання транскордонних цифрових державних послуг на Саміті цифрової трансформації в Брюсселі 11 травня. Було оголошено про реалізацію трьох пілотних проєктів на суму 6 млн євро на період 2023–2025 років [31].

Європейська рада з інновацій виділить 20 мільйонів євро на розвиток технологічних інновацій в Україні в рамках програми Seeds of Bravery. Гранти для українських стартапів та інноваційних компаній складуть 12 млн євро. Окрім грантів, для українських стартапів будуть залучені додаткові інвестиції для реалізації інноваційних рішень, спрямованих на відновлення України, та проєктів з комерціалізації наукових досліджень У рамках програми “Seeds of Bravery” компанії можуть отримати гранти у розмірі до 60 000 євро. гранти у розмірі до 60 000 євро. Програма підтримується поточними ініціативами Європейського дослідницького простору для України (ERA4Ukraine), Horizon4Ukraine, ERC для України та Дії Марії Складовської-Кюрі (MSCA) для дослідників-біженців в Україні. Він доповнює спеціальну стипендіальну програму на суму 25 мільйонів євро [32].

У рамках відбору до глобальної програми Start Path Ukraine п'ять українських фінтех-стартапів взяли участь у програмі

Mastercard Start Path Ukraine, покликаний стимулювати розвиток фінтех-сектору та збільшити його позитивний вплив на вітчизняну економіку. Продemonстровані інструменти для. Серед цифрових рішень фінтех-стартапів – автоматизація процесу залучення клієнтів (Electronic KYC), автоматизація процесу фінансового моніторингу (AML Point), комплексне рішення для запуску споживчого кредитування (Neofin), бізнес-процес для МСБ створення універсальної платформи для автоматизації бізнес-процесів для МСБ (RemOnline), інноваційні платіжні рішення для підприємців (Жабка) та ін. Програма Start Path Ukraine – це партнерство між українськими та міжнародними компаніями. Її очолює Mastercard за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Національного банку України [33].

На основі аналізу Офісу ефективного регулювання (BRDO) з травня цього року працює Міжвідомча робоча група (МРГ) з прискореного перегляду державного регулювання господарської діяльності, яка працює, зокрема, у сферах сільського господарства, будівництва, охорони здоров'я, транспорту та реконструкції, над інструментами державного регулювання господарської діяльності. Лише за перші три місяці роботи МРГ були прийняті рішення щодо оптимізації та комп'ютеризації регуляторних актів, що знаходяться у віданні Міністерств економіки, екології, інфраструктури, охорони здоров'я, культури та інформаційної політики, освіти, Державного агентства з питань кіно та Міністерства молоді та спорту. Таким чином, необхідно прискорити реалізацію нової моделі розвитку України як невід'ємної складової європейської інтеграції. Цьому сприятиме постанова, прийнята Кабінетом Міністрів України, яка встановлює процедуру пошуку та виявлення потенційних вразливостей в електронних системах, що дозволить тестувати електронні послуги, своєчасно виявляти ризики та підвищувати стійкість систем [34].

Проект був ініційований в Україні з огляду на нову Європейську програму навчання дорослих на 2021–2030 роки, що фінансується грантом у розмірі 2 млн доларів США. Міністерство цифрової

трансформації України запустило нову Європейську програму навчання дорослих на 2021–2030 роки за підтримки гранту в 2 мільйони доларів США та команди стипендіатів Google.org. Міністерство цифрової трансформації України запустило національну освітню платформу для отримання сучасних знань та навичок Dia.Education, яка пропонує 50 нових освітніх серіалів за різними професіями.

До 2030 року запропоновано кардинальні зміни (рис. 4.4).

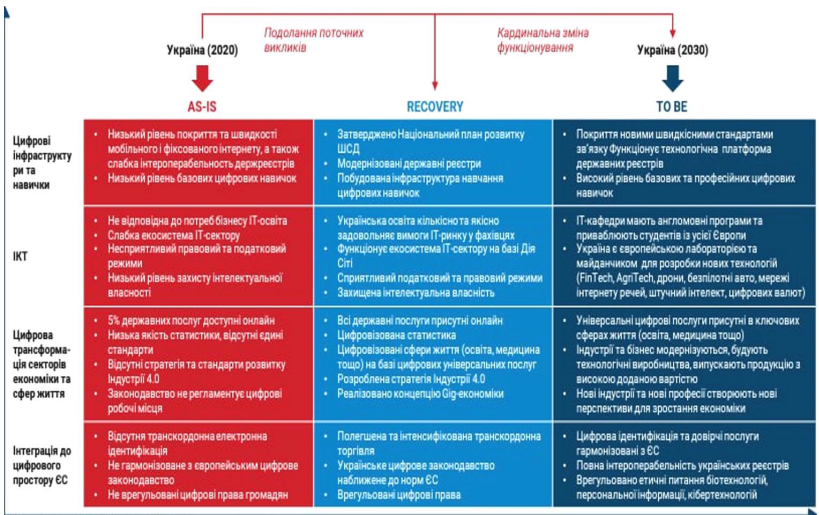


Рисунок 4.4 – Матриця економічного відновлення та розвитку
Джерело: складено на основі [35; 36]

Впровадження нових інструментів цифрової трансформації економіки, окреслених у травні 2024 року, продемонструвало важливість цифрових технологій для подолання вразливостей, спричинених війною, та участі бізнес-середовища у відновленні країни.

Сектор інформаційних технологій (ІТ) залишився єдиною позитивною рушійною силою серед інших секторів економіки завдяки своїй мобільності та адаптивності до викликів в умовах тотальної війни.

За даними Асоціації «ІТ України», за останні роки Україна отримала перевагу над своїми найближчими конкурентами на ринку ІТ.

Зокрема, Україна має більший ринок праці за кількістю робочих місць, ніж сусідні європейські країни, досить велику експортну зону для комп'ютерних послуг, найбільшу кількість випускників, що спеціалізуються на ІТ, та у 2–4 рази меншу кількість ІТ-спеціалістів на 100 000 населення, ніж у конкуруючих європейських країнах (в Україні спостерігається значний відтік населення та відносно висока чисельність населення), що свідчить про високий потенціал для зростання зайнятості в ІТ-секторі.

У 2022 році ІТ-індустрія становила 3,5 % ВВП, а валютні надходження від ІТ-індустрії склали 7,34 млрд дол. США Вартість експорту з ІТ-індустрії склала 7,34 млрд дол. США У 2022 році експорт з галузі збільшився на 0,4 млрд дол. (5,8 %). За даними НБУ, у 2022 році комп'ютерні послуги становили 45,5 % від загального експорту послуг з України, що на 7,7 % більше, ніж у попередньому році. У 2015–2021 роках експорт комп'ютерних послуг збільшувався в середньому на 26,8 % щороку. Основними імпортерами таких послуг є США (майже 40,4 % українського експорту комп'ютерних послуг), Велика Британія (8,3 %) та Мальта (7,76 %). Також до першої п'ятірки увійшли Ізраїль та Кіпр, на які припадає близько 5 % експорту комп'ютерних послуг. Кожна з цих країн у 2022 році сплатила до бюджету України близько 80 мільйонів доларів США, порівняно з близько 80 мільйонами доларів США податків і зборів, сплачених до бюджету України у 2012 році. Минулого року сума податків та зборів, сплачених ІТ-бізнесом до зведеного бюджету України, склала 32,2 млрд грн, що на 4,4 млрд грн або на 16 % більше, ніж у попередньому році. Станом на 1 січня 2023 року в КВЕД (Класифікатор видів економічної діяльності: код, що відповідає за певний вид діяльності) налічувалося 281,6 тис. платників податків, пов'язаних з ІТ-індустрією і вони розподіляються наступним чином: 272,7 тис. – фізичні особи-підприємці та 8,9 тис. – юридичні особи.

Завдяючи якісному переїзду ІТ-сектор зміг зберегти ефективність та створити нові продукти і робочі місця. Близько 70 % підприємств переїхали в межах країни та за кордон. Більшість ІТ-підприємств переїхали до Західної України. 42 % підприємств частково або повністю переїхали за кордон, а 5 % підприємств закрили частину своїх офісів в Україні. Підприємства переїжджали переважно до країн, де вони вже мали офіси або представництва. Польща – 49 компаній; Німеччина – 24 компанії; Іспанія та Румунія – по 12 компаній; США, Болгарія, Канада та Португалія – 6–10 компаній. За даними DOU, найбільшої ІТ-спільноти України, українські ІТ-компанії активно відкривали нові офіси за кордоном у 2022 році, зокрема чотири в Колумбії, три в Індії, два в Аргентині та по одному в Мексиці, Уругваї, Перу та Бразилії. Нові офіси також були відкриті в Польщі, Румунії та Іспанії. Розширення ІТ-операцій відбулося і в Україні, де щонайменше 27 компаній відкрили нові офіси у другому півріччі. Згідно з опитуванням, проведеним наприкінці 2022 року, жодна з переміщених ІТ-компаній не планувала закривати свою діяльність в Україні і наразі. Понад 81 % компаній, що працюють за кордоном, заявили про намір повернутися додому [37].

Таким чином, ІТ-індустрія, яка сформувала міцну базу у 2015–2021 роках, стала єдиною іншою галуззю в Україні, яка продовжила зростати у 2022 році, зберігши максимальну зайнятість.

У 2022 році на ІТ-професії в українських університетах було працевлаштовано рекордні 58,5 000 осіб. Однак вища освіта не встигає задовольняти всі сучасні вимоги до фахівців. За статистикою, більше половини студентів отримують додаткову професійну освіту – технікуми, курси тощо.

Під час російсько-української війни український ринок праці в ІТ-сфері у 2022 році налічував майже 309 000 професіоналів, а зарплати залишалися на рівні кінця 2021 року. Водночас зарплати для висококваліфікованих працівників продовжують зростати,

тоді як середня зарплата для початківців та недосвідчених працівників залишається на рівні близько 500 дол. USD/місяць. За час тотальної війни частка повністю віддалених працівників у галузі зросла з 27 % до 50 %. Таке зростання дозволило уникнути масових звільнень. Водночас зайнятість ІТ-персоналу у 2022 році впала на 13 %, причому найбільше постраждали фахівці-початківці з невеликим досвідом роботи або взагалі без нього. За даними Djinni, українського сайту з пошуку роботи для ІТ-спеціалістів, кількість вакансій для безробітних за останній рік скоротилася на 70 %, тоді як конкуренція зросла більш ніж утричі. За даними Djinni, у квітні 2023 року попит на ринку праці ІТ-спеціалістів у 8,5 разів перевищував пропозицію (82 000 шукачів роботи; кількість вакансій у 8,5 разів перевищувала пропозицію), лише 9,5000 вакансій). До повномасштабного вторгнення ринок ІТ-праці був майже збалансованим. Сьогодні ринок праці в ІТ стає ринком роботодавців, де пропозиція з боку шукачів роботи значно перевищує попит.

Згідно з опитуванням української ІТ-спільноти, проведеним DOU у лютому 2023 року серед українських ІТ-спеціалістів та тих, хто шукає свою першу роботу в ІТ-індустрії, 16 % працівників були звільнені з проектів або компаній після 24 лютого 2022 року. Водночас 38 % українських ІТ-фахівців вважають, що кількість робочих місць в ІТ-індустрії зменшиться у 2023 році. Ситуація з працевлаштуванням однакова як для професіоналів в Україні, так і для тих, хто емігрував за кордон. 384 %, які зберегли свої робочі місця, 40 % були змушені шукати нові компанії або проекти у 2022 році як в Україні, так і за кордоном, тоді як решта 60 % продовжили працювати у своїх компаніях або проектах після початку повномасштабного вторгнення. Безробіття торкнулося фахівців усіх рівнів в Україні, але українські ІТ-фахівці середньої та нижчої ланки найчастіше втрачали роботу за кордоном [38].

55 % респондентів, які працюють в Україні, та 48 % тих, хто працює за кордоном, вважають, що зараз важко або дуже важко

знайти роботу. Незважаючи на труднощі з працевлаштуванням, 74 % респондентів переконані, що ІТ-сектор не втратить своєї привабливості для новачків навіть у 2023 році, а кількість бажаючих розпочати кар'єру в цій сфері зростатиме. Таку думку найчастіше висловлюють ті, хто шукає свою першу роботу в ІТ-секторі, стажери та фахівці-початківці (близько 80 %).

За даними Djinni, анонімного сайту з пошуку роботи для ІТ-спеціалістів в Україні, з березня цього року, у перші місяці 2022 та 2023 років найм ІТ-спеціалістів змінив тенденцію до зниження на позитивну. На сайті ggs.ua зазначено, що станом на червень цього року на ринку праці вакансії для ІТ-спеціалістів були розміщені на За даними сайту ggs.ua, станом на червень цього року на ІТ-спеціалістів припадало 12,5 % усіх вакансій на ринку праці. Це майже такий самий відсоток, як і наприкінці 2021 року, і трохи вищий, ніж у січні 2022 року. Однак, незважаючи на високу частку ІТ-робочих місць у загальній кількості, їхня кількість у 4,8 рази більша, ніж у довоєнний період [39].

Війна змінила регіональну структуру ІТ-індустрії. До повномасштабного вторгнення найбільші ІТ-кластери були в Києві та Харкові. Однак через війну ці міста втратили свої позиції. У той час як Київ відновив свої позиції лідера ІТ-індустрії за кількістю робочих місць, Львів вже знаходиться на другому місці за кількістю робочих місць. З початку війни кількість ІТ-фахівців, які працюють у Львові, зросла більш ніж утричі. В основному це пов'язано з внутрішнім переміщенням ІТ-компаній у західні регіони України [40; 41].

З огляду на важливість та перспективність ІТ-індустрії в сучасній економіці України в цілому та її вагомість у забезпеченні продуктивної зайнятості, завдання щодо створення сприятливих умов для її поступального розвитку та зміцнення конкурентоспроможності залишаються пріоритетними. Ураховуючи сучасні виклики глобального та локального характеру, реалізація зазначених завдань перебуває в площині гнучкості нормативно-правового регулювання, зокрема:

- застосування фінансово-економічних та організаційних механізмів сприяння активному функціонуванню сектору, вжиття регуляторних заходів у сфері трудових відносин;

- виваженої кадрової політики, спрямованої на вирішення питань щодо створення механізмів виявлення та вирішення кадрових проблем ІТ-галузі, а саме: визначення відповідності рівня кваліфікації випускників сучасним потребам індустрії, підвищення інтересу молоді до ІТ-спеціальностей і вдосконалення процесу підготовки фахівців у сфері ІТ [42].

Стратегічними орієнтирами державної регуляторної політики розвитку ІТ-індустрії є створення сприятливого інвестиційного клімату, розробка адекватної вимогам часу нормативно-правової бази та формування ефективної політики, спрямованої на посилення конкурентоспроможності сектору, створення сектору підготовки кадрів, що відповідає сучасним вимогам, розвиток м'яких навичок (особливого значення набувають навички критичного мислення, навички самоорганізації, робота в команді, клієнто-орієнтований підхід до роботи та комунікативні навички), у тому числі навчання, що враховує вимоги ІТ-сектору,

Незважаючи на поточну геополітичну ситуацію, макроекономічні виклики, кризи та інфляцію, європейські компанії продовжують збільшувати свої витрати на ІТ. Про це йдеться в дослідженні компанії Computer Economics, що входить до складу Avasant Research, опублікованому на початку вересня 2023 року [43].

Автори звіту зазначають, що європейські компанії та організації стикаються з уповільненням економічного зростання в регіоні. Ця ситуація посилюється перебоями в ланцюжках поставок. Очікувалося, що більше компаній переглянуть свої ІТ-бюджети в бік зменшення, щоб підготуватися до рецесії. Однак реальність така, що компанії здебільшого не зменшили свої інвестиції в цю сферу.

Зміна операційного бюджету ІТ-сектору 2020–2023 рр. порівняно з попередніми роками (рис. 4.5) [44].

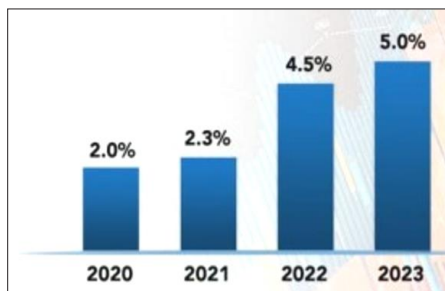


Рисунок 4.5 – Зміна операційного бюджету ІТ-сектору порівняно з попередніми роками

Джерело: складено на основі [44]

Регулярні опитування Computer Economics збирають дані про те, які фактори учасники ринку вважають найважливішими при плануванні своїх ІТ-витрат: скорочення витрат чи покращення обслуговування клієнтів [45].

У 2022 році близько 65% ІТ-директорів України заявили, що покращення рівня обслуговування «важливіше» або «набагато важливіше», ніж скорочення витрат. Лише 7% сказали, що нададуть пріоритет скороченню витрат; у 2023 році ситуація кардинально змінилася – 36% та 25% відповідно. Очевидно, що керівники ІТ-сектору вимагають приділяти більше уваги управлінню витратами.

За словами дослідників, під час попередніх рецесій ІТ-компанії зазвичай скорочували бюджети або призупиняли розвиток певних проєктів. Водночас, збільшення кількості ІТ-персоналу зазвичай не було проблемою.

Тому той факт, що європейські ІТ-бюджети та зайнятість українців у 2023 році зростають здоровими темпами, свідчить про триваючу цифрову трансформацію компаній та важливість використання новітніх технологій.

Основними перевагами ринку Центральна та Східна Європа (ЦСЕ) є його розмір та компетентні фахівці, які підтримують клієнтів у Європі, Ізраїлі та арабських країнах. До недоліків можна віднести незручний графік роботи для клієнтів з США.

Польський ІТ-ринок представлений центрами розробки глобальних компаній, таких як Google, Amazon і Facebook, і багато польських фахівців прагнуть працювати в компаніях, що є додатковим. Це створює додатковий виклик. Водночас польський ІТ-ринок є більшим за український, залучаючи понад 400 000 професіоналів. Зокрема, станом на початок 2022 року в Україні працює майже 300 000 ІТ-фахівців.

У Румунії ця цифра становить близько 120 000, а в Болгарії – 80 000. Однак ці ринки продовжують зростати, і лише в Болгарії до 2024 року на ринку буде близько 112 000 спеціалістів. Основним викликом для українських компаній у цих країнах є розвиток своїх брендів та залучення нових талантів [46].

SoftServe підкреслює переваги румунського ринку, який має велику кількість висококваліфікованих спеціалістів вищої ланки.

«Країна дуже близька до України як географічно, так і духовно. Якщо порівнювати Румунію та Україну, то рівень ІТ-спеціалістів в обох країнах можна оцінити як дуже високий. У Румунії розташовано багато міжнародних компаній, таких як Apple, Facebook, Booking, Siemens та CSS Corporation. Загалом, кількість компаній в Румунії набагато більша, ніж в Україні. Тому для фахівців існує багато можливостей кар'єрного росту, що також впливає на їхній професійний рівень: за даними Hacker Rank, Румунія входить до топ-20 країн з найкращими програмістами у світі. Наприклад, Україна випереджає Румунію у цьому рейтингу (Україна – 11 місце, а Румунія – 20), але обидві країни входять до топ-20, що є ще однією спільною рисою», – говорить Володимир Семенишин, президент SoftServe у регіоні EMEA. Володимир Семенишин, президент SoftServe у регіоні EMEA.

Оскільки деякі з найбільших світових компаній входять до списку FAANG (Facebook, Amazon, Apple, Netflix та Google), ситуація з пошуком професіоналів є більш напруженою, ніж в Україні. Це пов'язано з тим, що багато східноєвропейських країн набагато менші за Україну, і, відповідно, мають менший пул талантів для ІТ-індустрії.

Ще однією особливістю східноєвропейських країн є те, що ІТ-спеціалісти вже після закінчення навчання очікують на значно вищу винагороду. Тому почати роботу на посаді молодшого спеціаліста в Європі дорожче, ніж в Україні.

Водночас зарплати для ІТ-спеціалістів у регіоні все ще дещо нижчі, ніж у Західній Європі та США, тому східноєвропейському регіону є сенс виходити на ці ринки, які вважаються «прибережними» для замовників.

Володимир Чільва, керуючий партнер та співзасновник Sigma Software Group, також прокоментував цю подію:

«Сьогодні розвиток нашої компанії в цих країнах значною мірою відбувається завдяки українцям, які мігрували до Східної Європи. Я думаю, що всі українські сервісні компанії так чи інакше почали виходити на ці ринки, особливо з початком війни. Що стосується цінності, яку українські сервісні компанії приносять на ці ринки, то, на мою думку, найбільшою перевагою є те, що місцеві фахівці приводять клієнтів, які раніше не мали можливості з ними працювати. Це глобальні компанії, продуктові компанії та інноваційні стартапи, які не мають офісу у Східній Європі».

Для Intellias створення ІТ-хабу в Загребі, Хорватія, є важливим кроком на шляху до розширення своєї діяльності в Європі, оскільки він приваблюватиме фахівців з усієї Південної Європи та Балканського регіону.

«Хорватія близька нам у культурному плані, і деякі з наших інженерів в Interias зацікавлені в переїзді до цієї країни», – кажуть у компанії. Обираючи країну для відкриття нового офісу, ми брали до уваги рівень розвитку ІТ-спільноти, кількість інженерів, умови життя та праці, а також сприятливі умови для розвитку бізнесу. Хорватія має все це: близько 35 000 ІТ-спеціалістів та 5700 ІТ-компаній – на піку епідемії COVID-19 експорт ІТ-продуктів та послуг Хорватії становив 4 % її валового внутрішнього продукту (ВВП). Ми очікуємо, що ця цифра збільшиться в найближчі роки».

Компанія також ділиться досвідом відкриття офісу в столиці Болгарії Софії, головному ІТ-хабі країни з 600 ІТ-компаніями.

«Болгарія має добре розвинений ІТ-сектор, оскільки експорт ІТ-продукції становить майже 8 % ВВП країни. Деякі з наших інженерів зацікавлені в переїзді до Болгарії через хороше бізнес-середовище, комфортні умови життя та праці. Країна також цікава для потенційних клієнтів. Це пов'язано з тим, що багато компаній у Західній Європі, у добре відомому нам регіоні DACH, а також у Великобританії базуються саме в цій країні. Тож, відкривши офіс у Софії, ми зможемо продовжувати рости і ставати більш глобальними», – пояснює Інтеріас.

Загалом, болгарська ІТ-індустрія має високий потенціал для зростання: за даними щорічного галузевого звіту AIBEST, до 2020 року 77 000 ІТ-спеціалістів матимуть повну зайнятість у Болгарії. Експерти прогнозують, що до 2024 року ця цифра зросте до 112 000. Крім того, щороку на національному ринку праці з'являється понад 6500 нових випускників технічних спеціальностей. Близько 90 % найбільш кваліфікованих болгарських ІТ-фахівців живуть і працюють у Софії [47].

За словами Чикурума, багато українських компаній планували експансію на Захід. Однак початок війни прискорив цей процес і змусив їх робити більш рішучі кроки щодо відкриття офісів у Східній Європі. Місцеві фахівці зацікавлені в роботі над міжнародними проектами, а компанії – у можливості пришвидшити працевлаштування та зменшити ризики, притаманні сьогодиньшому українському ринку.

«У нас вже деякий час працює офіс у Польщі, а зараз ми відкриваємо новий офіс у Болгарії. Він також ґрунтується на успішному придбанні минулого року компанії CN Group, яка має досвід роботи з місцевими фахівцями в Чехії, Словаччині та Румунії. Це дозволяє нам розширювати нашу команду та залучати нові таланти навіть у ці складні часи.

Крім того, українцям комфортно працювати і жити в країнах Східної Європи. Це пов'язано з тим, що культура та соціальні

норми схожі. Освіта тут хороша, а витрати, необхідні для гідного рівня життя, можна утримувати на значно нижчому рівні, ніж у Західній Європі чи США. При цьому держава активно інвестує в ІТ-сектор і всіляко підтримує його зростання. Таким чином, є можливості як для особистого зростання кожного працівника, так і для компанії в цілому», – пояснює Cíklum – Чіклум [48].

Innovcs також має амбітні плани на Польщу та східноєвропейський регіон. Для компанії розвиток на нових ринках відбувається за допомогою місцевих експертів, які добре знайомі з цими ринками. Наразі компанія веде переговори з Польською ІТ Асоціацією щодо формування багатонаціональної команди.

«Багато з найталановитіших розробників програмного забезпечення походять з країн Східної Європи, таких як Польща та Румунія, тому Innovcs зосереджується на цих ринках для пошуку нових ІТ-талентів. Ми радо запрошуємо українських інженерів-програмістів, які зацікавлені приєднатися до наших віддалених команд та працювати в наших R&D майданчиках у Східній Європі – незабаром Innovcs відкриє новий хаб у Кракові», – коментує Марина Мілютіна, регіональний менеджер Innovcs у Польщі.

Всі вищезгадані компанії заявили, що будуть збільшувати свою присутність на східноєвропейському ІТ-ринку.

До переваг можна віднести прямий доступ до клієнтів з ЄС, оскільки європейський ринок іноді шукає компанії в межах ЄС, а фахівці ментально ближчі до західних замовників.

Середня заробітна плата інженерів-програмістів у країнах Східної Європи, таких як Польща, Румунія та Україна, становить від 22 000 до 30 000 доларів США на рік [49].

Світові цифрові тренди передбачають розвиток сфери Інтернету речей (IoT); цифрову трансформацію як окремих підприємств, так і всієї галузі в цілому; впровадження економіки спільного використання; віртуалізацію систем фізичної ІТ-інфраструктури; штучного інтелекту; цифрових платформ.

Областями цифрової трансформації є:

- функції: маркетинг, експлуатація, управління персоналом, менеджмент, обслуговування клієнтів тощо;
- бізнес-процес: один або більше взаємопов'язаних операцій, дій і наборів для досягнення певної бізнес-мети;
- бізнес-модель: від ринкового підходу та ціннісної пропозиції до того, як заробляти гроші, як працює ваш бізнес, як використовувати нові джерела доходу та підходи для розвитку вашого основного бізнесу. Багато компаній сьогодні повністю не змінюють принципи функціонування бізнесу і діють за правилами – наприклад, служби таксі теж мають свій автопарк, співробітників, диспетчерів;
- бізнес-екосистема: мережа партнерів та зацікавлених сторін, а також контекстуальні фактори, що впливають на бізнес, такі як регулювання, економічні пріоритети та еволюція;
- бізнес-активи: основна увага приділяється як традиційним активам, так і номінальним «матеріальним» активам, таким як інформація та клієнти;
- організаційна культура: повинні бути чіткі, свідомі цілі, орієнтовані на споживача, які досягаються шляхом придбання базових компетенцій у всіх сферах, таких як цифрова зрілість, лідерство та база знань працівників;
- навколишнє середовище: клієнти, співробітники, партнери: орієнтація на споживача, користувальницький досвід, розширення прав і можливостей співробітників, нові моделі робочих місць, зміни в динаміці роботи партнерів по каналах тощо [50; 51].

Перехід від оптимізації до цифрової економіки часто згадується як відповідь на вимоги різних споживачів оптимізувати свою взаємодію зі споживачами, більш швидко і повно задовольняти їхні потреби, формувати базу даних інформації про клієнтів і обробляти її. Часто такі зміни поглиблюються, залучаючи до процесу трансформації бізнес-процеси, організаційні структури тощо.

Для того щоб впровадити ефективний процес оцифрування (не кажучи вже про трансформацію, яка носить глибокий характер і вимагає більше уваги, зусиль і ресурсів), необхідно спочатку сформулювати цілі, чітко поставити і зрозуміти завдання, проаналізувати поточну ситуацію. Це значно скорочує діапазон областей, в які можуть бути внесені зміни, дозволяючи вам визначитися з технологією. Після цього можна буде ставити цілі (оскільки трансформація не відбудеться через трансформацію), будувати стратегії, дорожні карти і вибирати Інформаційні технології (рис. 4.6) [52; 53].

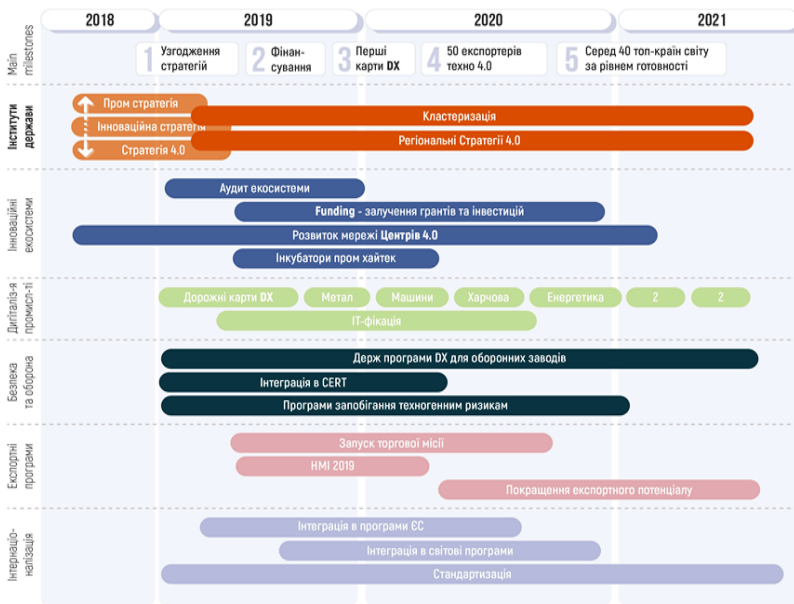


Рисунок 4.6 – Дорожня карта розвитку 4,0 до 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [52; 53]

Впровадження нових технологій передбачає не лише вартість самих технологій, а й навчання персоналу (або впровадження нових технологій) та їх обслуговування (рис. 4.7). Саме впровадження навчання персоналу разом із використанням інноваційних технологій забезпечить розвиток Індустрії 4.0 [54; 55].



Рисунок 4.7 – Класичні технології 3,0 +

Джерело: складено автором на основі [54; 55]

У технології Індустрії 4.0 Інтернет речей (Internet of Things по-англійськи, IoT) використовується для обміну інформацією не тільки між людьми, але і між різними «речами» – машинами, пристроями, датчиками тощо [56; 57]. Її використовує не тільки бізнес, люди оточені об'єктами для взаємодії (інтелектуальні пристрої, автомобілі, Смартфони, системи «розумного будинку»). У бізнесі ця технологія дозволяє взаємодіяти різних пристроїв, навантажень, щоб взаємодіяти. Принципи переходу на Індустрію 4.0 (рис. 4.8).

Великі дані (англ. Big data), величезний обсяг інформації, накопичений в результаті «оцифрування» фізичного світу, може бути ефективно оброблений тільки комп'ютерами (і, можливо, квантовими в майбутньому), що використовують технології хмарних обчислень і штучного інтелекту [58]. Відмінною особливістю, яка відрізняє big data від простих масивів важливої інформації, є наявність неструктурованих даних, тобто даних, які відображаються в текстовому форматі, форматі зображень, запису голосу тощо.

Кіберфізична система. Це те, що називається гібридними технологіями та фізичними процесами, такими як інтелектуальне



Рисунок 4.8 – Принципи переходу економіки на Індустрію 4.0
Джерело: складено автором на основі [56; 57]

виробництво. Основна ідея кіберфізичних систем-максимальна автоматизація, часткове або повне виключення людини з виробничих і бізнес-процесів.

Цифровий двійник (англ. Digitaltwin) – програмний аналог фізичного пристрою, що імітує внутрішні процеси, технічні характеристики і поведінку реального об’єкта під впливом перешкод або навколишнього середовища [59]. Ця технологія дозволяє формувати «двійника» для матеріальних виробів, а також «двійника» для виробництва, складу за рахунок взаємодії сенсорних систем, датчиків, здатних передавати інформацію на обчислювальні пристрої і імітувати їх функції, відстежуючи можливі відхилення в заданих параметрах. Ви можете зробити це, натиснувши на кнопку нижче.

Доповнена реальність (AR) – це технологія, яка доповнює реальний світ, додаючи сенсорні дані. Незважаючи на назву, ці технології дозволяють переносити віртуальні дані в реальний

світ і видаляти з нього об'єкти. Можливості доповненої реальності обмежені тільки можливостями пристроїв і програм. Доповнена реальність додає елементи цифрового світу в реальний світ. Доповнена реальність блокує реальний світ і занурює користувачів у цифровий Всесвіт [60]. Використання таких технологій можливо не тільки в сфері розваг, але і, наприклад, в будівництві, моделюванні, медицині, освіті.

Блокчейн – це єдиний ресурс, який використовуючи децентралізацію та криптографічні хеші, робить історію будь-якого цифрового активу незмінною та прозорою [61].

Серед перешкод, з якими стикаються українські фахівці, – брак знань іноземних мов та навичок презентації (порівняно з польськими розробниками).

Однак українці орієнтовані на результат і легко беруть на себе відповідальність, що призводить до успіху та гнучкості в роботі. Водночас українські розробники часто мають порушений баланс між роботою та особистим життям, рідко працюють вночі та мають дещо повільніший темп життя, на відміну від своїх колег із сусідніх країн, які цінують стабільність.

Цифровізація країни має бути інклюзивною (повний і всеосяжний перехід на цифрові технології), а не точковою (покращення якості окремих систем і сфер життя країни). Так можна досягти найбільшого позитивного ефекту для економіки та населення. Зменшення частки традиційної економіки та збільшення цифрової може збільшити валовий внутрішній продукт на 20 % за п'ять років та підвищити рентабельність інвестицій у цифрову трансформацію до 500 %, як показує світовий досвід. При цьому цифрові ініціативи мають охоплювати всі сфери людського життя – від Індустрії 4.0, Інтернету речей та «розумних» заводів до впровадження блокчейну в державних установах.

Усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації потребуватиме об'єднання зусиль усіх секторів влади, бізнесу та громадськості.

Список використаних джерел

1. Strauss W., Howe N. The Fourth Turning: An American Prophecy – What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny. N. Y. : Broadway Books. 1997, 400 p.
2. Костенко Т. Теорія поколінь: чому ми різні і як почути один одного? 03.07.2017. URL: <https://www.ea.org.ua/2017/07/03/theory/>
3. Як зрозуміти покоління X, Y, Z, Альфа та побудувати з ними комунікацію? 29 листопада 2021. URL: <https://para.school/blog/marketing/kak-ponjat-pokolenija-x-y-z-alfa>
4. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://hvylya.net/uk/special-projects/177938-ukraina-2030e-kraina-z-rozvinutoju-cifrovoju-ekonomikoju>
5. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти / Центр Разумкова ; Видавництво «Заповіт». 2020, 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
6. Open Societe Justice Initiative. Article 19: Website. 2019. URL: <https://www.article19.org>
7. Іртищева І. О., Сєнкевич О. Ф. Цифрова трансформація регіонів України: об'єктивна необхідність, принципи цифрового розвитку та особливості регулювання. URL: https://re.gov.ua/re202001/re202001_014_IrtyshchevaIO,SenkevychOF.pdf
8. Riznyk N. M. Principles of digitization of the ukrainian economy. *Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України М. Г. Чумаченка ТНТУ імені Івана Пулюя (м. Тернопіль, 28 берез. 2019 р.). 2019. С. 70. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28232/2/IAYVSO_2019_Riznyk_N_M-Principles_of_digitization_70.pdf
9. Батракова Т. І., Линовецька В. Ю. Особливості та принципи цифрової економіки в Україні. *Економічні студії*. 2018. № 2 (20). С. 94–97. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623580.pdf>
10. Kryvoruchko O. S., Kraus N. M. The imperatives of formation and dominant of the development of digital economy in modern paradigmatic context. *Paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XIX st.*

[*Paradigm shifts in economic theory of XIX century*]. Zbirka dopovidei na III Mizhnarodnii naukovo-praktychnii konferentsii [Conference Proceedings of the International Economic Conference], KNU named by T. Shevchenko. Kyiv, Ukraine, 2017. P. 681–685.

11. Kraus N. M. Institutionalization of Innovative Economy: Global and National Trends. Thesis, Economic Theory and the History of Economic Thought, Knowledge. Kyiv, Ukraine, 2017.

12. Краус К. М., Краус Н. М., Голобородько О. П. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf

13. Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». Дата оновлення: 17.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

14. Чорна Т. Політика оцифрування та збереження цифрових даних. Версія 01.03 від 01 серпня 2017. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/83067fa7-425d-4293-8cc1-3c9a087359e2/content>

15. Цифрова адженда України – 2020. («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

16. Бонч-Бруєвич Г. Ф., Носенко Т. І. Організація та обробка електронної інформації : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 108 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7915/1/Bonch_Nosenko_OOEI.pdf

17. Програма «Національний кешбек» може додати чверть відсотка до зростання ВВП. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/08/23/718382/>

18. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 «Національна економічна стратегія» на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/604/13e/648/60413e6481b69340709542.doc>

19. План для Ukraine Facility на 2024–2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

20.Вергал К. Ю. Загрози та ризики цифрової трансформації економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4, Том 3. С. 294–297. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/03/2020-4t3-53.pdf>

21.Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030. Kabinet ministriv Ukrainy. Tsentr ekonomichnoho vidnovlennia, 2020. 416 s.

22.Shevchuk I. B., Deputat B. Ia., Tarasenko O. Ie. Tsyfrovizatsiia ta yii vplyv na ekonomiku Ukrainy: perevahy, vyklyky, zahrozy y ryzyky. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2019. Vyp. 47-2. S. 173–177. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/47_2_2019/34.pdf

23.Digital transformation of enterprises faces 4 challenges. URL: <https://ac.gov.ru/news/page/cifrovaatransformacia-predpriiatij-stalkivaetsa-s-4-vyzovami-25080>

24.Ekaterina Khusainova, Urazbahtina Liliya, Serkina Nina, Salixova Regina, Shackih Zoya. Threats to the economic security of a digital enterprise in the energy industry. *E3S Web of Conferences*. 2021. URL: https://www.e3s.conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/64/e3sconf_suse2021_01018

25.Селегейна Д. Актуальні проблеми управління економікою в умовах цифрової трансформації. *Політ. Сучасні проблеми науки* : XXII Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. Київ, 2022. С. 42–43. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/55140>

26.Samoilenko A. Osoblyvosti tsyfrovizatsii krain Yevropeiskoho Soiuzu v umovakh hlobalizatsii [Features of the European Union countries digitalization in the conditions of globalization]. *Visnyk ekonomicy – Herald of Economics*. 2021. 1. P. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.01.04>

27.International Digital Economy and Society Index 2020. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>

28.Digital Economy and Society Index (DESI 2020). Cyber Policy. URL: <https://cyberpolicy.nask.pl/indeks-gospodarki-cyfrowej-i-spoleczenstwa-cyfrowego.desi-2020>

29.ITU World Telecommunication. ICT Indicators database. URL: <http://www.itu.int/ict/statistics>

30. Головний результат саміту G7 для нас – буде більше ППО для наших міст – звернення Президента. URL: <https://www.president.gov.ua/news/golovnij-rezultat-samitu-g7-dlya-nas-bude-bilshe-ppo-dlya-na-91517>

31. Україна – одна із 14 країн, які ввійшли до govtech-інкубатору Європейського Союзу Govtech4all. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-odna-iz-14-krain-iaki-vviishly-do-govtech-inkubatoru-ievropeiskoho-soiuzu-govtech4all>

32. Seeds of Bravery – запуск проєкту – Ukrainian Startup Fund. URL: <https://usf.com.ua/seeds-of-bravery-project-launch/>

33. П'ять українських фінтех-стартапів отримують гранти в \$10 000 у межах програми Start Path Ukraine. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/pyat-ukrainskikh-fintekh-startapiv-otrimayut-granti-v-10-000-u-mezhakh-programi-start-path-ukraine>

34. Викладачі з українських університетів готові до нових викликів у сфері відкритих даних. URL: <https://brdo.com.ua/>

35. Мінфін презентував Матрицю Реформ, підготовлену Урядом України у співпраці зі Світовим банком. 20 лютого 2024 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-publikuie-prezentatsiiu-matrytsi-reform-pidhotovlenu-uriadom-ukrainy-u-spivpratsi-zi-svitovym-bankom>

36. На URC 2024 Уряд презентував Матрицю реформ, розроблену за участі Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-urc-2024-uryad-prezentuvav-matritsyu-reform-rozroblenu-za-uchasti-kiyivskoyi-shkoli-ekonomiki/>

37. Експорт ІТ-послуг на початку 2023 року знизився на 16 %. URL: <https://itukraine.org.ua/eksport-it-poslug-na-pochatku-2023-roku-znizivsya-na-16/>

38. У якій українській ІТ-компанії хочете працювати? Опитування DOU URL: <https://dou.ua/lenta/sitenews/employer-brand-research-survey-2024/>

39. «Повернення айтивців на схід є перспективою багатьох років». Як війна вплинула на ІТ у Харкові – думки представників галузі та економіста URL: <https://dou.ua/lenta/articles/how-the-war-affected-it-in-kharkiv/>

40. Олександр Кубраков. Розвиток української ІТ-індустрії. Аналітичний звіт. 2018. URL: https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf

41. Маруняк Є. О. Геопросторові дослідження і практика планування: Україна на тлі світових трендів. Київ : Фенікс, 2018. 336 с. URL: https://igu.org.ua/sites/default/files/igu-files/mono/MaruniakEO_0.pdf

42. Ринок праці ІТ-сектору в умовах війни: реалії та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viyny-realiyi-ta-perpektyvy>

43. Представник Асоціації “IT Ukraine” у США: «Після закінчення війни інвестувати в Україну буде не лише вигідно, підтримувати нас стане модно». URL: <https://mind.ua/publications/20270211-predstavnik-asociaciyi-it-ukraine-u-ssha-pislya-zakinchennya-vijni-investuvati-v-ukrayinu-bude-ne-lishe>

44. Transform your business financials. URL: https://www.prismatic.so/?utm_term=finance%20and%20accounting%20software&utm_campaign=AI+Search+K_biUPWcHbHfCi700CukF3v9t7nStxkpMusImGS8cu8i84UDAdP08aAkzGEALw_wcB

45. Ткачук В. О., Обіход С. В., Свінцицька О. М. Інформаційні технології в креативній економіці : навч. посіб. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2022. 260 с. URL: https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/336324/mod_resource/content/1/%D0%9D%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20IT.pdf

46. Як вести ІТ-бізнес за кордоном. URL: <https://special.ain.ua/amd-how-to-conduct-an-it-business-abroad/>

47. ІТ 2023: що насправді відбувається з вітчизняним ринком. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsa-z-vitciznanim-rinkom.html>

48. Всеєвропейське дослідження українців у Європі. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vse_vropeyske_dosl_dzhennya_ukra_nc_v_u_vrop.html

49. Середня заробітна плата в країнах ЄС. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/polshha/zarplata-v-polshhi.html>

50. Кеннеді Ден. Безжальний менеджмент та ефективність людських ресурсів. *Путівник багатства* / пер. з англ. Г. Мухамедшина. Харків : Вид-во : «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.

51. Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. С. 280–290. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/216367/216461>

52. Гриценко А. А. Цифровізація як сучасний тренд економічного та суспільного розвитку. 2019. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2018/31495/ZE_2019_188.pdf?sequence=

53. Härting R. C., Reichstein C., Jozinovic P. The potential value of digitization for business—insights from German-speaking experts. Informatik.Lecture Notes in Informatics (LNI). Gesellschaft für Informatik, Bonn. 2017. URL: <https://dl.gi.de/bitstream/handle/20.500.12116/3931/B21-5.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

54. Bloomberg J. Digitization, digitalization, and digital transformation: confuse them at your peril. Forbes. 29.04.2018. URL: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/#78e677fd2f2c>

55. Лісова Р. М. Цифрова трансформація та стратегічне управління бізнес-моделями. *Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку* : V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Дніпро, 23 квіт. 2020 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С.88–90.

56. Digital transformation: online guide to digital business transformation. URL: <https://www.i-scoop.eu/digital-transformation>

57. Індустрія 4.0. IT-Enterprise. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/industry-4>

58. Індустрія 4.0: Big Data, цифровізація та зростання економіки. URL: <https://habr.com/post/507822/>

59. Цифровий двійник (digital twin). IT-Enterprise. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/cifrovoj-dvojnik-digital-twin>

60. AR та VR як бренди почали їх використовувати? *Gwaramedia*. URL: <https://gwaramedia.com/ar-y-vr-yak-brendy-pochaly-yih-vykorystovuvaty>

61. Що таке блокчейн технологія: це не лише про криптовалюту. Futurenow. 2020. URL: <https://futurenow.com.ua/shho-take-blokchejn-tehnologiya-tse-ne-lyshe-pro-kryptovalyut>

РОЗДІЛ 5

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Огренич Юлія Олександрівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0294-1889>*

5.1. Теоретичні основи податкової політики підприємств

Формування ефективної податкової політики на рівні держави та суб'єктів господарювання є актуальним питанням, адже вона забезпечує ефективність функціонування, прозорість податкової системи, стабільність податкових надходжень до державного бюджету, сприяє економічному зростанню, а також гарантує соціально-економічну безпеку. В умовах змінності ринкового середовища, цифрової трансформації постає питання вдосконалення податкової політики, що вплине на ефективність податкової

системи, зниження рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання, автоматизацію процесів нарахування та сплати податків, а також сприятиме інноваційному розвитку, залученню інвестицій в економіку країни. Відповідно важливим питанням є дослідження впливу податкової політики на соціально-економічну безпеку економіки України та формування напрямів до її вдосконалення.

Серед науковців питання формування податкової політики, податкової системи, забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України та здійснення цифрової трансформації досліджували: Андрієнко К., Артюх О. [1]; Бехтер Л. А. [29]; Біленко О. В., Савченко С. О. [2]; Гельман В. М., Горбунова А. В. [33]; Гомон М. В. [3]; Грицюк Н. О. [4]; Дашко І. М. [29; 31; 32]; Жаріков А. Ю. [9]; Козачишина Т. О. [10]; Колеснік Я. В., Чорний В. О. [11]; Кононова О. Є., Шпатакова О. Л. [12]; Лоїк А., Ткачик Л. [13]; Маліков В. В., Абрамова О. С. [14]; Маслак О. О., Дорошкевич К. О., Вороновська М. М. [15]; Махначова Н. М., Семенюк І. Ю. [16]; Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. [17]; Нікітішин А. [18]; Огренич Ю. О. [19; 20; 31–35]; Покатаєва О. В., Давидков С. О. [22]; Ревенко О. В. [23]; Руденко Ю. М. [24]; Сідельникова Л. П. [25]; Скаско О., Могила І.-Л. [26]; Тидір Н. І. [27]; Тищенко О. М., Єніна-Березовська А. О. [28]; Череп А. В. [31–33]; Череп О. Г. [29; 32; 33]; Чугунов І., Макогон В. [30].

Поряд з цим, більш детального дослідження потребує аналіз сучасного стану податкової політики на рівні країни та підприємств, її впливу на соціально-економічну безпеку та визначення існуючих проблем, формування шляхів вдосконалення податкової політики.

Основним джерелом надходжень до державного та місцевого бюджетів є податки та збори. Саме вони формують податкові надходження та від ефективності, прозорості податкової системи залежить динаміка цих надходжень. В свою чергу, державна податкова політика визначає та забезпечує прозорість, стабільність

податкової системи, здійснює правове регулювання сплати податків і зборів, впливає на адміністрування податків. Відповідно податкова політика є інструментом соціально-економічного зростання країни, забезпечення соціально-економічної безпеки, адже впливає на рівень життя населення, рівень зайнятості, створення інвестиційного клімату, інноваційний розвиток підприємств, рівень податкового навантаження та податкового контролю. Тому важливим питанням є дослідження стану податкової політики на рівні країни та окремих суб'єктів господарювання.

Серед завдань податкової політики підприємства важливим є визначення напрямів оптимізації податкового навантаження шляхом розробки податкової стратегії, запровадження цифрових технологій, використання наявних податкових пільг відповідно до законодавства. Щодо завдань податкової політики на рівні країни, то слід відзначити: здійснення якісного податкового контролю та податкових перевірок; вдосконалення та прозорість податкової системи; дослідження та врахування міжнародного досвіду країн ЄС щодо формування податкової системи; ефективне адміністрування податків і зборів; стимулювання інноваційної діяльності та відновлення роботи підприємств; покращення інвестиційного клімату через вдосконалення податкового законодавства; покращення рівня життя та зайнятості населення. Враховуючи важливість податкової політики та податкової системи для забезпечення економічної стабільності України розглянемо підходи до визначення вказаних понять.

За даними Міністерства фінансів України державну податкову політику слід розглядати як «діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави» [8].

У роботі авторів Покатаєва О. В., Давидков С. О. зазначено, що податкова політика впливає на перерозподіл коштів, господарську діяльність підприємств, забезпечує наповнення бюджету

та економічне зростання, а також повинна враховувати вплив факторів та зміни, що відбуваються на міжнародному рівні [22, с. 17–20].

Автори Тищенко О. М., Єніна-Березовська А. О. запропонували поділ податкової політики на чотири види, а саме: активна (визначення способів мінімізації обсягу сплати податків, випадки ухилення від сплати податків, що призводить до зменшення відрахувань до бюджету); пасивна (недотримання термінів сплати податків, відсутність механізмів здійснення планування податків на підприємстві); відповідальна (дотримання діючого податкового законодавства, сплата податків і зборів своєчасно, у повному обсязі); агресивна (порушення чинного законодавства, зменшення сум податкових платежів, що призводить до притягнення до відповідальності). Також під податковою політикою підприємства визначено його поведінку щодо сплати податків, здійснення планування податкових платежів, дотримання податкового законодавства [28, с. 33–39].

У роботі Руденко Ю. М. розглянуто сутність поняття податкова політика держави та його визначено, як: «система правових, економічних і організаційно-контрольних заходів органів публічної влади щодо встановлення і стягнення податків і податкових платежів із метою формування фінансової бази держави для подальшого виконання покладених на неї завдань і функцій, стимулювання соціально-економічного розвитку, забезпечення національної безпеки, надання суспільних послуг населенню, які виробляються та корегуються на основі взаємодії державної влади й інститутів громадянського суспільства та реалізуються за допомогою податкової системи країни» [24, с. 98].

Також слід відзначити підхід вчених Кононова О. Є., Шпатакова О. Л., які вважали, що податкова політика держави є сукупністю заходів, які визначаються органами державної влади в аспекті здійснення оподаткування суб'єктів господарювання, вдосконалення податкового законодавства, податкової

системи та повинна охоплювати податкову стратегію і тактику [12, с. 189].

Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. вважали, що податкова політика є набором заходів у сфері оподаткування, які здійснюються державою з метою стабільності надходження податків до державного і місцевого бюджету, що забезпечить соціально-економічний розвиток країни [17, с. 350–352].

Біленко О. В., Савченко С. О. дослідили підходи до визначення поняття механізм податкової політики. Зокрема, вчені ототожнювали механізм податкової політики з системою, яка повинна охоплювати перелік елементів, що дозволить здійснювати вплив на податкову політику та регулювати відносини між державою і платниками податків [2]. Слід погодитися, що механізм відіграє важливу роль у реалізації податкової політики на рівні підприємств.

Вагомим є дослідження авторів Лоїк А., Ткачик Л., які розглянули поняття ефективність податкової політики держави та під ним розуміють ефективний набір інструментів, впровадження яких дозволить забезпечити якість податкової політики, що відобразиться у зростанні показників економіки [13, с. 84–90].

У роботі Гомон М. В. зазначено кардинально інший підхід до трактування поняття податкова політика, яку розглянуто як сукупність інструментів, важелів впливу на платників, набір напрямів розвитку податкової системи країни [3, с. 674]. Отже, податкова політика є не лише інструментом соціально-економічного зростання країни, але й напрямом розвитку податкової системи.

Слід підсумувати, що податкова політика відіграє вагоме значення у забезпеченні стабільності економіки, зростанні рівня соціально-економічної безпеки країни, впливає на показники функціонування підприємств, рівень їх конкурентоспроможності та потребує вдосконалення через врахування міжнародного досвіду, змін світової економіки. Податкову політику підприємства слід ототожнювати з їхнім обов'язком сплачувати

податки у встановлені терміни та до відповідного бюджету. Отже, податкова політика має безпосередній вплив на розвиток податкової системи, соціальну сферу, економічне зростання, стан соціально-економічної безпеки, а також її реалізація може забезпечити позитивний вплив на розвиток підприємств, активізацію інноваційної діяльності, залучення інвестицій.

Водночас, слід зупинитися на визначенні поняття податкової системи відповідно до Податкового кодексу України: «сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому порядку» [21]. Враховуючи означене слід відзначити, що до загальнодержавних податків в Україні віднесено: «податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито» [21]. В свою чергу, місцевими податками і зборами в Україні є: податок на майно, єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [21]. Саме зазначені податки і збори формують податкові надходження до державного і місцевого бюджету, що забезпечує виконання завдань органами державної влади, соціальний та економічний розвиток.

Далі розглянемо функції податкової політики, а саме: фіскальна (полягає у забезпеченні надходжень до державного та місцевого бюджету); контролююча (податковий контроль за нахождением податків, що здійснюється контролюючими органами); стимулююча (вдосконалення податкової системи та запровадження податкових пільг для платників податків).

Щодо принципів податкової політики, то слід дотримуватися тих, які виділені у Податковому кодексі України та відносяться до принципів побудови податкового законодавства, а саме: фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід; рівність [21]. Також до принципів податкової політики слід додатково віднести: економічна обґрунтованість; економічна ефективність;

законність; єдності стратегії і тактики; гнучкості; відкритості; інтеграційності; альтернативності; простота і прозорість; передбачуваність; прогресивність; адекватність [3, с. 674–676; 18, с. 133; 26, с. 89]. Дотримання вказаних принципів дозволить підвищити ефективність податкової політики.

Проведено дослідження моделей податкової політики та розглянуто підхід авторів Скаско О., Могила І.-Л., які виокремили шість моделей, а саме: податкові вільні зони; регресивне оподаткування; змішані податки; прогресивне оподаткування; податкові пільги; плоске оподаткування [26, с. 92]. Особливість вказаних моделей податкової політики полягає в функціонуванні різних податкових систем, поєднанні різних наборів податків в залежності від соціальних та економічних цілей держави.

У роботі Тидір Н. І. розглянуто моделі податкової політики, зокрема: мінімальні податки; максимальні податки; розумні податки; ліберальна; планово-адміністративна економіка; прискорене зростання; ліберально-обмежена; соціально-навантажена [27, с. 56–60]. Кожна з розглянутих моделей має переваги та недоліки, адаптована та впроваджена у відповідній країні.

За сучасних умов немає єдиної ефективної моделі податкової політики, реалізація якої б дозволила досягти цілей, забезпечити прозорість податкової системи, стрімке економічне зростання. Тому доцільним є поєднання різних моделей, що дозволить врахувати особливості країни, інтереси громадян, держави, підприємств, визначити оптимальний варіант для розвитку податкової системи.

За результатами проведеного дослідження визначення поняття «податкова політика», її функцій, принципів, моделей податкової політики слід відзначити, що вона є важливим інструментом розвитку податкової системи, економічного зростання країни, забезпечення соціально-економічної безпеки.

5.2. Аналіз стану податкової політики в Україні та на підприємствах

Враховуючи важливість податкової політики та її вплив на формування податкової системи доцільно проаналізувати стан податкової системи, дослідити вплив податкової політики на діяльність підприємств, тобто рівень податкового навантаження, а також на показники функціонування, рівень конкурентоспроможності впродовж останніх років.

Стан податкової системи відображається через динаміку податкових надходжень, які впродовж останніх років мають змінну тенденцію. Зокрема, за 2022–2023 рр. спостерігаються зміни за питомою вагою податкових надходжень до Зведеного бюджету України та маємо за 2023 р. порівняно з 2022 р. таку динаміку (рис. 5.1): питома вага податкових надходжень

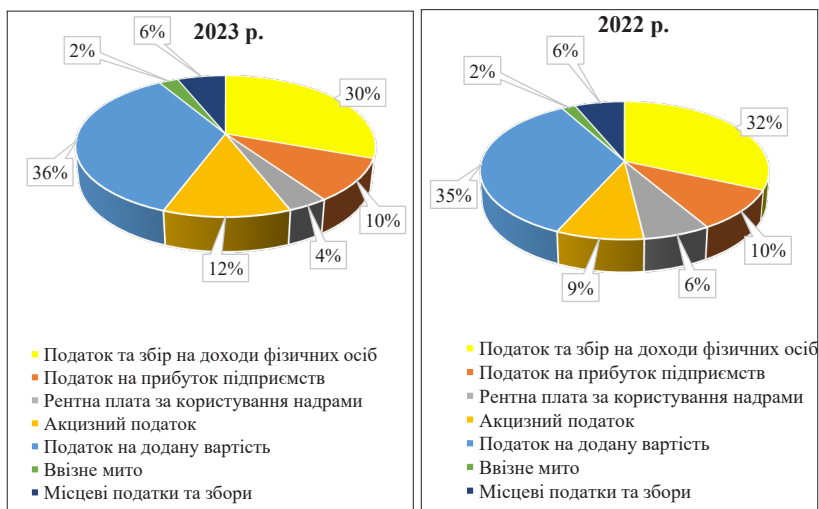


Рисунок 5.1 – Питома вага податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2022–2023 рр. (%)

Джерело: складено на основі [7]

скоротилася на 8,4 %; питома вага податку та збору на доходи фізичних осіб зменшилася на 3,2 %; питома вага податку на прибуток підприємств скоротилася на 0,8 %; питома вага рентної плати за користування надрами зменшилася на 2,1 %; питома вага акцизного податку виросла на 0,9 %; питома вага податку на додану вартість скоротилася на 2,6 %; питома вага ввізного мита виросла на 0,2 %; питома вага місцевих податків та зборів скоротилася на 0,6 %. Слід відзначити, що найбільшу частку в структурі податкових надходжень протягом 2023 р. складають податок на доходи фізичних осіб (16 %), податок на додану вартість (18,7 %), податок на прибуток підприємств (5,1 %), акцизний податок (6,1 %) [7].

Також проаналізовано динаміку податкових надходжень впродовж 2019–2023 рр. та за 2023 р. порівняно з 2022 р. склалася така ситуація: податок на доходи фізичних осіб підвищився на 18 %; податок на прибуток підприємств виріс на 22 %; рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення скоротилася на 31,6 %; акцизний податок виріс на 64,4 %, що відбулося за рахунок підакцизних товарів, які ввозяться на територію України; податок на додану вартість підвищився на 24,4 %, що відбулося за рахунок зростання ПДВ з товарів, які ввозяться на територію України; ввізне мито виросло на 70 %; місцеві податки та збори підвищилися на 18,6 %, що відбулося за рахунок зростання надходжень податку на майно, єдиного податку. Протягом аналізованого періоду спостерігається зростання податкових надходжень до Зведеного бюджету у 2019–2021 рр., скорочення у 2022 р. та відновлення зростаючої тенденції у 2023 р. [7]. Слід підсумувати, що протягом 2023 р. відбулося покращення економічної ситуації в країні, що підтверджується динамікою податкових надходжень.

Щодо податкових надходжень за січень–травень 2024 р. порівняно з січнем–травнем 2023 р., то маємо зростання на 37,5 % та в структурі відбулися такі зміни: податок на доходи фізичних осіб виріс на 16 % та питома вага склала 16,9 %; податок

на прибуток підприємств виріс у 1,15 разів та питома вага склала 12,5 %; рентна плата зменшилася на 18,1 % і питома вага склала 1,8 %; акцизний податок підвищився на 18,2 % та питома вага склала 6,7 %; податок на додану вартість виріс на 46,9 % і питома вага склала 23,8 %; ввізне мито підвищилося на 37,8 % та питома вага склала 1,6 %; місцеві податки виросли на 22 % та питома вага склала 4 %. Отримані дані підтверджують, що протягом 2024 р. продовжується позитивна динаміка щодо надходження податків до бюджету, що забезпечує фінансування видаткової частини [7].

Вплив податкової політики на діяльність підприємств відображається в показнику динаміки податкового боргу, що є свідченням значного рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання та відповідно виникнення податкового зобов'язання. Зокрема, сума податкового боргу протягом 2020–2024 рр. має зростаючу тенденцію, адже сума підвищилася з 120 449,2 млн грн на 01.12.2020 р. до 149 917,5 млн грн на 01.06.2024 р. (рис. 5.2).

Також доцільно відзначити, що за 2023 р. порівняно з 2022 р. сума податкового боргу виросла на 4,4 %, за 01.06.2024 р. порівняно з кінцем 2023 р. відбулося зростання на 7,1 %. За показником



Рисунк 5.2 – Динаміка податкового боргу за 2020–01.06.2024 рр. (%)

Джерело: складено на основі [5]

списаної безнадійної заборгованості відбулися такі зміни: за 2023 р. порівняно з 2022 р. зростання у 6,25 рази; за 01.06.2024 р. порівняно з кінцем 2023 р. скорочення на 65,9 % [5]. Слід відзначити, що податкове навантаження для підприємств зростає, що підтверджує зростання податкового боргу та є негативною тенденцією.

Наявність податкового боргу обумовлює необхідність проведення перевірок органами Державної податкової служби та слід розглянути показники контрольно-перевірочної роботи Департаменту податкового аудиту за 2022 р. (січень–листопад), 2023 р. (січень–грудень), 2024 р. (січень–травень). Зокрема, протягом досліджуваного періоду найменше перевірок (результати яких узгоджено) для юридичних осіб припадає на 2022 р. (5550), далі відбулося зростання у 2023 р. (13 733) та 2024 р. (5540), що обумовлено змінами в Податковому кодексі України. За областями протягом досліджуваного періоду щодо кількості перевірок (результати яких узгоджено) для юридичних осіб спостерігається наступна динаміка: Дніпропетровська область – 323 перевірки у 2022 р., 846 у 2023 р., 247 у 2024 р.; Житомирська область – 153 перевірки у 2022 р., 405 у 2023 р., 154 у 2024 р.; Запорізька область – 96 перевірок у 2022 р., 383 у 2023 р., 119 у 2024 р.; Львівська область – 363 перевірки у 2022 р., 1239 у 2023 р., 468 у 2024 р.; Одеська область – 345 перевірок у 2022 р., 1227 у 2023 р., 596 у 2024 р.; Тернопільська область – 284 перевірки у 2022 р., 515 у 2023 р., 167 у 2024 р.; м. Київ – 1107 перевірок у 2022 р., 2391 у 2023 р., 1098 у 2024 р. Крім того, за розглянутий період було проведено планові та позапланові перевірки, які мали такі зміни: планові перевірки – за січень-травень 2024 р. порівняно з січнем-груднем 2023 р. відбулося зростання на 101,57 %; позапланові перевірки – за січень-травень 2024 р. порівняно з січнем-груднем 2023 р. відбулося скорочення на 65,06 % (рис. 5.3) [5].

Проаналізовані дані підтверджують, що відбулося зростання перевірок та переважають у структурі позапланові перевірки,

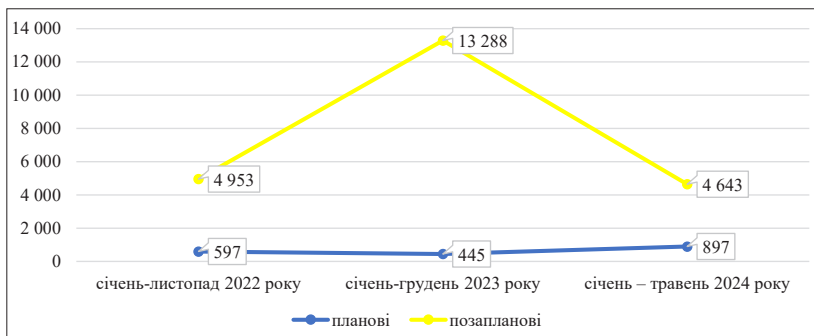


Рисунок 5.3 – Динаміка кількості перевірок (результати яких узгоджено) для юридичних осіб за 2022 р. (січень-листопад), 2023 р. (січень-грудень), 2024 р. (січень-травень)

Джерело: складено на основі [5]

що дозволяє відзначити ймовірність порушення платниками податків податкового законодавства.

Слід розглянути вплив податкової політики на показники функціонування підприємств, що відображається в динаміці показника чистого прибутку (збитку) на підприємствах України. Протягом досліджуваного періоду за січень-вересень 2020–2023 рр. спостерігається змінна динаміка, бо 2020 р. та 2022 р. були збитковими, але у 2021 р., 2023 р. отримано прибуток. Серед підприємств за видами економічної діяльності спостерігається наступна ситуація: сільське, лісове та рибне господарство – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 392,2 млн грн та у 2023 р. отримано прибуток на суму 248,7 млн грн; промисловість – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 134 712,8 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 87 963,3 млн грн; будівництво – протягом січня-вересня 2022–2023 рр. діяльність збиткова; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 15 158,6 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 69 618,9 млн грн; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – за січень-вересень 2022 р. отримано

збиток у розмірі – 4954,1 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 30 952,5 млн грн; тимчасове розміщування й організація харчування – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 4483,8 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 1254,2 млн грн; інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність – за січень-вересень 2022–2023 рр. отримано прибуток; операції з нерухомим майном – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 14 676,6 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 6667,7 млн грн; професійна, наукова та технічна діяльність – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 27 772,3 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток на суму 3710,3 млн грн; на підприємствах у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги за січень-вересень 2022–2023 рр. отримано прибуток; в освіті – за січень-вересень 2022 р. отримано прибуток 19,7 млн грн, у 2023 р. отримано збиток – 12,4 млн грн; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – за січень-вересень 2022 р. отримано збиток у розмірі – 1294,1 млн грн, у 2023 р. отримано прибуток 1965,1 млн грн [6]. Як підсумок, через зовнішні фактори та ситуацію в країні великі та середні підприємства отримали збиток у 2022 р. та у 2023 р. почали відновлювати діяльність, що вплинуло на зростання податкових надходжень до бюджету.

З метою дослідження ситуації щодо закриття та відкриття бізнесу в Україні розглянуто показник кількість діючих підприємств за 2010–2022 рр. (рис. 5.4).

Доцільно зауважити, що протягом 2013 р., 2017–2021 рр. відбулося зростання кількості діючих підприємств, але за 2022 р. у порівнянні з попереднім періодом скорочення становило 42 %. Крім того, серед підприємств за видами економічної діяльності за 2022 р. порівняно з попереднім періодом сільське, лісове та рибне господарство мало скорочення на 45 %; по промисловості відбулося скорочення на 26 %; будівництво – скорочення на 32 %; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – скорочення на 31 %; транспорт, складське

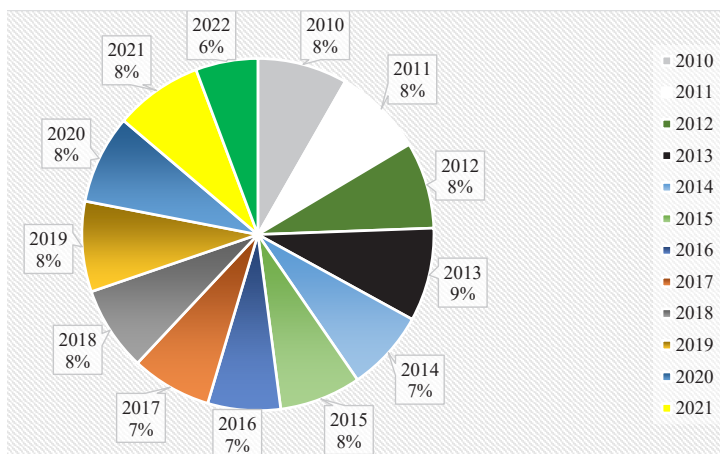


Рисунок 5.4 – Динаміка кількості діючих підприємств в Україні за 2010–2022 рр. (од.)

Джерело: складено на основі [6]

господарство, поштова та кур’єрська діяльність – зниження на 25%; тимчасове розміщування й організація харчування – зниження на 36%; інформація та телекомунікації – зниження на 28%; фінансова та страхова діяльність – скорочення на 24%; операції з нерухомим майном – зниження на 27%; професійна, наукова та технічна діяльність – зниження на 33%; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – скорочення на 29%; освіта – відбулося зниження на 31%; охорона здоров’я та надання соціальної допомоги – скорочення на 19%; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – зниження на 34% [6]. Проведене дослідження дозволяє відзначити, що через ситуацію в країні, зростаючий рівень податкового навантаження відбулося скорочення кількості підприємств протягом 2022 р.

Враховуючи дослідження показників динаміки податкових надходжень, податкового боргу, кількості перевірок податковими органами, чистого прибутку (збитку), кількості діючих підприємств встановлено, що протягом 2022 р. відбулося зростання податкового навантаження, закриття підприємств, зменшення

надходжень до бюджету та впродовж наступного періоду сформувалася тенденція до покращення, що дозволяє відзначити поступове вдосконалення податкової політики та відновлення соціально-економічних показників.

5.3. Вплив податкової політики на соціально-економічну безпеку країни

Важливим питанням є дослідження впливу податкової політики на соціально-економічну безпеку країни, що відображається в економічних показниках, рівні доходів населення, фінансуванні соціальних програм, залученні інвестицій та інноваційному розвитку.

Першочергово, досліджено стан соціального-економічного розвитку країни за такими показниками: середньомісячна номінальна заробітна плата одного працівника; заборгованість із виплати заробітної плати; вантажообіг; пасажирообіг; оборот роздрібної торгівлі; експорт товарів; імпорт товарів. Першим показником є середньомісячна номінальна заробітна плата одного працівника, яка впродовж 2019–2022 рр. стрімко зростала та за січень 2022 р. відносно грудня 2021 р. темп зростання становив 83,5 %. В свою чергу, відносно відхилення середньомісячної номінальної заробітної плати одного працівника за січень 2022 р. порівняно з 2021 р. становило 4,02 % та за 2021 р. порівняно з 2020 р. відбулося зростання на 20,9 %. За показником заборгованість із виплати заробітної плати відбулося зростання у 2021 р. порівняно з 2020 р. на 2,3 % та скорочення за січень 2022 р. порівняно з 2021 р. на 4,2 %. Щодо показників вантажообіг, пасажирообіг, то спостерігається скорочення за січень 2022 р. порівняно з 2021 р. на 92,17 % та відповідно на 92,04 %. Оборот роздрібної торгівлі мав підвищення за 2021 р. порівняно з 2020 р. на 19,21 %

та скорочення за січень 2022 р. порівняно з 2021 р. на 91,17 %. Схожу динаміку мали показники експорт товарів, імпорт товарів, які протягом 2021 р. порівняно з попереднім періодом підвищилися на 38,15 % і відповідно на 34,47 %, а також за січень 2022 р. відносно 2021 р. експорт виріс на 11,14 %, імпорт мав підвищення на 12,24 % [6]. В цілому, впродовж 2022 р. спостерігається погіршення показників соціально-економічного розвитку країни.

Ще одним важливим показником є доходи та витрати населення, які проаналізовано за 2013–2021 рр. в Україні (рис. 5.5). Загалом, протягом 2021 р. порівняно з 2020 р. по Україні відбулося зростання доходів на 20,23 %, наявних доходів населення на 19,49 %, витрат населення на 21,97 %. Впродовж 2021 р. порівняно з попереднім періодом найбільше зростання доходів населення спостерігається за областями України: Вінницька область – зростання на 19,01 %; Волинська область – підвищення на 20,54 %; Київська область – зростання на 23,75 %; Львівська область – підвищення на 21,96 %; Миколаївська область – ріст на 20,33 %; Одеська область – зростання на 20,81 %; Полтавська область – ріст на 20,40 %; Рівненська область – зростання на 19,25 %; Сумська область – підвищення на 20,32 %; Тернопільська область – зростання на 20,82 %; Харківська область – підвищення на 22,18 %; Херсонська область – ріст на 19,28 %; Хмельницька область – підвищення на 20,22 %; Черкаська область – підвищення на 22,03 %; Чернівецька область – ріст на 19,04 %; Чернігівська область – зростання на 19,16 %; м. Київ – підвищення на 22,74 %. Щодо показника наявний дохід населення, то впродовж 2021 р. порівняно з попереднім періодом найвище зростання спостерігається за областями: Вінницька область – 20,19 %; Волинська область – 20,26 %; Київська область – 23,53 %; Львівська область – 21,54 %; Миколаївська область – 20,91 %; Полтавська область – 19,98 %; Сумська область – 19,61 %; Тернопільська область – 19,97 %; Харківська область – 20,79 %; Черкаська область – 21,15 %; м. Київ – 23,12 %. Останнім показником є витрати населення

та за 2021 р. порівняно з 2020 р. найбільше зростання мали: Волинська область – 20,03 %; Дніпропетровська область – 25,41 %; Запорізька область – 24,41 %; Київська область – 29,72 %; Кіровоградська область – 20,35 %; Львівська область – 21,90 %; Одеська область – 26,25 %; м. Київ – 30,80 % [6].

Дані показники відображають незначне зростання та купівельну спроможність населення, а також фактор попиту на продукцію, послуги підприємств. З метою дослідження тенденції з доходами та витратами населення у 2022–2024 рр. розраховано їх прогнозне значення в Україні (рис. 5.5).

За отриманими прогнозними даними спостерігається зростання доходів населення за 2022 р. порівняно з 2021 р. на 2,65 %; за 2023 р. порівняно з 2021 р. на 11,56 %; за 2024 р. порівняно з 2021 р. на 20,46 %. Витрати населення в Україні також зростають та за 2022 р. порівняно з 2021 р. підвищення становило 2,79 %; за 2023 р. порівняно з 2021 р. на 11,85 %; за 2024 р. порівняно з 2021 р. на 20,91 %. Якщо порівняти доходи і витрати населення,

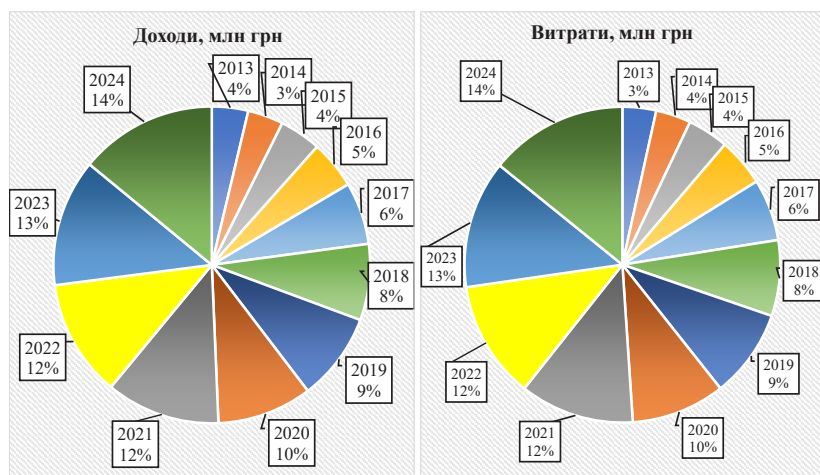


Рисунок 5.5 – Динаміка доходів та витрат населення по Україні за 2013–2021 рр., 2022–2024 рр. (прогноз) (млн грн)

Джерело: складено на основі [6]

то спостерігається переважання витрат над доходами у 2019 р., 2023–2024 рр., що відображає зниження купівельної спроможності, скорочення попиту, зниження рівня доходів населення та обумовлено зовнішніми чинниками. Подібна ситуація призведе до скорочення прибутковості підприємств та ймовірності зниження податкових відрахувань до бюджету у вигляді податку на прибуток підприємств.

Слід проаналізувати структуру видатків Зведеного бюджету України впродовж 2019–2023 рр., які стрімко зростають (рис. 5.6). Зокрема, основним джерелом фінансування видатків бюджету є податкові надходження. Протягом 2023 р. у порівнянні з попереднім періодом загальна сума видатків виросла на 45,9 % та у структурі видатків відбулися такі зміни: видатки на загальнодержавні функції зросли на 13,1 % та питома вага склала 2,2 %; видатки на обслуговування боргу підвищилися на 55,6 % (питома вага 5,6 %); видатки на оборону зросли на 83,5 % (питома вага 47,2 %); видатки на безпеку, громадський порядок зросли на 30,1 % (питома вага 13,3 %); видатки на економічну

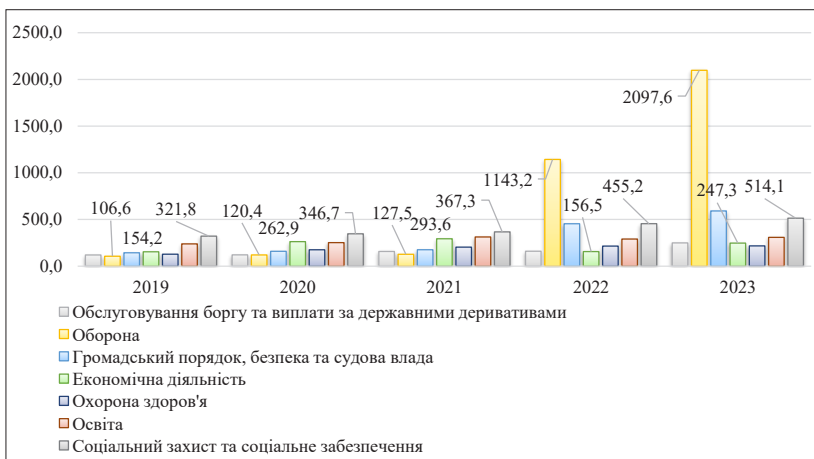


Рисунок 5.6 – Динаміка видатків Зведеного бюджету України за 2019–2023 рр. (млрд грн)

Джерело: складено на основі [7]

діяльність зросли на 58 % (питома вага 5,6 %); видатки на захист довкілля підвищилися на 22,4 % (питома вага склала 0,1 %); видатки на забезпечення житлово-комунального господарства підвищилися на 71 % (питома вага склала 1,6 %); видатки на охорону здоров'я виросли на 1 % (питома вага становила 4,9 %); видатки на духовний розвиток підвищилися на 14,2 % (питома вага становила 0,9 %); видатки на освіту виросли на 6,1 % (питома вага становила 6,9 %); видатки на соціальний захист підвищилися на 12,9 % (питома вага становила 11,6 %) [7]. Отже, видаткова частина постійно зростає, що вимагає відповідного зростання фінансування за рахунок податкових надходжень.

Розглянуто динаміку видатків на соціальний захист протягом 2021–2022 рр. та загальна сума видатків виросла на 8,3 %. У структурі видатків за 2022 р. у порівнянні з попереднім періодом слалася така ситуація: соціальний захист військово-службовців – зростання на 22 %; соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС – підвищення на 22 %; соціальний захист працівників державного управління – зростання на 22 %; по охороні здоров'я змін не відбулося; за соціальним захистом сімей відбулося скорочення на 1,9 %; по компенсації житлових витрат відбулося скорочення на 7,3 %; по соціальному захисту пенсіонерів підвищення на 9,8 %; по соціальному захисту в разі тимчасової втрати працездатності відбулося скорочення на 1,6 %; по соціальному захисту в разі професійної хвороби скорочення на 1,5 %; за соціальним захистом безробітних зниження на 7,3 %. Також проаналізовано видатки за декількома функціями і за 2022 р. порівняно з 2021 р.: допомога соціального захисту за функцією захворювання скоротилася на 0,2 %; допомога соціального захисту за функцією інвалідність підвищилася на 17,9 %; допомога соціального захисту за функцією похилий вік виросла на 13,2 %; допомога соціального захисту за функцією утриманці підвищилася на 13,7 %; допомога соціального захисту за функцією сім'я не змінилася; допомога соціального захисту за функціями безробіття та житло скоротилася на 7,3 %; допомога

соціального захисту за функцією соціальна ізоляція не змінилася [6]. Загалом, видатки на соціальне забезпечення населення зростають, що забезпечується підвищенням податкових надходжень, змінами в податковій системі.

Досліджено зміну показника індикатора очікувань щодо зайнятості працівників, який змінився з 88,2 % у VI кварталі 2022 р. до 99,1 % у II кварталі 2024 р. (рис. 5.7) [6].

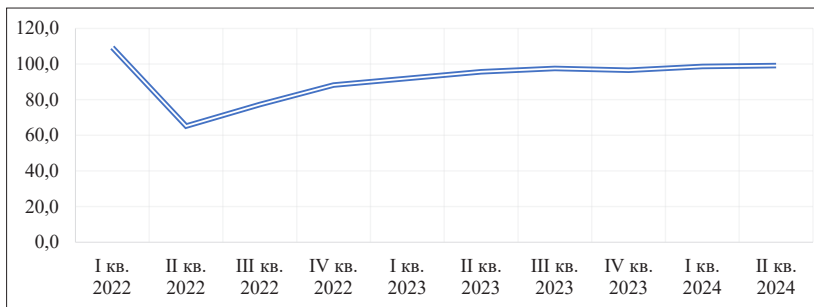


Рисунок 5.7 – Динаміка індикатора очікувань щодо зайнятості працівників (%)

Джерело: складено на основі [6]

Зростання наведеного показника дозволяє відзначити, що протягом 2023–2024 рр. очікується покращення та підвищення рівня зайнятості працівників, що відповідно забезпечить підприємства кваліфікованими кадрами та сприятиме нарощуванню показників діяльності, рентабельності, зростанню податкових надходжень до місцевого та державного бюджету.

Поряд із соціальним забезпеченням працівників важливу роль відіграє розвиток наукових досліджень за різними сферами та враховуючи динаміку витрат на наукові дослідження доцільно відзначити, що впродовж 2022 р. відбулося скорочення на 18 % та за 2023 р. порівняно з 2022 р. витрати зросли на 25 % (рис. 5.8).

Якщо розглянути структуру витрат на наукові дослідження, то за 2023 р. у порівнянні з 2022 р. зросли витрати на фундаментальні дослідження (8 %), прикладні дослідження (31 %),

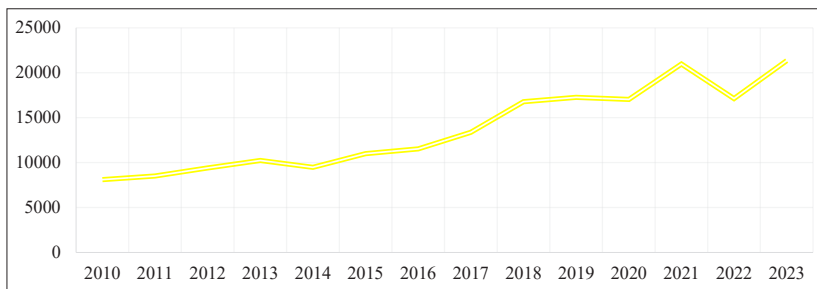


Рисунок 5.8 – Динаміка витрат на наукові дослідження
(млн грн)

Джерело: складено на основі [6]

науково-технічні розробки (29 %) [6]. Поряд з цим, частка витрат на наукові дослідження не перевищує 1 % у ВВП країни. Отже, існує потреба у збільшенні витрат на наукову сферу, інноваційну діяльність шляхом запровадження державних програм, залучення інвестицій.

Також розглянуто витрати на наукові дослідження на прикладі підприємств України і слід відзначити, що у 2021 р., 2023 р. відбулося зростання та у 2022 р. відбулося скорочення. Зокрема, по підприємствах України протягом 2023 р. витрати на наукові дослідження виросли на 24,7 % (зростання витрат на фундаментальні дослідження – 8,4 %, прикладні дослідження – 31 %, науково-технічні розробки – 29 %). За видами економічної діяльності протягом 2023 р. у порівнянні з попереднім періодом витрати на наукові дослідження мали такі зміни: сільське підприємство – зростання на 32,5 % (витрати на прикладні дослідження виросли на 45,4 %); переробна промисловість – зростання у 4,47 разів (відбулося за рахунок зростання витрат на науково-технічні розробки); професійна, наукова та технічна діяльність – скорочення на 3,8 % (витрати на фундаментальні дослідження виросли на 7,6 %, прикладні дослідження на 32 %, науково-технічні розробки скоротилися на 27 %); освіта – зростання на 9,2 % (витрати на фундаментальні

дослідження вирости на 24 %, прикладні дослідження на 4,6 %, науково-технічні розробки на 5,6 %); охорона здоров'я та соціальна допомога – скорочення на 2,7 % (витрати на прикладні дослідження скоротилися на 1,6 %); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – скорочення на 2,5 % (витрати на фундаментальні дослідження скоротилися на 9,9 %, прикладні дослідження вирости на 4,3 %) [6].

Впродовж 2023 р. у порівнянні з попереднім періодом у структурі витрат на наукові дослідження і розробки відбулося зростання за поточними витратами на 25,1 %, витратами на оплату праці на 30 %, капітальними витратами на 13,4 %, витратами на устаткування на 39,4 %. Проаналізовано джерела фінансування витрат на наукові дослідження і розробки підприємств та протягом 2023 р. порівняно з 2022 р. склалася така динаміка: за джерелом власні кошти підприємств зростання склало 2,54 рази; за джерелом кошти організацій державного сектору відбулося скорочення на 19,2 %; за джерелом кошти державного бюджету спостерігається скорочення на 27,2 %; за джерелом кошти організацій підприємницького сектору відбулося зростання на 21,9 %; за джерелом іноземні кошти відбулося підвищення на 90,3 %; інші джерела – зростання на 87,4 % [6]. Вище проаналізовані показники дозволяють стверджувати, що фінансування інноваційної сфери, проведення наукових досліджень за різними видами економічної діяльності є недостатнім та існує потреба у залученні додаткових джерел фінансування.

Відповідно, досліджено динаміку капітальних інвестицій за різними видами економічної діяльності впродовж 2010–2022 рр. (рис. 5.9) та досліджуваний показник за 2022 р. скоротився на 39,2 %. Серед видів економічної діяльності капітальні інвестиції за 2022 р. порівняно з попереднім періодом по сільському, лісовому, рибному господарству скоротилися на 26,5 %; по промисловості скорочення становило 48,1 %; на будівництві скорочення склало 41,4 %; по оптовій

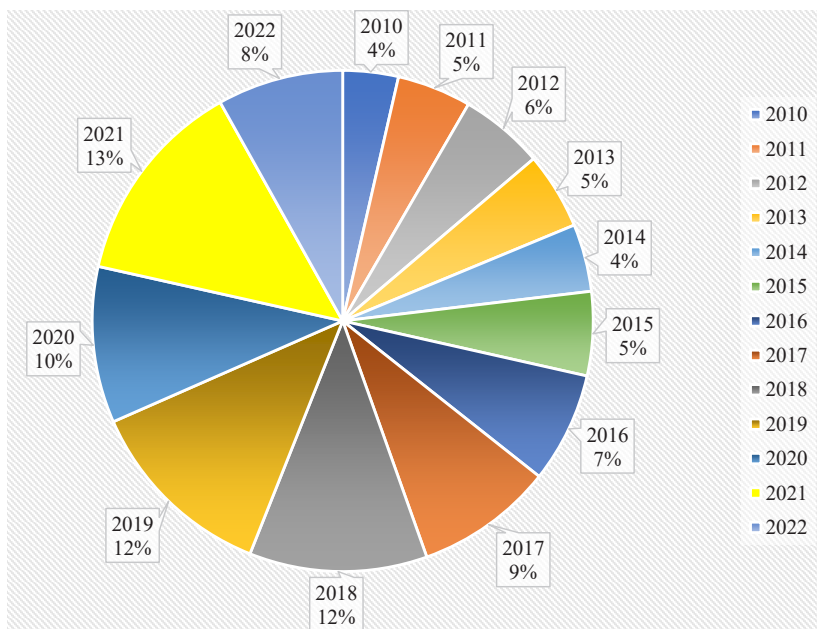


Рисунок 5.9 – Динаміка капітальних інвестицій для підприємств (млн грн)

Джерело: складено на основі [6]

та роздрібній торгівлі, ремонту транспортних засобів відбулося скорочення на 37,5 %; на підприємствах сфери транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності відбулося зростання на 12,7 %; на підприємствах тимчасового розміщування й організації харчування відбулося скорочення на 18,8 %; на підприємствах інформації та телекомунікації спостерігається скорочення на 29,3 %; у сфері фінансової та страхової діяльності відбулося скорочення на 11,8 %; у сфері операцій з нерухомим майном зниження інвестицій становило 53,4 %; на підприємствах професійної, наукової та технічної діяльності зниження становило 64,9 %; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування характеризується скороченням на 50 %; для державного управління й оборони,

обов'язкового соціального страхування характерне зниження на 50,6 %; у сфері освіти відбулося зниження на 48,1 %; для сфери охорони здоров'я та надання соціальної допомоги зниження склало 20 %; для мистецтва, спорту, розваг та відпочинку зниження досягло 51,3 % [6]. Динаміка капітальних інвестицій є негативною та підтверджує нестачу фінансування науково-технічної сфери, інноваційної діяльності підприємств.

З метою оцінки перспектив активізації залучення інвестицій досліджено показник очікувані зміни інвестицій на прикладі промисловості за квітень-жовтень 2023 р. та квітень 2024 р. В цілому, по промисловості очікувані зміни інвестицій за результатами опитування за жовтень 2023 р. становили 5 % та за квітень 2024 р. – 13 %. За видами промисловості показник очікуваних змін інвестицій коливався в межах: добувна промисловість і розроблення кар'єрів за результатами опитування за жовтень 2023 р. отримано – 7 % та за квітень 2024 р. – 12 %; на переробній промисловості за результатами опитування за жовтень 2023 р. отримано 3 % та за квітень 2024 р. – 11 %; серед підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря за результатами опитування за жовтень 2023 р. отримано 19 %, за квітень 2024 р. – 23 %; серед підприємств водопостачання; каналізація, поводження з відходами за результатами опитування за жовтень 2023 р. отримано 23 %, за квітень 2024 р. – 21 % [6]. Отже, протягом 2024 р. підприємства очікують збільшення частки інвестицій у свою діяльність.

Щодо напрямів цільового призначення інвестицій, то враховуючи результати опитування встановлено, що по промисловості основними є три напрями: першим є напрям заміни зношених машин або устаткування, який у 2022–2023 рр. становив 49 %; другим напрямом є розширення виробничих потужностей, який становив 19 % у 2022 р. та 18 % у 2023 р.; третім напрямом є раціоналізація виробництва, який становив 19 % у 2022 р. та 18 % у 2023 р. Дослідження визначених напрямів дозволяє відзначити, що підприємства мають значний рівень зношеності основних

засобів та потребують залучення коштів для вдосконалення виробництва.

Задля встановлення причин низького рівня залучення інвестицій розглянуто фактори впливу на інвестиції, які виділені на підставі опитування промисловості України (рис. 5.10).

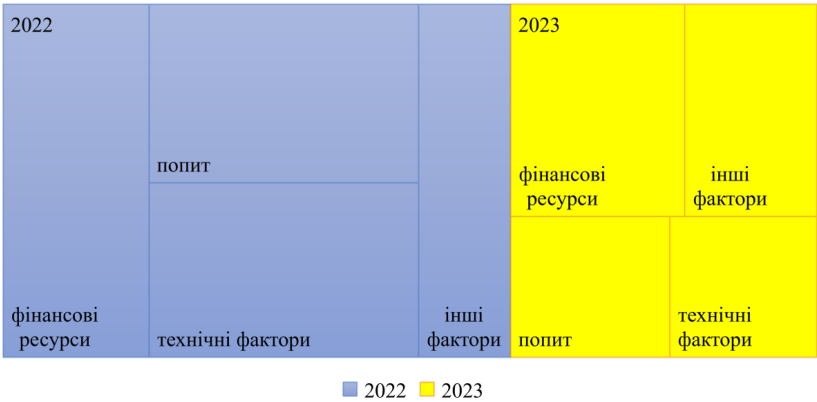


Рисунок 5.10 – Фактори впливу на інвестиції по промисловості України у 2022–2023 рр. (результати опитувань, %)

Джерело: складено на основі [6]

Слід відзначити, що протягом 2022 р. серед промислових підприємств виділено такі групи факторів впливу на інвестиції: попит становив 86%; фінансові ресурси склали 92%; технічні фактори становили 84%; інші фактори склали 58%. Протягом 2023 р. відповідно до результатів опитування по промисловості виділено такі групи факторів впливу на інвестиції: попит становив 40%; фінансові ресурси склали 66%; технічні фактори склали 37%; інші фактори становили 50%. Таким чином, фінансові ресурси, технічні фактори, попит мають значний вплив на залучення інвестицій у діяльність підприємств.

Враховуючи дослідження економічних та соціальних показників слід відзначити, що податкова політика має вагомий вплив на соціально-економічну безпеку країни. Саме податкові надходження забезпечують фінансування видаткової частини державного та місцевого бюджету.

5.4. Напрямки вдосконалення податкової політики як передумови забезпечення соціально-економічної безпеки економіки

Процвітання, успішність роботи підприємств має безпосередній вплив на стан соціально-економічної безпеки країни, що проявляється через такі аспекти: своєчасність сплати податків, що дозволяє формувати видаткову частину для фінансування соціальних програм; створення робочих місць для населення та підвищення рівня доходів; участь у благодійних заходах, соціальних проєктах, що впливає на соціальну безпеку; забезпечення розвитку територіальної громади; інноваційний розвиток підприємств сприяє зростанню не лише їх конкурентоспроможності, але й країни в цілому, що забезпечує економічну безпеку; забезпечення зростання продуктивності праці; вихід на міжнародний ринок підприємств забезпечує підвищення конкурентних позицій країни, сприяє залученню інвестицій та запозиченню інновацій; взаємодія підприємств з банками, страховими компаніями, аудиторськими фірмами сприяє економічній безпеці. Тому важливим питанням є подолання наявних проблем на підприємствах та вдосконалення податкової політики.

Слід відзначити, що не лише підприємство, але й його податкова політика також впливає на стан соціально-економічної безпеки країни, що визначається у таких напрямках: виважена податкова політика впливає на рівень податкового навантаження, що може сприяти розвитку підприємства, формуванню конкурентних переваг, збільшенню робочих місць; сплата екологічного податку формує податкове навантаження, але забезпечує формування політики захисту навколишнього середовища; від податкової політики залежить сплата податків до бюджету, які використовуються для фінансування соціальних програм, розвитку економіки; ефективна податкова політика впливає на залучення

інвестицій, економічний розвиток; дотримання вимог податкового законодавства, відсутність випадків ухилення від сплати податків знижує податкове навантаження на підприємства.

Проведений аналіз дозволяє виокремити проблеми підприємств та недоліки податкової політики. Серед поточних проблем на підприємствах доречно визначити: нестача фінансування, фінансових джерел; втрата іноземних інвестицій; скорочення темпів інноваційного розвитку; підвищення зношуваності обладнання, устаткування та скорочення виробничих потужностей; втрата ринків збуту продукції, розірвання контрактів з поставальниками; зростання плинності кадрів, звільнення працівників та міграційні процеси; зростання цін на сировину та перебої з електроенергією; скорочення покупців через зростання цін на товари, послуги, зниження рівня доходів населення; високий рівень податкового навантаження на роботу підприємств та неефективність податкової політики; відсутність податкової стратегії; обмеженість підтримки від держави для великих та середніх підприємств; брак кваліфікованих кадрів; зниження рівня економічної безпеки; відсутність фінансування для впровадження цифрових технологій; зростання конкуренції на іноземних ринках збуту продукції.

Вищевказані проблеми, з якими стикаються підприємства, обумовлені негативним впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед внутрішніх чинників, які впливають на розвиток, роботу підприємств та відповідно податкову політику слід виділити (рис. 5.11): забезпеченість кадрами, кадрова політика, що безпосередньо впливає на результати роботи та показники діяльності підприємств; система мотивації та стимулювання, що спонукає співробітників ефективно працювати, позитивно впливає на командну роботу, а також на результати роботи підприємств та суму сплачених податків; корпоративна культура, що впливає на робочий процес, комунікацію працівників, попередження конфліктних ситуацій; рівень кваліфікації працівників щодо чинного законодавства, в тому числі податкового;

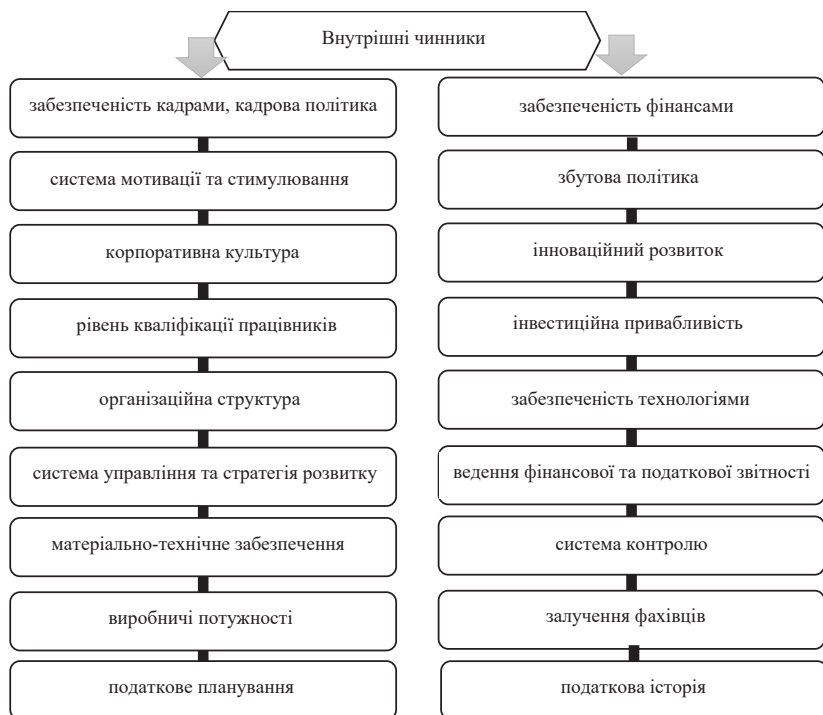


Рисунок 5.11 – Внутрішні чинники впливу на роботу підприємств та податкову політику

Джерело: сформовано автором на основі [4; 15; 16; 23; 25]

організаційна структура, що визначає кількість підрозділів, їх взаємодію, обмін інформацією; система управління підприємством та стратегія розвитку, що формує стратегічні цілі та визначає способи їх досягнення; матеріально-технічне забезпечення (забезпечення сировиною, матеріалом); виробничі потужності, забезпеченість основними засобами, що впливає на якість, асортимент, обсяги виробництва продукції, товарів; забезпеченість фінансами, тобто обсяг власних та позикових коштів, надходження фінансових ресурсів; збутова політика, що впливає на пошук нових споживачів, визначення каналів збуту, обсяг чистого доходу від реалізації продукції

та в подальшому податкових платежів; інноваційний розвиток формує потребу у залученні додаткових коштів та отриманні податкових пільг; інвестиційна привабливість, що сприяє залученню інвестицій та потребує податкових пільг; забезпеченість технологіями, а саме впровадження програмних продуктів, технологій управління кадрами, цифровізація бізнес-процесів, автоматизація виробництва, фінансового та податкового обліку; методи ведення фінансової та податкової звітності, що також визначає податкову політику, своєчасність подання звітності та сплати податків; система контролю за всіма напрямками роботи підприємства, в тому числі за своєчасністю сплати податків з метою уникнення штрафів, податкового боргу; залучення фахівців для консультування ведення звітності; податкове планування, що відповідно впливає на визначення податкового навантаження, отримання податкових пільг; податкова історія, що відображає своєчасність сплати податків, наявність податкового боргу та випадки порушення податкового законодавства.

До зовнішніх чинників впливу на показники діяльності підприємств та їх податкову політику варто віднести (рис. 5.12): правове регулювання, що включає змінність податкового законодавства та інших законів, які визначають умови функціонування підприємств; стан податкової системи (сукупність податків та зборів, що мають сплачувати суб'єкти господарювання, а також законодавчо визначені елементи оподаткування); постачальники, споживачі, що впливає на своєчасність надходження сировини та на обсяги продажу продукції, а також обсяг доходу та відповідно розмір податкових платежів; економічна та політична ситуація в країні; конкуренція на ринку, тобто рівень конкурентної боротьби на вітчизняному та міжнародному ринках, що може вплинути на податкове планування підприємств; соціальні тенденції, тобто рівень доходів населення, прожитковий мінімум, соціальне забезпечення; стан навколишнього середовища та політика держави щодо його захисту, що відображається через запровадження екологічного



Рисунок 5.12 – Зовнішні чинники впливу на роботу підприємств та податкову політику

Джерело: сформовано автором на основі [4; 15; 16; 23; 25]

податку; науково-технічний розвиток, а саме тенденції цифрової трансформації за кордоном, способи автоматизації податкового обліку, роботи податкових органів; міжнародна співпраця з іншими країнами, що визначає можливість укладення угод про уникнення подвійного оподаткування; встановлення податкових пільг, що може зменшити податкове зобов'язання одних підприємств порівняно з іншими.

За результатами дослідження визначено недоліки податкової політики на рівні країни: складність, змінність та недосконалість податкового законодавства, що обумовлює складність ведення бізнесу, неможливість прогнозування та планування показників роботи; підвищення рівня податкового навантаження на роботу підприємств, особливо на малий бізнес, що спричиняє погавлення їх розвитку та несприятливі умови для залучення інвестицій; адміністративні бар'єри; зростаючий рівень податкового тиску; обмеження переліку податкових пільг (особливо з податку на прибуток підприємств); зростання податкового боргу суб'єктів господарювання; зростання випадків ухилення від сплати

податків, що вимагає посилення податкового контролю; неефективність системи податкового контролю; переважання фіскальної спрямованості податків; складнощі із системою подання електронної звітності для платників податків; недоліки в роботі податкових органів; непрозорість податкової системи; відсутність стимулів для розвитку галузей, які мають стратегічне значення для економіки країни та не врахування регіональних особливостей, де функціонують підприємства.

Основними напрямми вдосконалення податкової політики країни є: вдосконалення податкового контролю та моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання; використання цифрових технологій для адміністрування податків та зборів; подальше спрощення процедури подання податкової звітності через електронні кабінети платників; консультування платників податків представниками Державної податкової служби; підвищення ефективності роботи податкових органів; визначення податкових пільг для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю; внесення змін до податкового законодавства та його уніфікація; визначення переліку податкових пільг для залучення іноземних інвестицій з метою формування сприятливого інвестиційного клімату; розробка податкової стратегії на підприємствах з метою оптимізації податкового навантаження, зменшення витрат відповідно до діючого законодавства; посилення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства та притягнення до фінансової, адміністративної, кримінальної відповідальності; підвищення якості послуг податкових органів та запровадження цифрових сервісів; запровадження рівномірності податкового навантаження з урахуванням різних категорій платників податків; спрощення процедури подання податкових декларацій; вдосконалення системи електронної звітності; дослідження міжнародного досвіду щодо структури податкової системи; підвищення прозорості за напрямками використання податкових надходжень; зручність та цифровізація податкових процедур в аспекті роботи податкових органів та подання інформації платниками податків.

Складність податкової політики країни може обумовити такі труднощі для підприємств: додаткові фінансові витрати на ведення податкової звітності та здійснення податкового обліку; підвищення конкурентоспроможності одних підприємств порівняно з іншими через використання податкових пільг; закриття підприємств та скорочення робочих місць; зниження рівня довіри до податкових органів; скорочення фінансових результатів та зростання заборгованості; зростання податкового боргу та випадків ухилення від сплати податків; обмеження фінансових можливостей для інноваційного розвитку.

Серед напрямів вдосконалення податкової політики підприємства слід виокремити розробку податкової стратегії, що дозволить зменшити податкові витрати. Враховуючи дослідження науковців Андрієнко К., Артюх О. [1], Жаріков А. Ю. [9], Козачишина Т. О. [10, с. 132–135], Колеснік Я. В., Чорний В. О. [11, с. 56–59], Маліков В. В., Абрамова О. С. [14, с. 14–16], Тищенко О. М., Єніна-Березовська А. О. [28], Чугунов І., Макогон В. [30, с. 21–28], встановлено необхідність формування податкової стратегії підприємства.

З метою забезпечення ефективності розробки та подальшого впровадження податкової стратегії слід дотримуватися таких етапів: врахування державної податкової політики та визначення її особливостей; дослідження стану податкової політики підприємства; визначення факторів, які впливають на сплату податків підприємством, рівень податкового навантаження; оцінка стану функціонування підприємства; встановлення причин покращення або погіршення результатів роботи підприємства; формування декількох варіантів податкової стратегії; вибір податкової стратегії, яка відповідатиме поточній ситуації на підприємстві; прогноз результатів від впровадження податкової стратегії; впровадження обраної податкової стратегії; контроль за використанням податкової стратегії та її вдосконалення (за необхідності).

На етапі врахування державної податкової політики та визначення її особливостей доцільним є визначення змін податкової

політики, мети, завдань, стратегічних цілей та напрямів вдосконалення, які сформовані на рівні країни та органів місцевої влади. Це дозволить адаптувати та відкоригувати податкову політику підприємства.

Далі йде етап дослідження стану податкової політики підприємства, що передбачає оцінку її ефективності та порівняння результатів з метою визначення переваг та недоліків. Крім того, проведення оцінки ефективності податкової політики дозволить в подальшому сформувати заходи до її вдосконалення.

Вагомим є етап визначення факторів, які впливають на сплату податків підприємством, рівень податкового навантаження. Слід окремо проаналізувати зовнішні фактори, тобто податкову політику країни, стан податкової системи, змінність податкового законодавства, економічну та політичну ситуацію, соціально-економічну безпеку країни та ін. Щодо внутрішні факторів, то вагомим є фактори стану господарювання підприємства, наявність шкідливих викидів, кількість працівників, ринки збуту продукції, вид діяльності, система оподаткування, наявність транспортних засобів, земельних ділянок та ін., які впливають на відрахування податкових платежів. Врахування означених факторів дозволить врахувати їх вплив на сплату загальнодержавних та місцевих податків.

Здійснення оцінки стану функціонування підприємства є важливим етапом при формуванні податкової стратегії, що дозволить прийняти рішення про вибір стратегії. Зокрема, доцільно врахувати розмір підприємства, систему оподаткування, вид діяльності під час оцінки показників роботи. Проведення оцінки показників роботи дозволить встановити стан фінансово-господарської діяльності підприємств, рівень конкурентоспроможності, ефективність функціонування.

Звичайно, доцільним є етап встановлення причин покращення або погіршення результатів роботи підприємства, що здійснюється за результатами вище вказаного етапу. Обов'язковим є визначення та узагальнення обставин, факторів, які обумовили

зростання або погіршення показників підприємства. Визначення подібних причин дозволить визначити ефективність та недієвість податкової політики підприємства та з'ясувати її вплив на загальну ситуацію.

Формування декількох варіантів податкової стратегії слід проводити за результатами врахування ситуації на підприємстві, факторів впливу, податкової політики держави та підприємства. Це дозволить визначити можливі варіанти податкової стратегії, які відповідатимуть податковій політиці підприємства.

Відповідно до сформованих варіантів податкової стратегії доцільним є вибір однієї стратегії, яка відповідатиме поточній ситуації на підприємстві. Здійснення вибору податкової стратегії, враховуючи набір вимог, гарантуватиме ефективність її використання та забезпечить якість податкової політики.

Перед використанням обраної податкової стратегії важливим є етап прогнозу результатів від її впровадження. Прогноз дозволить розрахувати як зміняться показники на підприємстві за умови впровадження податкової стратегії на декілька періодів, встановити доцільність її впровадження та прийняти відповідне рішення.

Впровадження обраної податкової стратегії означає, що вона є ефективною, дозволить досягнути цілей, відповідає стратегії підприємства, податковій політиці. Використання податкової стратегії дозволить сформувати заходи, визначити дії до оптимізації податкового навантаження, автоматизації ведення податкової звітності, скорочення витрат, переходу на іншу систему оподаткування.

Водночас, важливим є контроль за використанням податкової стратегії та її вдосконалення (за необхідності). Контроль слід здійснювати постійно, що дасть змогу своєчасно виявити недоліки, сформувати заходи до покращення. Крім того, змінність податкової політики, факторів впливу, стратегії діяльності формують необхідність коригування податкової стратегії. Також, погіршення показників підприємства, надмірне

зростання податкового навантаження, неефективність податкової політики обумовлюють потребу у вдосконаленні податкової стратегії або здійснення вибору іншого виду.

Підсумовуючи проведене дослідження слід відзначити, що формування податкової політики відіграє важливе значення для зростання рівня соціально-економічної безпеки України. Зокрема, процеси цифровізації вимагають врахування сучасних інноваційних підходів, впровадження програмних продуктів в роботу податкових органів. Податкова політика підприємства впливає як на їх розвиток, рівень прибутковості, формування конкурентних переваг, створення робочих місць, так і на розмір податкових відрахувань, фінансування соціальних програм, залучення інвестицій, розвиток територіальних громад, стан соціально-економічної безпеки країни.

Таким чином, податкова політика підприємств має значний вплив на стан соціально-економічної безпеки країни в умовах цифрової трансформації. Проведене дослідження стану податкової системи України, показників діяльності підприємств, впливу податкової політики на економічну та соціальну складову дозволяють відзначити, що спостерігається повільне покращення та вдосконалення податкової політики, а також існує потреба у впровадженні цифрових технологій, дослідженні міжнародного досвіду щодо реформування податкової системи. Визначено недоліки податкової політики на рівні країни та її вплив на функціонування підприємств.

Запропоновано напрями вдосконалення податкової політики країни, а саме: здійснення податкового контролю та моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання; використання цифрових технологій для адміністрування податків та зборів; покращення роботи Державної податкової служби; формування податкових пільг для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, для залучення іноземних інвестицій; відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства; запровадження цифрових сервісів; вдосконалення системи

електронної звітності, процедури подання податкових декларацій; врахування міжнародного досвіду; прозорість використання податкових надходжень.

Важливим напрямом покращення податкової політики підприємства є розробка податкової стратегії, що дозволить зменшити податкові витрати, покращити показники діяльності. За результатами дослідження визначено етапи розробки, вибору та впровадження податкової стратегії на підприємстві, яка дозволить підвищити ефективність податкової політики, результати господарської діяльності. Ефективна податкова політика впливає на рівень податкового навантаження, формування податкових надходжень до бюджету, що може сприяти розвитку підприємства, збільшенню робочих місць, фінансуванню соціальних програм, залученню інвестицій, розвитку економіки та зміцненню рівня соціально-економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Андрієнко К., Артюх О. Проблемні аспекти сучасної податкової системи України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. Vol. 2. No. 4. P. 01–10. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/461/253>
2. Біленко О. В., Савченко С. О. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2027>
3. Гомон М. В. Податкова політика держави та принципи її формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 673–676. URL: <http://global-national.in.ua/issue-11-2016/19-vipusk-11-cherven-2016-r/2187-gomon-m-v-podatкова-politika-derzhavi-i-printsipi-jiji-formuvannya>

4. Грицюк Н. О. Фактори впливу на податкову політику мікрорівня. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2014. Вип. 10. Том 1. С. 86–92.
5. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>
6. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Діяльність. Бюджетна політика. Бюджет. Державний бюджет. Бюджет 2024 року. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
8. Діяльність. Податкова політика. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>
9. Жаріков А. Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9756>
10. Козачишина Т. О. Методика формування та інструментарій реалізації бюджетно-податкової політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 131–136.
11. Колеснік Я. В., Чорний В. О. Стратегія розвитку податкового менеджменту сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21. С. 55–59.
12. Кононова О. Є., Шпатакова О. Л. Податкова політика: зміст, цілі та завдання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 187–190.
13. Лоїк А., Ткачик Л. Ефективність податкової політики в Україні: регулюючий та фіскальний аспекти. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 4 (77). С. 82–93.
14. Маліков В. В., Абрамова О. С. Розробка стратегії податкового планування на підприємстві. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2012. № 2. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2012_2_5
15. Маслак О. О., Дорошкевич К. О., Вороновська М. М. Чинники впливу на інноваційну діяльність промислових підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць*. 2012. Вип. 22.8. С. 269–274.

16. Махначова Н. М., Семенюк І. Ю. Чинники та фактори впливу на ефективність використання трудових ресурсів підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/54.pdf
17. Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. Стан і перспективи розвитку податкової політики України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 348–354.
18. Нікітішин А. Сучасні принципи побудови податкової системи і реалізації податкової політики. *Світ фінансів*. 2010. № 3. С. 130–136.
19. Огренич Ю. О., Кармазіна В. С. Особливості функціонування контролюючих органів у сфері реалізації податкової та митної політики в Україні під час воєнного стану: стан і напрямки вдосконалення. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія: Економіка і менеджмент*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 54. С. 42–50.
20. Огренич Ю. О., Кравченко Д. С. Значення фінансової стабільності для інноваційного розвитку підприємств в умовах цифровізації економіки. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 28. Вип. 4 (98). С. 12–20.
21. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top>
22. Покатаєва О. В., Давидков С. О. Вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 17–21.
23. Ревенко О. В. Вплив податкових факторів на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9145>
24. Руденко Ю. М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію.

Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2017. № 3 (59). С. 94–99.

25. Сідельникова Л. П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>

26. Скаско О., Могила І.-Л. Теоретичні засади податкової політики в Україні: принципи, рівні та моделі. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 3. С. 83–96.

27. Тидір Н. І. Моделі й типи податкової політики в світі: уроки для України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 7–8 (230–231). С. 54–61.

28. Тищенко О. М., Єніна-Березовська А. О. Взаємозв'язок економічної безпеки держави та поведінки підприємств у сфері оподаткування. *Проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 32–39.

29. Череп О. Г., Дашко І. М., Бехтер Л. А., Підлісний Р. О. Переваги та виклики цифровізації економіки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 131–135.

30. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.

31. Cherep A., Dashko I., Ohrenych Yu. Theoretical and methodological bases of formation of the concept of ensuring socio-economic security of enterprises in the context of digitalisation of business processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2024. Vol. 10. № 1. P. 237–246.

32. Cherep A., Voronkova V., Cherep O., Ohrenych Yu., Dashko I., Valerii K. Impact of Artificial Intelligence on the Level of Socio-Economic Security of Ukraine in the Conditions of Current European Integration Challenges. *Navigating the Technological Tide: The Evolution and Challenges of Business Model Innovation: International Conference on Business and Technology (ICBT 2024)*, Vol. 3 (Cambridge, United Kingdom, 19–20 April 2024). Springer, Cham, 2024. Lecture Notes

in Networks and Systems, LNNS. Vol. 1082. P. 320–333. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-67434-1_30.

33. Cherep O., Cherep A., Ohrenych Yu., Helman V., Gorbunova A. Improvement of the management mechanism of the strategy of innovative activities of enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice: publication of scientific papers*. 2024. Vol. 1 (54). P. 471–484.

34. Ohrenych Yu. O., Kairachka N. V. The impact of taxes on the financial and economic activities of enterprises in Ukraine: assessment and directions for optimizing the tax burden. *Financial Strategies of Innovative Economic Development: Proceedings Scientific Publications*. Zaporizhzhia : Publishing House “Helvetica”, 2024. Issue 1 (61). P. 47–54.

35. Ohrenych Yu. O., Krasnoshchok Ya. V. Impact of offshore zones on tax planning of enterprises: types, features, measures to counteract tax evasion. *Financial Strategies of Innovative Economic Development: Proceedings Scientific Publications*. Zaporizhzhia : Publishing House “Helvetica”, 2023. Issue 2 (58). P. 80–89.

НОТАТКИ

Наукове видання

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ**

Колективна монографія

Друкується в авторській редакції.

*Ілюстрації для обкладинки взяті з відкритих джерел
із вільним доступом*

Дизайн обкладинки – А. Юдашкіна

Технічний редактор – А. Череп, І. Дашко, Ю. Огренич, О. Гринюк

Верстка – Ю. Семенченко

Підписано до друку 17.10.2024. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.

Ум. друк. арк. 11,74. Наклад 300. Замовлення № 1024-75.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво “Liha-Pres”

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.

Колективна монографія виконана за результатами досліджень у рамках проєкту фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок за темою №1/24 «Європейські практики діджиталізації як інструмент забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах війни та повоєнний період» (державний реєстраційний номер 0124U000600) (01.01.2024–31.12.2026). Колективна монографія присвячена розкриттю питань розробки теоретико-методичних основ, практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України в умовах діджиталізації бізнес-процесів.

Колективна монографія розрахована для студентів економічних спеціальностей, викладачів вузів, науковців, керівників-практиків, підприємців.

